

TOPLUMSAL EĞİLİMLER-2

HAZİRAN 2022

TÜRKİYE'DE MİLLİYETÇİLİK ALGISI

FERHAT KENTEL | HATEM ETE

TÜRKİYE'DE MİLLİYETÇİLİK ALGISI

.....
FERHAT KENTEL | HATEM ETE
.....

HAZİRAN 2022

	3	Sunuş
	5	Yönetici Özeti
NE KADAR MİLLİYETÇİYİZ?	9	Giriş
	12	"Ne Kadar Milliyetçiyiz?"
	15	"Ülkem İçin Savaşır ve Ölürüm"
	18	"Ülkesini Sevmeyen Terk Etmeli"
	22	"T.C. Vatandaşı Olmaktan Gurur Duyuyorum"
	26	"Seçme Şansım Olsa Başka Ülke Vatandaşı Olurdum"
MİLLİYETÇİLİK- DEVLET İLİŞKİSİ	30	Temel Bulgular
	34	"Yanlış da Yapsa Devletimi Savunurum"
	37	"Devletimin Her Yaptığıyla Gurur Duymuyorum"
	40	"Ülke Eleştirisi Vatana İhanet Değildir"
NASIL BİR MİLLİYETÇİLİK?	44	Temel Bulgular
	46	Milliyetçilik mi, Vatanseverlik mi?
	50	Türk Tanımı
	53	"T.C. Vatandaşı Olan Herkes Türktür"
	56	Öncelikler
	60	Güçlü Bir Türkiye İçin
	64	Silahlanma mı, Eğitim ve Sağlık Hizmetleri mi?
MİLLİYETÇİLİK DİN İLİŞKİSİ	67	Temel Bulgular
	70	"Ülkeme Bağlılığım Dinime Bağlılığımdan Fazladır"
	74	"Önce Müslüman Sonra Türküm"
MİLLİYETÇİLİK VE DÜNYA TASAVVURU	78	Temel Bulgular
	80	Türkiye Neredir?
	82	Türkiye'nin Dış Politika Yönelimi
	85	Tam Bağımsız Türkiye
	87	"Öncelik Türkiye'nin Çıkarlarıdır"
	90	Temel Bulgular
	92	Sonuç
	94	Araştırmanın Örnekleme

Sunuş

İnsanlık küreselleşme, yeni teknolojiler, iklim değişikliği gibi herkesi yatay kesen dinamiklerin yanı sıra her bir ülkeyi farklı şekillerde etkileyen göç, terör, radikalleşme, eşitsizlik, yoksulluk gibi gelişmeler üzerinden yeni bir tecrübe yaşıyor. Bu tecrübe, birbirinden farklı düzeylerde de olsa, her ülke ve toplumun bilgi, olgu ve değer ile ilişkilerini yapısal olarak dönüştürüyor.

Kitleler bu yeni tecrübeyi anlamlandırmakta zorlandıkça gelecek umudunu kaybederek korku ve endişeye kapılıyor. Mevcut liberal temsil mekanizmalarının yaşadıkları sorunlara ve taleplerine karşı duyarsızlaştığını hisseden toplumlar, demokratik kültürü örseleyen güçlü liderler etrafında toplanma eğilimi gösteriyor. Sağduyu, müzakere ve ortak akıl arayışı gerilerken, milliyetçilik, kültürel çatışma ve kutuplaşma eğilimleri güçleniyor. Bu krizi derinden hisseden birçok ülkede demokratik siyasal kültür ve kurumlar, kutuplaştırıcı söylemler ve otoriter sistemler karşısında güç kaybediyor. Ancak, korku ve tedirginlik üzerinde yükselen bu otoriter ve popülist eğilimler de yaşanan krize cevap üretmiyor.

Eskinin tükendiği, yeninin doğum sancılarının hissedildiği kritik bir eşikteyiz. Bu eşikte, toplumsal, ekonomik ve siyasi dinamikleri anlamaya, bu dinamiklerin ulusal, bölgesel ve küresel gelişmelerle etkileşimini değerlendirmeye yönelik müzakereye ve sağduyuya dayalı vizyoner tartışmalara ihtiyacımız var.

İstanbul Politikalar Merkezi ve Ankara Enstitüsü olarak Türkiye'nin de yakından hissettiği bu dönüşüm sürecini anlamaya ve değerlendirmeye yönelik olarak Eşikteki Türkiye başlığı altında ortak bir araştırma ve etkinlik serisi düzenliyoruz.

Her ay gündemdeki gelişmeleri ve bu gelişmelerin toplumsal, siyasal ve jeopolitik yansımalarını değerlendirmeyi amaçlayan ortak toplantıların yanısıra üç ayda bir toplumun siyasal eğilimlerinde yaşanan değişim ve dönüşümü anlamaya yönelik kamuoyu araştırmaları gerçekleştirilmeyi hedefliyoruz.

Mart 2022'de Evren Balta ve Hatem Ete imzasıyla yayınladığımız Türkiye'de Demokrasi, Güvenlik ve Devlet Algısı başlıklı araştırma/rapor bu çabanın ilk ürünüydü.

Elinizdeki araştırma/rapor üzerinden de Türkiye'de Milliyetçilik Algısı'nı anlamaya çalışıyoruz. Ferhat Kentel ve Hatem Ete imzalı bu raporda, gündelik yaşamımızda ve siyasi tartışmalarda ağırlığı artan milliyetçiliğin toplumsal dinamiklerine ilişkin önemli, dikkat çekici veriler bulacağımıza inanıyoruz.

Bu araştırma serisinin üçüncü bölümü toplumunun din/darlık eğilimlerinde yaşanan değişim-dönüşümü anlamaya yönelik çalışma olacak.

Araştırmadaki bulguların toplumdaki milliyetçi eğilimlerin doğru anlaşılmasına katkıda bulunacağını umuyoruz.

Fuat Keyman İPM, Direktör

Hatem Ete Ankara Enstitüsü, Direktör

Yönetici Özeti

Türkiye'de Milliyetçilik Algısı başlıklı araştırmamız, milliyetçiliğin yükseldiğine yönelik genel kanaati sorgusuz benimsemeye mesafeli durmak gerektiğini, toplumdaki milliyetçi eğilimlerin tonu ile ilgili daha doğru bir fotoğraf için ayrıntılı, farklı dinamikleri gözetten sorulara ihtiyaç olduğunu ortaya koymaktadır.

Ayrıca, milliyetçiliğin bugüne kadar eklenildiği dinamiklerle değişmeye, dönüşmeye devam ettiğini; bugünkü fotoğrafı donuk ve sabit bir veri olarak almanın yanlış olacağını düşünüyoruz. Bu araştırma bugünün fotoğrafını çekmeyi amaçlıyor, milliyetçilik dönüşmeye, farklı dinamiklerle etkileşim kurmaya devam ettikçe, yeni araştırmalara ihtiyaç olacaktır.

NE KADAR MİLLİYETÇİYİZ?

Ne Kadar Milliyetçisiniz?

Katılımcıların kendilerini ne kadar milliyetçi gördüklerini 0 ile 10 arasında puanlamalarını istediğimizde Türkiye ortalaması 7.5 çıkmaktadır. Katılımcıların yüzde 48'i milliyetçiliklerine 10 puan vererek son derece milliyetçi olduklarını ifade ederken, toplumun sadece yüzde 25'i için milliyetçilik güçlü bir kimlik ögesi haline gelmemiş görünmektedir.

"Ülkem İçin Savaşır ve Ölürüm"

Katılımcıların yüzde 61'i "ülkem için savaşır ve ölürüm" ifadesine kesinlikle katılıyorum cevabını vermiştir. Katılıyorum cevabıyla birleştirildiğinde "ülkem için savaşır ve ölürüm" ifadesine katılan katılımcı oranı yüzde 84'e ulaşmaktadır. Bu ifadeye "kesinlikle katılmıyorum" ve "katılmıyorum" cevabı verenlerin oranı Türkler için yüzde 7 iken Kürt ve Zazalar için yüzde 20'dir.

"Sevmeyen Terk Etsin"

Katılımcıların yüzde 57'si "ülkesini ve devletini sevmeyen Türkiye'yi terk etmelidir" ifadesine katılırken, yüzde 30'u katılmamaktadır. Eğitim seviyesi arttıkça bu ifadeye katılma oranı düşmektedir.

"T.C. Vatandaşı Olmaktan Gurur Duyuyorum"

Katılımcıların yüzde 64'ü "T.C. vatandaşı olmaktan gurur duyuyorum" ifadesine kesinlikle katıldıklarını belirtmiştir. Katılıyorum cevabı ile birleştirildiğinde T.C. vatandaşı olmaktan gurur duyan katılımcılar yüzde 84'ü bulmaktadır.

"Seçme Şansım Olsa Başka Bir Ülke Vatandaşı Olurdum"

Katılımcıların yüzde 42'si "seçme şansım olsa başka bir ülke vatandaşı olurdum" ifadesine kesinlikle katılmıyorum cevabını vermiştir. Katılmıyorum cevaplarıyla birleştirildiğinde bu ifadeye katılmama oranı yüzde 69'a çıkmaktadır. Bu ifadeye en yüksek oranda destek veren (%56) katılımcılar HDP seçmeni iken, en yüksek oranda (%97) karşı çıkan katılımcılar MHP seçmenidir.

MİLLİYETÇİLİK-DEVLET İLİŞKİSİ

"Yanlış da Yapsa Devletimi Savunurum"

Katılımcıların yüzde 41'i "yanlış işler yaptığını düşünsem de devletimi savunurum" ifadesine katılırken yüzde 47'si katılmamaktadır. İktidar ve muhalefet partileri arasında ciddi bir görüş ayrılığı görülmektedir. AK Partili ve MHP'li katılımcıların çoğu bu ifadeye katılırken CHP, İYİ Parti ve HDP'li katılımcıların çoğunluğu bu ifadeye katılmamaktadır.

"Devletimin Her Yaptığıyla Gurur Duymuyorum"

Katılımcıların yüzde 52'si "devletimin her yaptığıyla gurur duymuyorum" ifadesine katılırken, yüzde 35'i katılmamaktadır. Eğitim seviyesi arttıkça "Devletimin her yaptığıyla gurur duymuyorum." ifadesine katılma oranı artmaktadır.

"Ülke Eleştirisi Vatana İhanet Değildir"

Katılımcıların yüzde 44'ü "Ülkesini eleştirmek, toplumun daha sağlıklı olması için gereklidir; bu vatana ihanet değildir" ifadesine kesinlikle katıldıklarını belirtmektedir. "Kesinlikle katılıyorum" ve "katılıyorum" cevabını verenlerin toplamı yüzde 73'tür.

NASIL BİR MİLLİYETÇİLİK?

Milliyetçilik mi Vatanseverlik mi?

Milliyetçilik ile vatanseverlik arasında bir tercih yapmaları istendiğinde, katılımcıların yüzde 77'si vatanseverlik kavramını tercih etmektedir. Bu bulgu, katılımcıların kendilerini tanımlamak üzere kullandıkları milliyetçilik sıfatını aslında vatanseverlik/yurtseverlik ile içeriklendirdiklerini göstermektedir. Bütün katılımcı kümeleri için vatanseverlik tercihi milliyetçilik tercihinin baskındır. Vatanseverlik tercihinin en yüksek olduğu grup CHP ve HDP seçmeni, en düşük olduğu grup MHP seçmenidir.

Türk Tanımı

"Sizce bir insanın Türk sayılabilmesi için en önemlisi hangisidir?" sorusuna katılımcıların yüzde 43'ü "T.C. vatandaşı olmak", yüzde 30'u "Türk soyundan olmak", yüzde 16'sı da "Müslüman olmak" cevabını vermektedir. Kendilerini Ülkücü ve Milliyetçi olarak tanımlayan katılımcılarda Türklüğün tanımında "Türk soyundan olmak" daha baskınken, diğer kimlik kategorilerini benimseyen katılımcılarda "T.C. vatandaşı olmak" daha baskındır.

"T.C. Vatandaşı Olan Herkes Türk Olarak Tanımlanır"

Katılımcılar "Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan herkes Türk olarak tanımlanmalıdır" ifadesine yönelik kanaatlerde ikiye bölünmüş görünmektedir. Katılımcıların yüzde 46'sı bu ifadeye katılırken, yüzde 44'ü katılmamaktadır. Bu ifadeye 55 yaş ve üstü katılımcılar daha çok katılırken gençler arasında bu önermeye katılmama oranı daha yüksektir.

Öncelikler

"Hangisi sizin için en önce gelir?" sorusuna katılımcıların yüzde 40'ı "yaşadığım ülkeyi sevmek", yüzde 27'si "Dünyayı, doğayı sevmek", yüzde 19'u "milletimi sevmek", yüzde 9'u "yaşadığım yeri, şehri, bölgeyi sevmek" cevabını vermektedir. "Ülkeye" daha çok öncelik verenlerin oranı görece olarak milliyetçiler ve muhafazakârlar arasında; "millete" daha çok öncelik verenler ülkücüler, milliyetçiler ve Atatürkçüler arasında; "Dünya ve doğayı" vurgulayanlar sosyalistler, liberaller, sosyal demokratlar ve demokratlar arasında; "yerelliği" vurgulayanlar liberaller ve sosyalistler arasında daha yüksek oranlara sahiptir.

Güçlü Bir Türkiye İçin

Türkiye hangisi ile daha güçlü olur? sorusuna verilen cevaplarda "ekonomik güç (%32) ve "güçlü bir demokrasi" (%31) öne çıkmaktadır. Katılımcıların yüzde 20'si Türkiye'nin "toplumsal barış" ile daha güçlü olacağına inanırken, yüzde 10'u askeri güç seçeneğini tercih etmiştir. Toplumsal barış ile demokrasi birleştirildiğinde, Türkiye'nin ekonomik güç ve demokrasi üzerinden daha da güçleneceğini düşünen katılımcılar yüzde 70'i bulmaktadır. İktidarın son birkaç yıldır söylemsel ve politik olarak öncelediği askeri güç seçeneği toplumda anlamlı bir karşılıklı bulmamış görünmektedir.

Silahlanma mı, Eğitim ve Sağlık Hizmetleri mi?

Katılımcıların yüzde 55'i "Türkiye silahlanmaya harcadığı kaynağı eğitim, sağlık gibi alanlara harcamalıdır" ifadesine katılmaktadır. HDP'lilerin ve CHP'lilerin yüzde 75'i ve İYİ Partililerin yüzde 57'si bu ifadeye katılırken MHP'lilerin yüzde 49'u ve AK Partililerin yüzde 46'sı bu ifadeye katılmamaktadır.

MİLLİYETÇİLİK-DİN İLİŞKİSİ

"Ülkeme Bağlılığım Dinime Bağlılığımdan Fazladır"

Katılımcıların yüzde 55'i "ülkeme bağlılığım dinime bağlılığımdan daha fazladır" ifadesine katılmazken, yüzde 28'i katılmaktadır. Bu ifadeye yönelik tutumlarda, iktidar-muhalefet ayrışması yerine, dindarlık-sekülerlik veya din-milliyetçilik arasındaki tercih belirleyici bir rol oynamaktadır.

"Önce Müslüman Sonra Türküm"

Katılımcıların yüzde 66'sı "Önce Müslüman sonra Türküm" ifadesine katılırken yüzde 23'ü katılmamaktadır. Bu bulgu, radikal reformlara, resmi söylem ve politikalara karşın, yüz yıl

sonra bile, toplumun Türklüğü Müslümanlığın yerine ikame etme, Müslümanlığı Türklük lehine geriletme çabalarına destek vermediğini, toplumun çoğunluğu için önceliğin Müslümanlık, daha doğrusu dini aidiyet olduğunu ortaya koymaktadır. Bu aslında, Müslümanlık ile Türklüğün ayrışmasına, Türklüğün Müslümanlığa alternatif bir kimlik olarak kurgulanmasına itiraz olarak da anlaşılabilir.

MİLLİYETÇİLİK VE DÜNYA TASAVVURU

Türkiye Nerelidir?

Katılımcıların yüzde 61'i Türkiye'yi "hem doğulu hem batılı" bir ülke olarak görmektedir. "Doğulu" olarak görenler yüzde 14, "batılı" olarak görenler sadece yüzde 7'dir. Doğu ve Batı seçeneklerinin tek başlarına hakim bir görüş olmaması, yüzünü batıya dönmüş Müslüman bir toplum/ülke olma gerçeğiyle uyumludur.

Türkiye'nin Dış Politika Yönelimi

Katılımcıların yüzde 39'u Türkiye'nin "Türk dünyasına" yönelmesini, yüzde 34'ü "Avrupa'ya" yönelmesini, yüzde 29'u ise "Ortadoğu ve İslam dünyasına" yönelmesini istemektedir. "ABD'ye" yönelmeli tutumunu (%11) "Avrupa'ya" yönelmeli tutumuyla birleştirdiğimizde, katılımcılardaki en yüksek eğilim batıya yönelme olarak düşünülebilir. AK Partili katılımcıların yoğunlaştığı kanaat (%51) "Ortadoğu ve İslam dünyası", MHP'li (%61) ve İYİ Partili (%57) katılımcıların yoğunlaştığı kanaat "Türk dünyası", CHP'li (%63) ve HDP'li (%57) katılımcılardaki hakim kanaat "Avrupa"dır.

Tam Bağımsız Türkiye

Katılımcıların yüzde 48'i "Türkiye tam bağımsız olmalı; NATO, AB gibi uluslararası kuruluşlara/birliklere dahil olmamalıdır" ifadesine katılırken, yüzde 33'ü katılmamaktadır. Bu ifadeye ilişkin tutumda AK Partili, MHP'li ve İYİ Partili katılımcılar ile CHP'li ve HDP'li katılımcılar arasında bir farklılık gözükmemektedir. AK Partili, MHP'li ve İYİ Partili katılımcıların çoğunluğu bu ifadeye katılırken, HDP'li ve CHP'li katılımcılarda bu ifadeye katılma oranı görece daha düşüktür.

Öncelik Türkiye'nin Çıkarlarıdır

Katılımcıların yüzde 49'u "Başka ülkeler ihtiyaç içinde olsalar bile benim için önce ülkemizin çıkarları gelir" ifadesine kesinlikle katıldıklarını belirtmiştir. Katılıyorum tercihiyle birleştirildiğinde bu ifadeye katılma oranı yüzde 77'yi bulmaktadır. Bu ifadeye katılmayanların oranı sadece yüzde 12'dir.

Giriş

Milliyetçilik ülkeden ülkeye değişse de, son yıllarda artan küresel güvensizlik ortamında birçok ülkedeki milliyetçilikler birbirine benzemeye başladı. Geleceklerinden korkan toplumsal kesimler hemen hemen her ülkede göçmenler ve mülteciler karşısında benzer milliyetçi tepkiler geliştirmeye başladılar. Bir bakıma artık Fransa'daki ve Türkiye'deki ortalama yabancılara karşı içe kapanma çok benzer duygular ve tepkiler içeriyor. Benzer şekilde ABD'de azınlıklara, muhafazakâr olmayanlara, Müslümanlara gösterilen "ülkeyi sevmeyenler terk etsin!" tepkileri Türkiye'de mültecilere, Hıristiyanlara, sayıca çok olan kültür ve yaşam tarzı farklı olan kesimlere de gösteriliyor.

Yine de Türkiye'ye özgü bazı farklılıklar var. Milliyetçilik Türkiye'nin en eski ama en yüklü akımlarından/ideolojilerinden biri. Bu uzun geçmişine karşın katılmış, tamamlanmış bir ideoloji değil. Aynı anda hem devlet hem de toplum ideolojisi olması hasebiyle farklı dönemlerde farklı içerikler kazanmış bir ideoloji. Hem devlet ve toplum tezahürlerinin ayrı olması hem de farklı dönemlerde farklı içerikler kazanması, milliyetçiliği değişken ve sürekli dönüşen bir ideoloji haline getirmiş görünüyor. Osmanlı'nın son çeyreğinde yoğunlaşım Cumhuriyet'in ilk çeyreğinde resmi politikanın öncelikli gündemine dönüşen ulus-inşa projesi bir yandan milliyetçiliğin devlet ve toplum versiyonlarını farklılaştırırken, bir yandan da bu iki versiyonun bu güne kadar dönemin siyasal gelişmeleri ve iktidar kompozisyonları üzerinden dönüşmesine zemin hazırladı.

Araştırmamızda milliyetçiliğin taşıdığı bu tarihsel yükün tezahürlerine, bu tarihsel hafızanın bugüne yansımalarına ve milliyetçiliğin değişen form ve içeriklerine ilişkin zengin veriler bulabilirsiniz.

Son dönemlerde Türkiye'de milliyetçiliğin yükseldiğine dair genel bir kanaat var. Milliyetçiliğin iktidar söyleminin öncelikli unsurlarından biri haline gelmesi, doğrudan milliyetçi gelenekle özdeşleşen iki farklı siyasi partinin varlığı ve aldığı toplumsal destek oranı, bütün siyasi partilerin milliyetçi söyleme ağırlık vermesi gibi birçok unsur bu kanaati besliyor. Kamuoyuyla paylaşılan birçok nicel ve nitel araştırma da bu genel kanaati teyit ediyor. Elinizdeki araştırma, birçok başka hedefin yanı sıra bu genel kanaati test etmeyi de amaçlayan bir perspektifle yapıldı.

Bulgular, milliyetçiliğe çanak tutan sorularda toplumda milliyetçi eğilimlerin yüksekliğini teyit ederken, milliyetçiliği içeriklendirmeye veya sorgulamaya yönelik sorularda (örneğin vatanseverlik-milliyetçilik tercihi veya devleti eleştirme gibi konularda) milliyetçiliğin yükseldiğine yönelik kanaati yanılsayan bir sonuç üretiyor.

Yaygın görünümlü ve içe kapanmacı tutum ve tavırlara karşılık, milliyetçiliğin mutlak bir rıza ürettiğini söylemek mümkün değil. Hatta "rıza üretmiş" gibi görünen hâkim milliyetçi

görünümün altında çok ciddi bir ölçüde milliyetçiliğin “çarpıtıldığı” bir alan var. Milliyetçi söylemin güç kazanmak için bir tür fırsatçılığa çevrildiği gerçeği bir kenara, araştırma verilerinden hareket ederek kabaca özetleyecek olursak, “ülkesi için canını vermeye hazır” bir milliyetçi görünümün altında fırsatını bulsa yurtdışına gitmeyi hayal edenler de mevcut.

Bu çarpıtılmaya ek olarak, milliyetçiliğin hem başarılı hem de başarısız bir ideoloji olduğunu söyleyebiliriz. Milliyetçilik başarılıdır çünkü, modern bir ideoloji olarak büyük ölçüde dini aidiyetleri de içine çekebilmiş ve milliyetçi söylemin yaygınlaşmasını sağlamıştır. Bu önce Kemalist, daha sonra İslamcı-muhafazakâr iktidarlar tarafından üretilmiştir. Bu sayede dini söylem milliyetçi söylemi güçlü bir bileşen olarak güçlendirirken, aynı zamanda milliyetçilik güçlü bir bileşen olarak dini söylemin içine girmiştir. Dolayısıyla Türkiye’de belki de ilk defa gerçek anlamda dini söylem sekülerleşmiş ve modern-kapitalist inşa tarafından ehlileştirilmiştir.

Ancak milliyetçi söylem aynı zamanda başarısızdır, çünkü sadece tekrarlanan, hazırda duran, içi boş ya da içi her türlü, ihtiyaca binaen doldurulabilen bir söyleme dönüşmüştür. Buna bağlı olarak, yaygın söylem herkesi kapsayamamaktadır. Örneğin Türkiye’nin Kürt nüfusu söylem düzeyinde bile olsa, milliyetçilikle köprü kuramamaktadır. Hatta tam tersine, Türk milliyetçiliğinin hâkim retorik dili, Kürt milliyetçiliğine bir model olmakta ve onu karşıt bir uç olarak güçlendirmektedir.

Araştırmanın genelinde ve hemen hemen bütün başlıklarda, Kürt katılımcılar ile Türk katılımcılar arasında belirgin bir farklılaşma, ayrışma görülmektedir. Milliyetçi söylem Kürt nüfusu temsil etmekte, içermekte başarısız olmuş görünmektedir.

Toplumda çoğunluk olan bir kesim milliyetçiliğin en temel devletçi ruhunu benimsemektedir. Bu çoğunluk, ırk, soy, silahlanma, güç yarışı gibi unsurlar içeren savaşkan bir milliyetçilik yerine; eğitim, sağlık, toplumsal barış, demokrasi gibi meselelere çok daha fazla önem vermektedir.

Bu genel sonuçlara ek olarak biraz daha alt katmanlara girecek olursak, araştırmamızda ortaya çıkan bulgulardan biri, seküler ve dindar milliyetçilik arasında belirgin bir ayrışmanın oluştuğudur. AK Parti ve MHP seçmeni daha dindar bir milliyetçilik formuna sahipken, CHP ve İYİ Parti seçmeni daha seküler bir milliyetçilik formuna sahiptir. Bu bulgu, bir yandan iktidar-muhalefet veya Cumhuriyet-Millet ittifaklarının, en azından, milliyetçilik bağlamında toplumsal dayanaklara sahip olduğunu ortaya koyarken, bir yandan da milliyetçiliğin siyaset ve toplumdaki hakim fay hatlarına adaptasyonunu da göstermektedir. Bu da milliyetçiliğin katı bir ideoloji olmaktan öte güncel/konjonktürel gelişmelere ve daha belirgin/güçlü ayrımlara göre renk değiştirebildiğini teyit etmektedir.

Birçok siyasal kimliğin milliyetçiliğe yönelik tutumu değişmiş görünüyor. Daha doğrusu araştırmamız, milliyetçilik bağlamında, siyasal kimliklerin dönüşümüne de ışık tutuyor. Son dönemlerdeki sert iktidar-muhalefet mücadelesi birçok siyasal kimliğin öncüllerini etkilemiş görünüyor. Kendilerini Milliyetçi ve Ülkücü olarak tanımlayan katılımcıların milli-

yetçilik skalasında önde olmasında bir gariplik yok. Ancak, tarihsel olarak resmi milliyetçi söyleme mesafeli duran Muhafazakâr ve özellikle de İslamcı kimliği benimseyen katılımcılar, yine tarihsel olarak milliyetçilikle daha içiçe hatta resmi milliyetçiliğin aktörü olarak görülebilecek Atatürkçü kimliği benimseyen katılımcılara göre milliyetçi tezleri daha çok sahiplenmeye başlamış görünüyor. Bunun mevcut iktidar-muhalefet yapısıyla ilişkili olduğunu düşünmek daha doğru görünüyor.

Milliyetçiliğin bir çok tezahüründe siyasi ayrışmaların yanısıra demografik özellikler de belirleyici bir unsur olarak öne çıkıyor. Bu özelliklerin başında da katılımcıların eğitim, yaş ve kısmen de gelir düzeyi geliyor. Katılımcıların eğitim düzeyi milliyetçi tutumlarını en çok etkileyen dinamik olarak öne çıkarken, yaş ve gelir düzeyi de kısmen etkili oluyor. Bütün sorularda, yüksek eğitilmiş katılımcılarla düşük eğitilmiş katılımcılar arasında belirgin bir ayırım görülüyor. Yüksek eğitilmişler daha dışa açık, seküler ve milliyetçi tezlere görece daha mesafeli duruyor. Yaş ve gelir düzeyi kategorilerinde de özellikle 55 yaş üstü katılımcılar ve düşük gelir düzeyindeki katılımcılar, milliyetçi tezlere daha yoğun sahiplenme anlamında genelden ayrışıyor.

Bu safhada milliyetçilikle cinsiyetin ilişkisine dair de bir notu düşmekte yarar var: her ne kadar kadınlar ve erkekler arasında en genel hatlarında, milliyetçi ana söylemleri tekrar etmek bakımından çok farklı tutum ve tavırlar araştırmamıza yansımamış olsa da, kadınların en temelde milliyetçiliğin eril söylemi karşısında çok daha net bir mesafe koyduklarını söyleyebiliriz.

Sonuç olarak, araştırmamız, milliyetçiliğin yükseldiğine yönelik genel kanaati sorgusuz benimsemeye mesafeli durmak gerektiğini, toplumdaki milliyetçi eğilimlerin tonu ile ilgili daha doğru bir fotoğraf için ayrıntılı, farklı dinamikleri gözeten sorulara ihtiyaç olduğunu ortaya koymaktadır. Bitirirken, vurgulamak istediğimiz bir diğer nokta, milliyetçiliğin bugüne kadar eklemlediği dinamiklerle değişmeye, dönüşmeye devam ettiği; bugünkü fotoğrafı donuk ve sabit bir veri şeklinde almanın yanlış olacağıdır. Biz bugünün fotoğrafını çekmeye çalıştık ama milliyetçilik dönüşmeye, farklı dinamiklerle etkileşim kurmaya devam ettikçe, yeni araştırmalara ihtiyaç olacaktır.

NE KADAR MİLLİYETÇİYİZ?

“Ülkem için Savaşır ve Ölüyorum”
“Ülkesini Sevmeyen Terk Etmeli”
“T.C. Vatandaşı Olmaktan Gurur Duyuyorum”
"Seçme Şansım Olsa Başka Ülke Vatandaşı Olurdum"
Temel Bulgular

Milliyetçilik çok tekrarlanan, herkesin bildiği ya da en azından herkes için aynı anlamı taşıdığı düşünülen bir ideoloji. Ancak bunun yanı sıra teorik olarak da çok farklı tanımlar içeren bir kavram.

Çeşitli ülkelerde ve farklı zamanlarda milliyetçilik üzerine yapılan araştırmalara dayanarak, farklı milliyetçilik teorileri ortaya atılmıştır. Bunlar kısaca, toprak (aynı toprak parçasında yaşayan insanlar), kültür (ırk, kan bağıyla bağlı olan insanlar) esasına dayalı ve geçmişten gelen birlikteliğin modern zamanlarda yeni bir birlikteliğe dönüşmesi esasına dayalı milliyetçilikler olarak özetlenebilir.

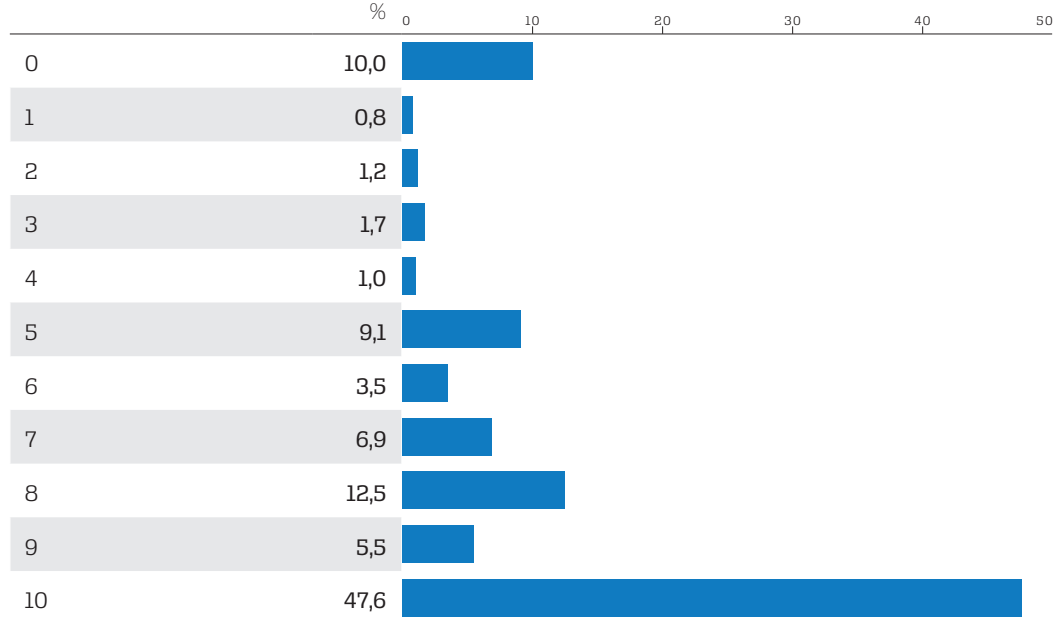
Ancak her ne kadar geçmişle kurulan bağlardan söz edilse de, milliyetçilik “modern ulus-devlet” zamanında şekillenmiş bir ideolojidir ve içinde bulunduğumuz küreselleşme çağında da yeni tezahürlerle karşımıza çıkmaktadır. En azından, Westphalia anlaşması, Fransız Devrimi ve 1. Dünya Savaşı gibi önemli olayların arkasından bir toprak parçası üzerinde yaşayan insanları bir araya getirmeye başlayan milliyetçiliğin daha ziyade “ilerici” boyutu ya da vatandaşlarını umutla geleceğe taşıma ve ilerleme iddiası ön plandayken, içinde bulunduğumuz dönemde, milliyetçilik daha ziyade içine kapanan insanların ideolojisi haline gelmiştir. Fakat aynı zamanda, çok çeşitlenen dünyada milliyetçilikten devşirilen anlamlar da büyük farklılıklar arz etmeye başlamıştır.

Aşağıdaki bölüm, ilk olarak hazırda duran bir kavram ve ideoloji olarak milliyetçiliğe, katılımcılara sunulduğu zaman, ne ölçüde sahip çıkıldığına dair veriler içermektedir.

Ne Kadar Milliyetçiyiz?

GRAFİK 1: NE KADAR MİLLİYETÇİSİNİZ?

Kendinizi ne kadar milliyetçi olarak görüyorsunuz. 10 son derece milliyetçiyim 0 hiç milliyetçi değilim olacak şekilde ne kadar milliyetçi olduğunuza 10 üzerinden kaç verirsiniz.

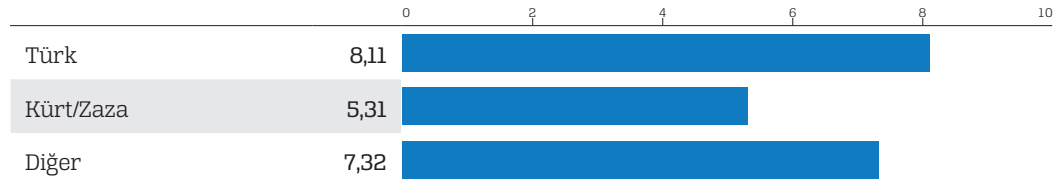
Katılımcıların kendilerini ne kadar milliyetçi gördüklerini 0 ile 10 arasında puanlamalarını istediğimizde Türkiye ortalaması 7.5 çıkmaktadır.

Katılımcıların yüzde 10'u milliyetçilik ile ilgili tutumlarına "0" vererek hiç milliyetçi olmadıklarını ifade ederken, ortalamayı oluşturan 5 puan ve altını tercih edenlerin oranı ancak yüzde 25'i bulabilmektedir.

Başka bir deyişle, toplumun sadece yüzde 25'i için milliyetçilik güçlü bir kimlik ögesi haline gelmemiş görünmektedir.

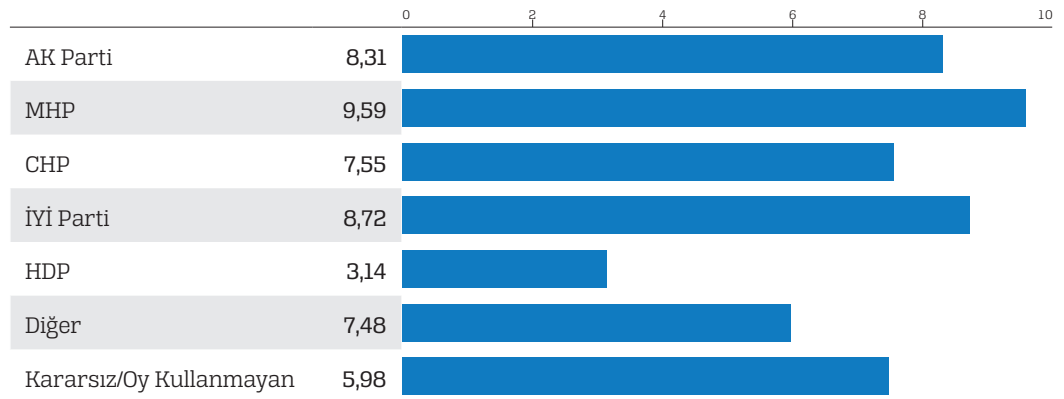
Katılımcıların yüzde 48'i milliyetçiliklerine 10 puan vererek son derece milliyetçi olduklarını ifade etmektedir ki bu toplumun yarısına karşılık gelmektedir. Yani sokaktaki her iki kişiden biri en yüksek derecede milliyetçi olduğunu belirtmektedir.

GRAFİK 2: ETNİK KÖKENE GÖRE NE KADAR MİLLİYETÇİSİNİZ?

Katılımcıların etnik kimliği de beklenebileceği gibi milliyetçilikle ilişkilerinde belirleyici bir rol oynamaktadır. Türklerde milliyetçi duygu Türkiye ortalamasının biraz önünde, Kürt ve Zazalarda ortalamanın epey altında, başka bir etnik kimliğe mensup katılımcılarda ortalamaya yakındır.

GRAFİK 3: PARTİ TERCİHİNE GÖRE NE KADAR MİLLİYETÇİSİNİZ?

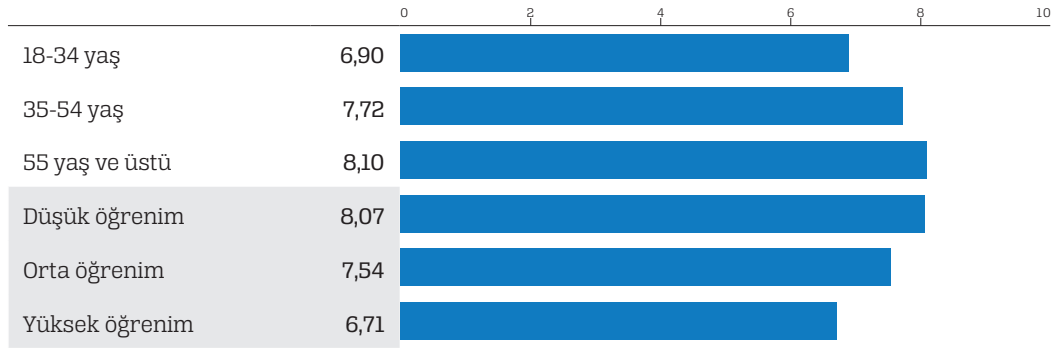

Milliyetçi duygunun en yoğun olduğu partiler, sırasıyla, MHP (9,59), İYİ Parti (8,72) ve AK Parti (8,31)'dir.

HDP (3,14) seçmeni Türkiye ortalamasının altında bir milliyetçi duyguya sahiptir.

Bu veriler, siyasi partilerin söylem ve politika öncelikleri ile uyumludur.

GRAFİK 4: YAŞ VE EĞİTİM DURUMUNA GÖRE NE KADAR MİLLİYETÇİSİNİZ?

Yaş ve eğitim ile milliyetçi duygu yoğunluğu arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

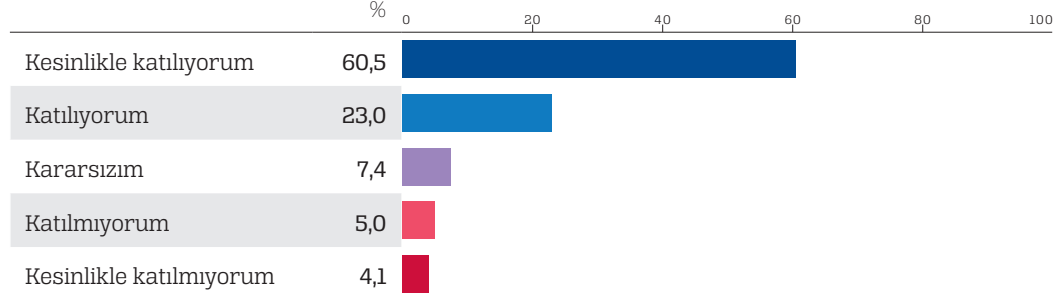
Yaş ile milliyetçi duygu arasında pozitif, eğitim ile milliyetçi duygu arasında ise negatif bir ilişki görülmektedir.

Katılımcıların yaşı arttıkça milliyetçi duygu yoğunlukları yükselmekte, eğitim seviyeleri arttıkça milliyetçi duyguya yönelimleri azalmaktadır.

Milliyetçilik düşük eğitimle (aynı zamanda yoksullukla) paralel gidiyor. Fakat milliyetçilik daha ziyade orta gelirlielerin daha çok bağlandığı bir ideoloji. Eğitim yükseldikçe radikal milliyetçi duygular zayıflıyor. Milliyetçilik "güvensiz kültürel sermaye" durumlarında güç ve aidiyet veren bir ideoloji.

"Ülkem İçin Savaşır ve Ölürüm"

GRAFİK 5: "ÜLKEM İÇİN SAVAŞIR VE ÖLÜRÜM"

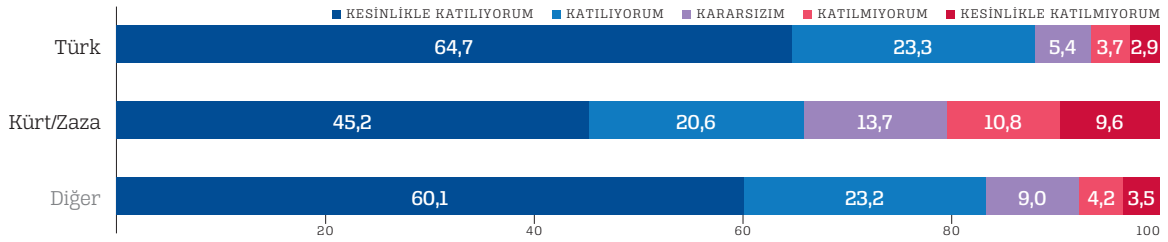

Katılımcıların yüzde 61'i "ülkem için savaşır ve ölürüm" ifadesine kesinlikle katılıyorum cevabını vermiştir. Katılıyorum cevabıyla birleştirildiğinde "ülkem için savaşır ve ölürüm" ifadesine katılan katılımcı sayısı yüzde 84'e ulaşmaktadır.

Kesinlikle katılmıyorum (%4) ve katılmıyorum (%5) diyenler toplamda yüzde 10'un altında kalmaktadır.

Bu bulgu, toplumun ülkeye aidiyet ve bağlılık konusunda oldukça güçlü bir duyguya sahip olduğunu göstermektedir.

GRAFİK 6: ETNİK KÖKENE GÖRE "ÜLKEM İÇİN SAVAŞIR VE ÖLÜRÜM"

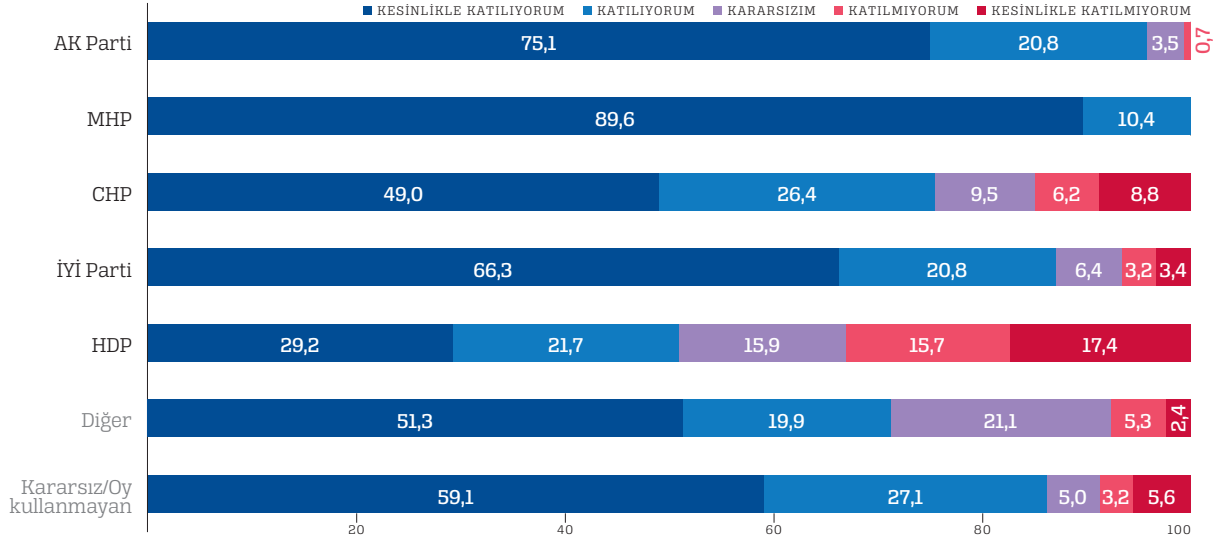
"Ülkem için savaşır ve ölürüm" ifadesine kesinlikle katılıyorum diyenlerin oranı, etnik kimliğe göre değişiklik göstermektedir. Türkler arasında bu oran yüzde 65 iken, Kürt ve Zaza katılımcılar için yüzde 45'tir.

Katılıyorum seçeneğiyle birlikte değerlendirildiğinde bu ifadeye katılma oranı Türklerde yüzde 88, Kürt ve Zaza katılımcılarda yüzde 66, Diğer kategorisindeki katılımcılarda yüzde 83'tür.

Bu ifadeye "kesinlikle katılmıyorum" ve "katılmıyorum" cevabı verenlerin oranı Türkler için yüzde 7 iken Kürt ve Zazalar için yüzde 20'dir.

Birçok başka soruyla birlikte düşünüldüğünde Kürtler arasında, dini meseleler dışında, oldukça ayrıışmış bir kimlik oluştuğu dikkat çekiyor. Ancak dini meselelerde benzer tutum ve tavırlar gözlemlense de bu dinsel, bütünsel bir kimlik oluşturmuyor.

GRAFİK 7: PARTİ TERCİHİNE GÖRE "ÜLKEM İÇİN SAVAŞIR VE ÖLÜRÜM"

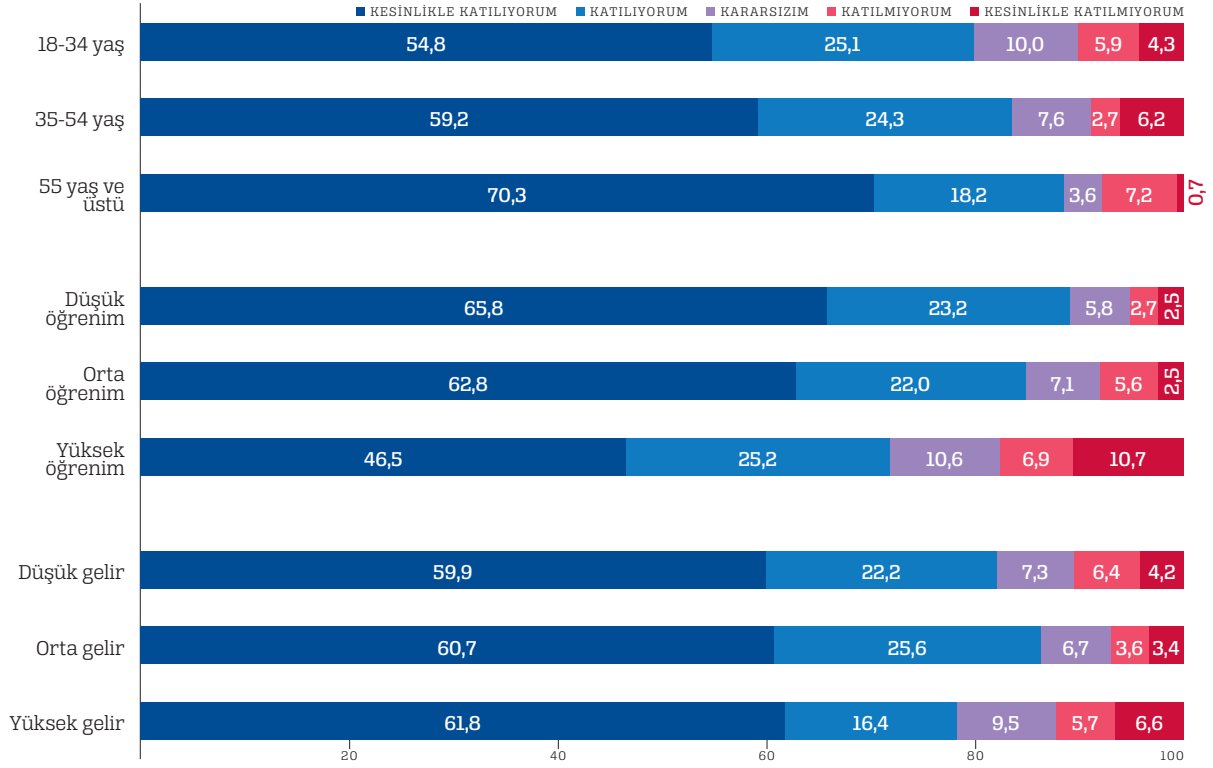

Katılımcıların parti tercihine göre bakıldığında, "ülkem için savaşır ve ölürüm" ifadesine en yüksek destek sırasıyla MHP (%90+10), AK Parti (%75+21) ve İYİ Parti (%66+21) seçmeninden gelmektedir. MHP ve AK Parti seçmeninde bu ifadeye itiraz yüzdeye girmezken, destek neredeyse yüzde 100'dür.

CHP ve Diğer kategorisine aldığımız daha az oya sahip partilerin seçmeninde de bu ifadeye katılma oranı yüzde 70'in üzerindedir.

HDP seçmeninde bu ifadeye katılmama oranı (%17+16) diğer partilerin seçmenine kıyasla yüksek olmakla birlikte katılma oranı katılmama oranından yüksektir.

GRAFİK 8: DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERE GÖRE "ÜLKEM İÇİN SAVAŞIR VE ÖLÜRÜM"

Yaş ve eğitim ile "ülkem için savaşır ve ölürüm" ifadesine katılma oranı arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

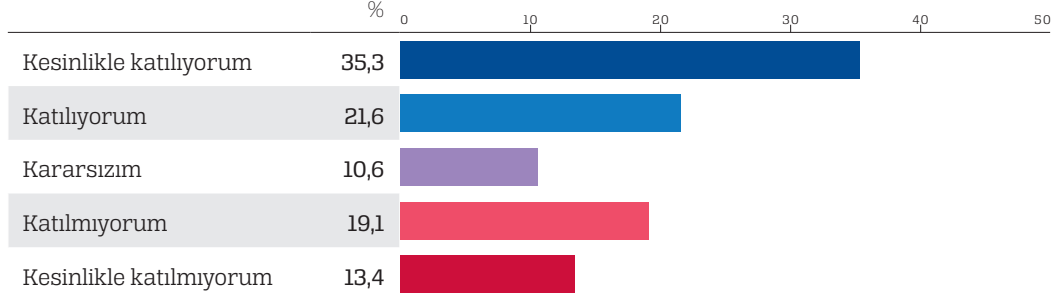
Yaş ile bu ifadeye katılma arasında pozitif, eğitim ile bu ifadeye katılma arasında ise negatif bir ilişki görülmektedir.

Katılımcıların yaşı arttıkça bu ifadeye katılma oranları yükselmekte, eğitim seviyeleri arttıkça bu ifadeye katılma oranları azalmaktadır.

Katılımcıların gelir durumu açıklayıcı bir çerçeve sunmamakla beraber, yüksek gelir grubundaki katılımcıların düşük ve orta gelire sahip katılımcılara göre az da olsa daha düşük bir katılma oranına sahip olduğu söylenebilir.

“Ülkesini Sevmeyen Terk Etmeli”

GRAFİK 9: “ÜLKESİNİ VE DEVLETİNİ SEVMEYEN TÜRKİYE’Yİ TERK ETMELİ”

Katılımcıların yüzde 57’si “ülkesini ve devletini sevmeyen Türkiye’yi terk etmelidir” ifadesine katılırken, yüzde 30’u katılmamaktadır.

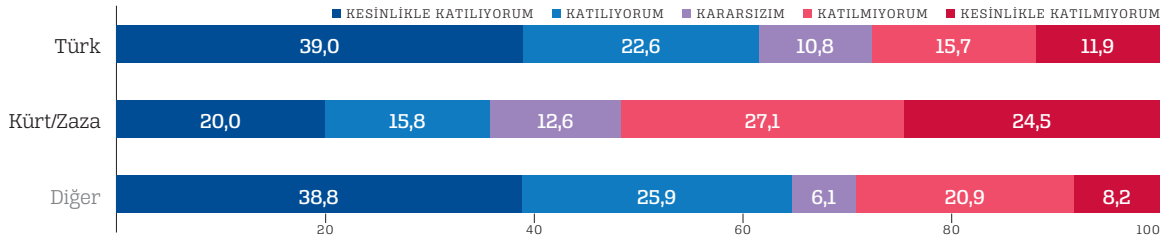
Bu bulgunun, katılımcıların ülkelerine yönelik bireysel tutumlarından öte bir arada yaşama ya veya vatandaşlık hukukuna ilişkin kanaatleri bağlamında ele alınması daha doğru olur. Katılımcıların yüzde 57’si, Türkiye’de yaşamak için ülke ve devleti sevmeyi şart koşmakta, ülkesini ve devletini sevmeyenlerin ülkeyi terketmesi gerektiğini düşünmektedir. Bu çerçevede değerlendirildiğinde, yüzde 57 oldukça yüksek bir oran olarak görülebilir. Öte taraftan, bu kanaati paylaşmayan, Türkiye’de yaşamak için ülke veya devletin sevilmesini şart koşmayan katılımcıların oranı da az değildir (%30).

Bu bulguyu, katılımcıların “ülkem için savaşır ve ölürüm” ifadesine yönelik kanaatleriyle bir arada değerlendirmekte yarar var.

“Ülkem için savaşır ve ölürüm” ifadesine katılma oranı yüzde 84 iken, “ülkesini ve devletini sevmeyen Türkiye’yi terk etmelidir” ifadesine katılma oranı yüzde 57’dir. Tersinden bakıldığında ilk ifadeye katılmama oranı yüzde 9’da kalırken, ikinci ifadeye katılmama oranı yüzde 30’a yükselmektedir.

Bu fark, oldukça anlaşılır bir farktır. Katılımcılar ilk ifadeye yönelik kanaatlerinde kendi bireysel tutumlarını, ikinci ifadeye yönelik kanaatlerindeyse diğer insanlarla bir arada yaşama ve vatandaşlık hukukuna yönelik tutumlarını ifade etmektedir. Bu çerçevede, katılımcıların yüzde 27’si bireysel tutumu bağlamında ülkesi için savaşıp ölmeye razıyken, diğer vatandaşların Türkiye’de yaşaması için aynı tutuma sahip olması gerektiğini düşünmemektedir.

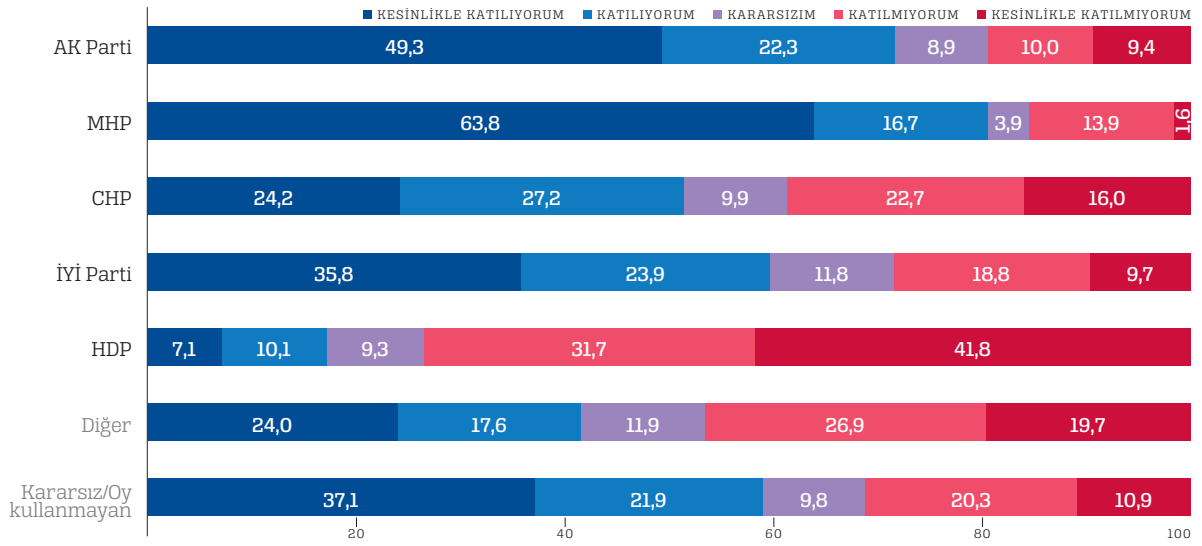
GRAFİK 10: ETNİK KÖKENE GÖRE "ÜLKESİNİ VE DEVLETİNİ SEVMİYEN TÜRKİYE'Yİ TERK ETMELİ"

Katılımcıların etnik kökeni, "ülkesini ve devletini sevmeyen Türkiye'yi terk etmelidir" ifadesine verilen cevapları belirgin bir şekilde etkilemektedir.

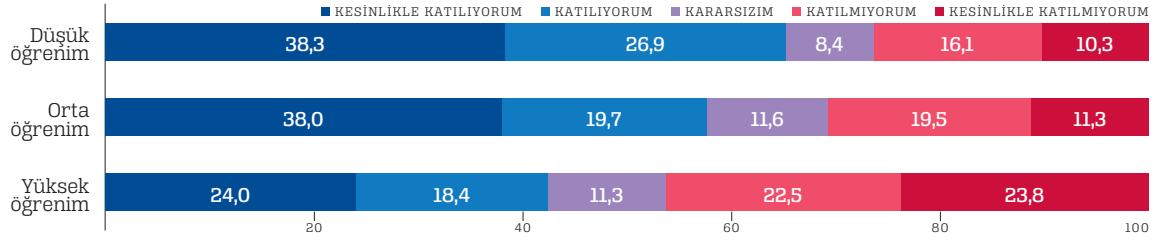
Türkler arasında bu görüşe kesinlikle katılıyorum ve katılıyorum cevabı verenlerin oranı yüzde 62 iken Kürt ve Zazalar arasında yüzde 36'da kalmaktadır.

GRAFİK 11: PARTİ TERCİHİNE GÖRE "ÜLKESİNİ VE DEVLETİNİ SEVMİYEN TÜRKİYE'Yİ TERK ETMELİ"

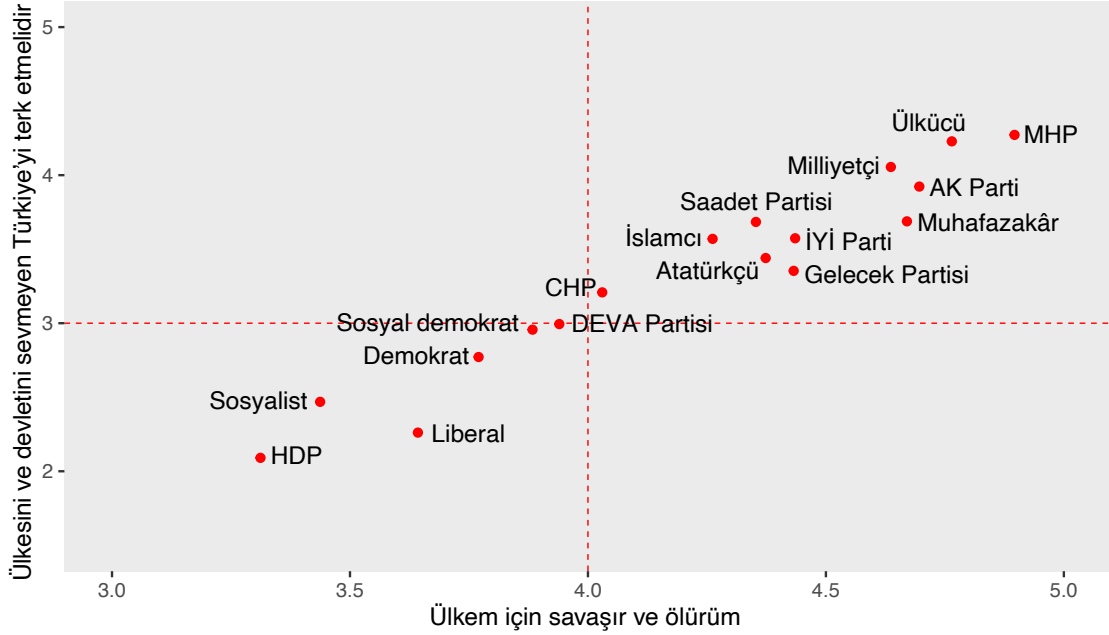
"Ülkesini ve devletini sevmeyen Türkiye'yi terk etmelidir" görüşünün en yüksek oranda olduğu parti MHP'dir. HDP'lilerin büyük çoğunluğu ise bu ifadeye katılmadıklarını belirtmiştir.

GRAFİK 12: ÖĞRENİM DÜZEYİNE GÖRE "ÜLKESİNİ VE DEVLETİNİ SEVMİYEN TÜRKİYE'Yİ TERK ETMELİ"

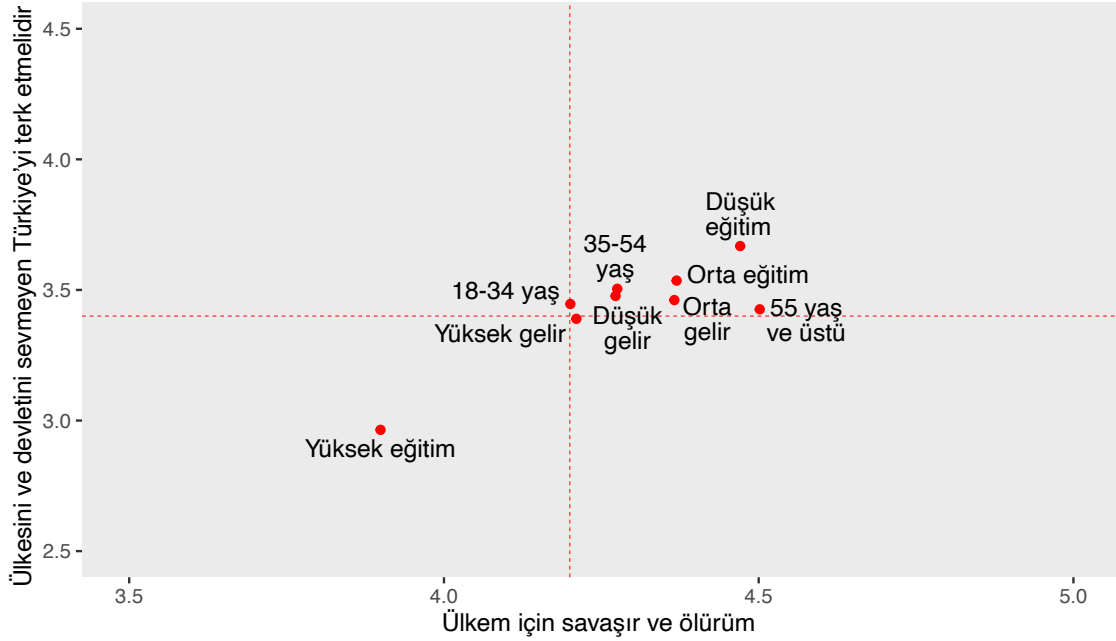

Eğitim seviyesi arttıkça "Ülkesini ve devletini sevmeyen Türkiye'yi terk etmelidir." ifadesine katılma oranı düşmektedir. Kesinlikle katılıyorum ve katılıyorum cevapları birlikte değerlendirildiğinde fark daha çarpıcıdır. Bu görüşe katılanların toplam oranı düşük eğitimli katılımcılar arasında yüzde 65 ve orta eğitimliler arasında 58 iken yüksek eğitimliler arasında yüzde 42'ye kadar düşmektedir.

GRAFİK 13: ÇOKLU MUTEKABİLİYET ANALİZİ

GRAFİK 14: MİLLİYETÇİLİK ÖLÇÜTLERİNİN DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERE GÖRE HARİTASI

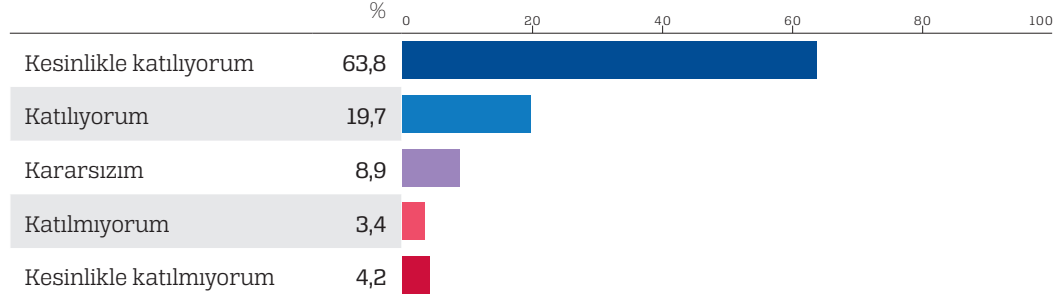

Yukarıda, katılımcıların ülke aidiyetleri ile ilgili iki kategoride çoklu mutekabiliyet analizine yer verilmiştir. İlk harita, katılımcıların parti aidiyeti ve siyasi-kimlik aidiyeti ile ülke sevgileri arasındaki ilişkiyi yansıtmaktadır. Beklenebileceği gibi, HDP bir uçta MHP diğer uçta yer almaktadır. CHP ve DEVA Partisi iki uç arasında -ortada- konumlanırken, AK Parti ve İYİ Parti MHP'ye yakın bir yerde konumlanmaktadır. Siyasi kimlik açısından da kendilerini Sosyalist olarak tanımlayanlar bir uçta Ülkücü olarak tanımlayanlar diğer uçta yer almaktadır. Kendilerini Liberal olarak tanımlayanlar Sosyalistlere yakın bir yerde konumlanırken, Milliyetçi ve Muhafazakâr katılımcılar Ülküçülere yakın bir yerde konumlanmaktadır. Kendilerini Sosyal Demokrat, Demokrat, İslamcı ve Atatürkçü olarak tanımlayanlarsa her iki uç arasında merkeze yakın bir yerde konumlanmaktadır.

İkinci harita, katılımcıların demografik özelliklerine göre ülke ile ilişkilerini yansıtmaktadır. Bu harita, katılımcıların ülke ile kurdukları ilişkide en belirleyici dinamiğin eğitim durumu olduğunu göstermektedir. Haritanın bir ucunda yüksek eğitimliler karşıt ucundaysa düşük eğitimli katılımcılar yer almaktadır. Katılımcıların yaşı ve gelir durumu etkili olmakla birlikte eğitim kadar belirleyici görünmemektedir. Merkezden uzaklaşan kategoriler düşük gelirli katılımcılar ile 55 yaş ve üstü katılımcılardır.

“T.C. Vatandaşı Olmaktan Gurur Duyuyorum”

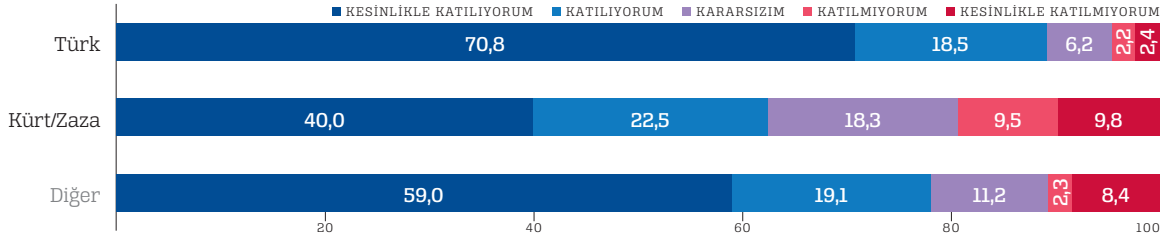
GRAFİK 15: “T.C. VATANDAŞI OLMAKTAN GURUR DUYUYORUM”

Katılımcıların yüzde 64'ü “T.C. vatandaşı olmaktan gurur duyuyorum” ifadesine kesinlikle katıldıklarını belirtmiştir. Katılıyorum cevabı ile birleştirildiğinde T.C. vatandaşı olmaktan gurur duyan katılımcılar yüzde 84'ü bulmaktadır.

T.C. vatandaşı olmaktan gurur duymadığını ifade eden katılımcı oranı sadece yüzde 8'dir.

GRAFİK 16: ETNİK KÖKENE GÖRE “T.C. VATANDAŞI OLMAKTAN GURUR DUYUYORUM”

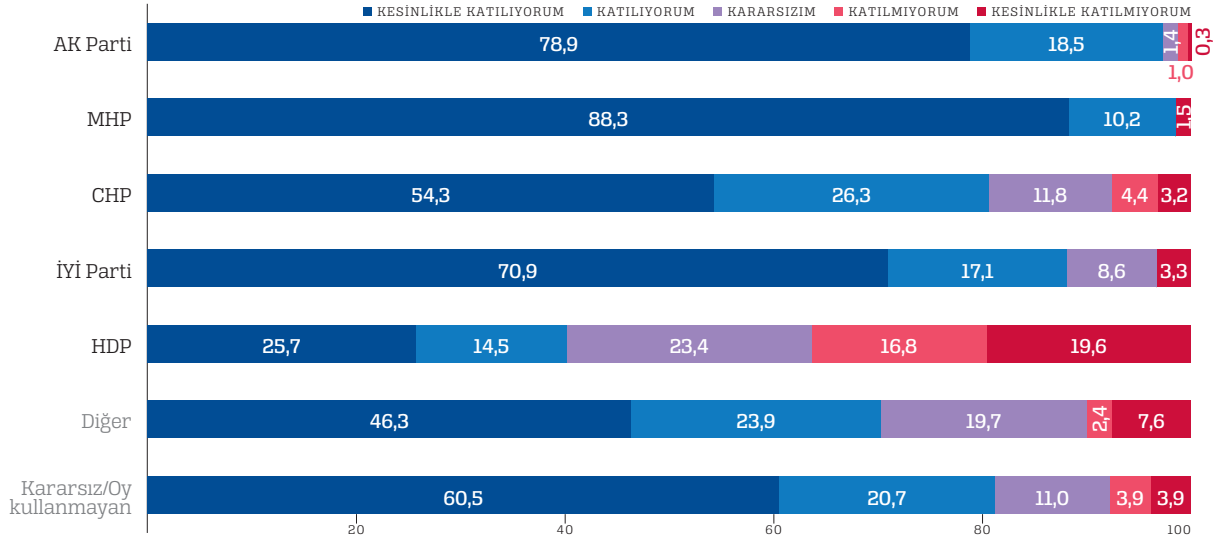

Etnik köken katılımcıların vatandaşlıkla ilişkisinde belirleyici bir dinamiğe sahiptir.

“T.C. vatandaşlığıyla gurur duyuyorum” ifadesine kesinlikle katılıyorum cevabı Türk katılımcılarda yüzde 71 iken, Kürt/Zaza katılımcılarda yüzde 40, Diğer kategorisindeki katılımcılarda yüzde 60'tır.

Katılıyorum cevabı ile birleştirildiğinde bu ifadeye destek Türk katılımcılarda yüzde 89'a çıkarken, Kürt katılımcılarda yüzde 63'e düşmektedir.

GRAFİK 17: PARTİ TERCİHİNE GÖRE "T.C. VATANDAŞI OLMAKTAN GURUR DUYUYORUM"

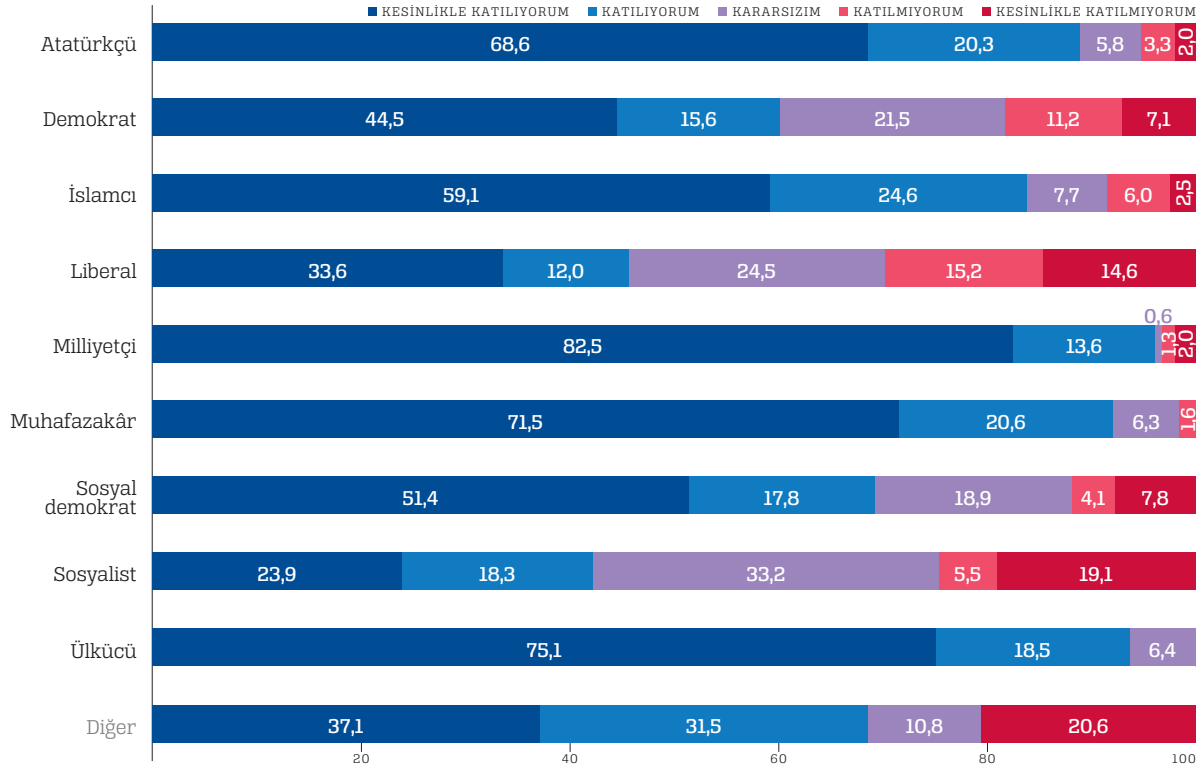
Parti tercihlerine bakıldığında "T.C. vatandaşı olmaktan gurur duyuyorum" ifadesine kesinlikle katılıyorum cevabının en yüksek olduğu katılımcı grubu MHP (%88) seçmenidir. MHP'yi AK Parti (%79) ve İYİ Parti (%71) seçmeni takip etmektedir.

Katılıyorum cevabı ile birleştirildiğinde bu ifadeye destek, MHP seçmeninde yüzde 99'a, AK Parti seçmeninde yüzde 97'e, İYİ Parti seçmeninde yüzde 88'e varmaktadır. İYİ Parti seçmeninin yaklaşık yüzde 10'a yakın bir puanla MHP ve AK Parti seçmeninin gerisinde kalması dikkat çekicidir.

Bu ifadeye en düşük destek veren katılımcı grubu HDP seçmenidir. HDP'li seçmenin yüzde 40'ı bu ifadeye katılırken, yüzde 36'sı katılmamaktadır.

CHP ve Diğer kategorisine aldığımız partilerin seçmeninde bu ifadeye katılmama oranı yüksek olmamakla birlikte, kesinlikle katılma oranı yüzde 50'ler, katılma oranı ise yüzde 25'ler civarındadır.

GRAFİK 18: KİMLİK AİDİYETİNE GÖRE "T.C. VATANDAŞI OLMAKTAN GURUR DUYUYORUM"

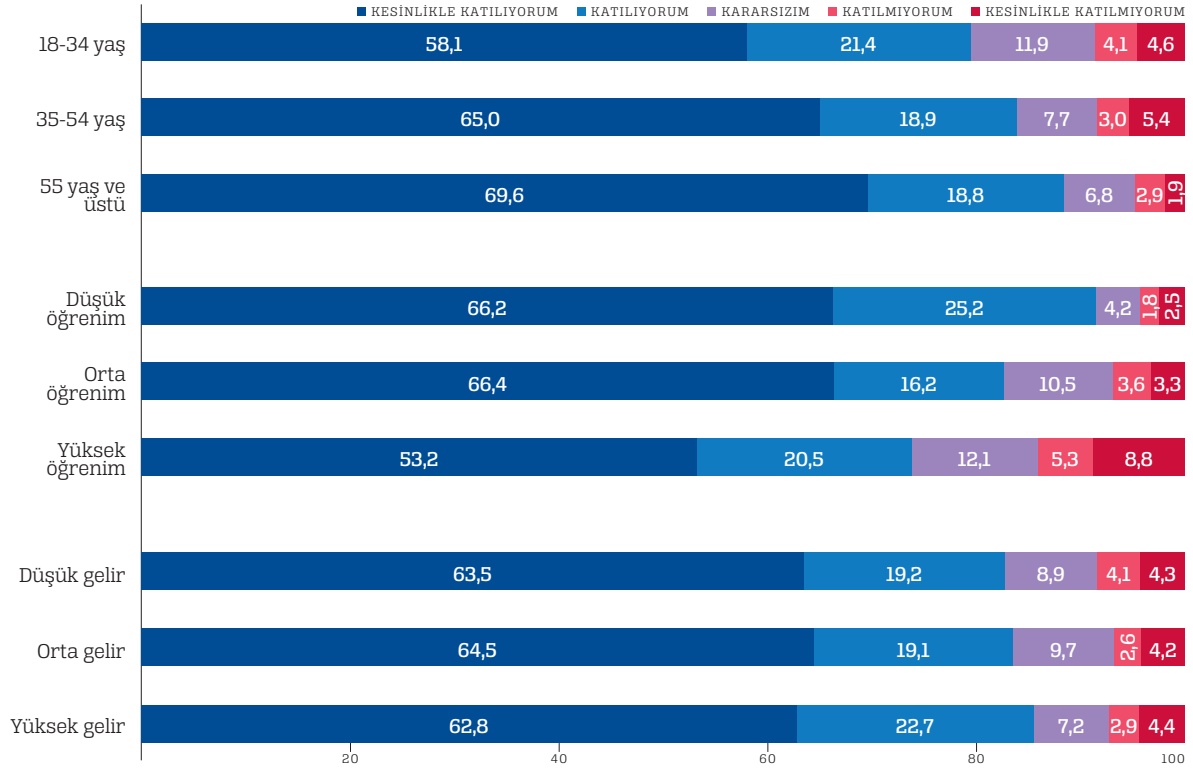
Katılımcıların kimlik tercihleri de bu ifadeye katılma durumlarında belirleyici bir rol oynamaktadır.

T.C. vatandaşlığıyla gurur duyma oranı sırasıyla kendilerini Milliyetçi, Ülkücü, Muhafazakâr ve Atatürkçü olarak tanımlayan katılımcılarda oldukça yüksek, sırasıyla kendilerini Sosyalist, Liberal ve Demokrat olarak tanımlayan katılımcılarda düşük, kendilerini Sosyal demokrat ve İslamcı olarak tanımlayan katılımcılarda yüzde 50'ler civarında, orta bir düzeydedir.

Bu bulgu, farklı kimlik tercihine sahip katılımcıların vatandaşlıkla ilişkisi hakkında önemli ipuçları sağlamaktadır.

Merkezi görünen kimlikler iktidara göre şimdilik merkeze yakın olan kimlikler tarafından daha çok benimseniyor. Halbuki en çok Atatürkçülerden beklenebilirdi. Yani "Cumhuriyet kimliği" gibi daha ziyade klasik Kemalist kitleler tarafından benimsenen kimlikler şimdiki zamanın iktidarı ile örtüşen AK Partililer tarafından benimseniyor. Kendini iktidarda hissetmek aslında, içeriği ne olursa olsun, devletin ideolojisi ile örtüşmeyi sağlıyor.

GRAFİK 19: DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERE GÖRE "T.C. VATANDAŞI OLMAKTAN GURUR DUYUYORUM"

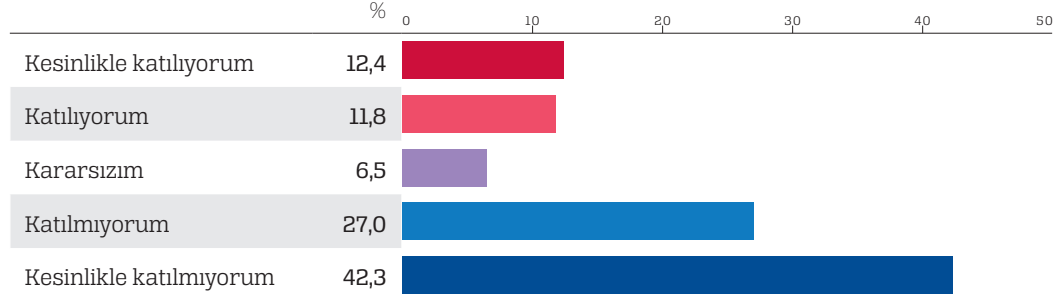

Katılımcıların demografik ve sosyo-ekonomik özellikleri de "T.C. vatandaşlığıyla gurur duyuyorum" ifadesine katılım durumlarını etkilemektedir.

Katılımcıların yaşı ilerledikçe bu ifadeye katılım oranları artmakta, eğitim ve sosyo-ekonomik durumları yükseldikçe katılım oranları nisbeten azalmaktadır. Sosyo-ekonomik durumda fark ihmal edilebilir düzeydeyken, özellikle yüksek eğitim grubunda ve bütün yaş gruplarında bu fark oldukça belirgindir.

“Seçme Şansım Olsa Başka Bir Ülke Vatandaşı Olurdum”

GRAFİK 20: “SEÇME ŞANSIM OLSA BAŞKA BİR ÜLKE VATANDAŞI OLURDUM”

Araştırmamızda hem katılımcıların kolaylıkla katılabilecekleri, en azından söylemsel düzeyde genel cari toplumsal eğilimleri yansıtabilecek pozitif ifadeler hem de genel kanaatin aksini yansıtabilecek ifadeler yer verdik.

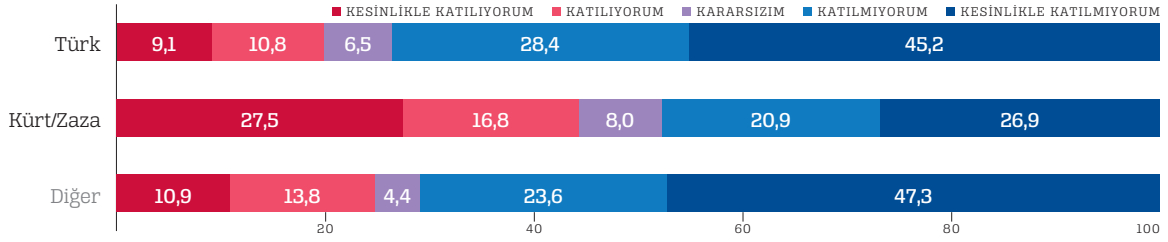
Katılımcıların yüzde 42'si “seçme şansım olsa başka bir ülke vatandaşı olurdum” ifadesine kesinlikle katılmıyorum cevabını vermiştir. Katılmıyorum cevaplarıyla birleştirildiğinde bu ifadeye katılmama oranı yüzde 69'a çıkmaktadır.

Bu ifadeye destek oranı ise, yüzde 24'tür. Başka bir seçenek gündemde olmadığına ülkesinden ve vatandaşlık bağından memnun olan katılımcıların seçenek oluştuğunda dörtte biri başka bir ülkenin vatandaşı olmayı düşünmektedir. Katılımcıların küçümsenmeyecek bir kısmının “seçme şansım olsa başka bir ülke vatandaşı olurdum” ifadesine katılması çarpıcı bir veridir.

Katılımcıların yüzde 84'ü “ülkem için savaşır ve ölürüm” ve “T.C. vatandaşı olmaktan gurur duyuyorum” ifadelerine katılırken, “seçme şansım olsa başka bir ülke vatandaşı olurdum” ifadesine desteğin yüzde 24 olması manidardır.

Başka bir seçenek gündemde olmadığına ülkesinden ve vatandaşlık bağından memnun olan katılımcıların küçümsenmeyecek bir kısmı, seçenek oluştuğunda başka bir ülkenin vatandaşı olmayı düşünmektedir.

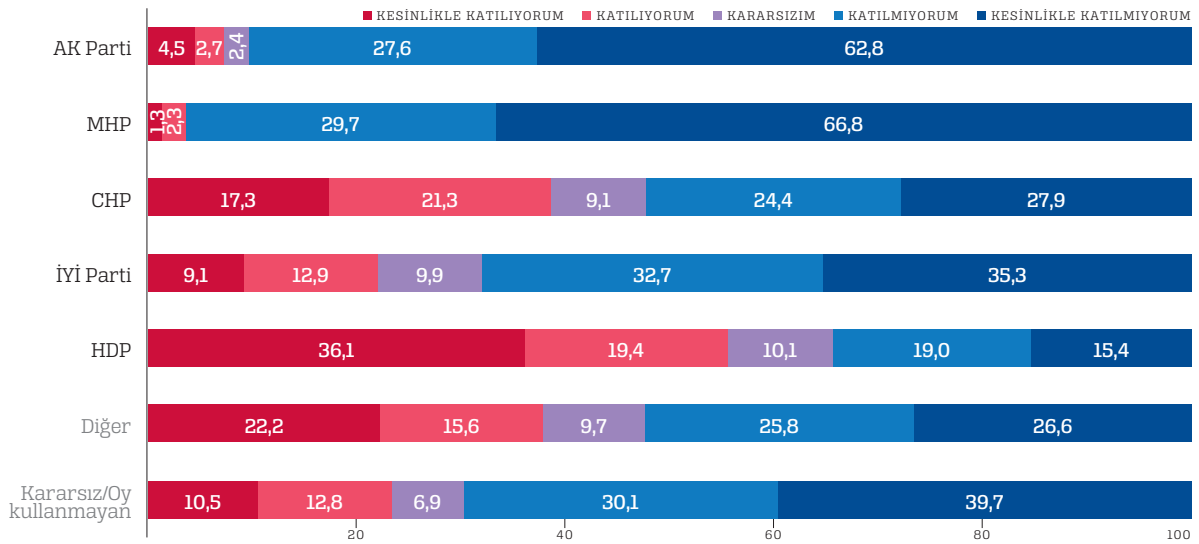
GRAFİK 21: ETNİK KÖKENE GÖRE "SEÇME ŞANSIM OLSA BAŞKA BİR ÜLKE VATANDAŞI OLURDUM"

Katılımcıların etnik aidiyeti vatandaşlık ile ilgili tutumlarını doğrudan etkilemektedir.

"Seçme şansım olsa başka bir ülke vatandaşı olurum" ifadesine Türk katılımcıların yüzde 74'ü katılmazken, Kürt/Zaza katılımcıların yüzde 44'ü katılmaktadır.

GRAFİK 22: PARTİ TERCİHİNE GÖRE "SEÇME ŞANSIM OLSA BAŞKA BİR ÜLKE VATANDAŞI OLURDUM"

Katılımcıların parti tercihi, bu ifadeye katılma durumlarını doğrudan etkilemektedir.

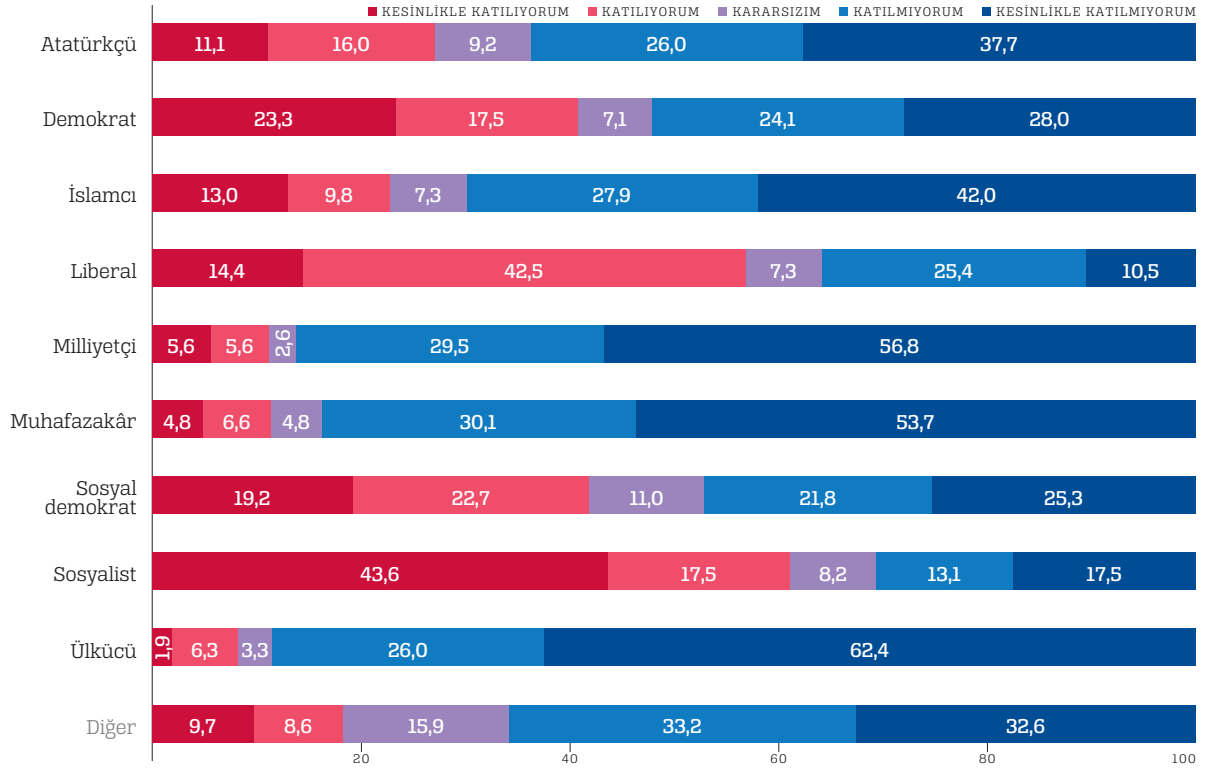
"Seçme şansım olsa başka bir ülke vatandaşı olurum" ifadesine en yüksek oranda destek veren (%56) katılımcılar HDP seçmeni iken, en yüksek oranda (%97) karşı çıkan katılımcılar MHP seçmenidir. AK Partili katılımcılar da MHP'ye yakın bir konumdadır.

CHP'li ve Diğer kategorisindeki katılımcı grubu MHP-AK Parti ve HDP ekseninde konumlanmış görünmektedir. Bu katılımcı grubunda katılmama oranı yüzde 50'lerde, katılma oranı yüzde 40'larda görünmektedir.

HDP seçmeninin vatandaşlık konusundaki yabancılaşma eğilimi oldukça yüksektir.

HDP'li seçmenin bu ifadeye yönelik tutumu, "T.C. vatandaşlığıyla gurur duyuyorum" ifadesine yönelik yüzde 40 katılma ve yüzde 36 katılmama oranı ile birlikte düşünüldüğünde, HDP'li katılımcıların vatandaşlık bağlamında göz önünde bulundurulması gereken ciddi bir aidiyet problemi yaşadığı görülmektedir.

GRAFİK 23: KİMLİK AİDİYETİNE GÖRE "SEÇME ŞANSIM OLSA BAŞKA BİR ÜLKE VATANDAŞI OLURDUM"

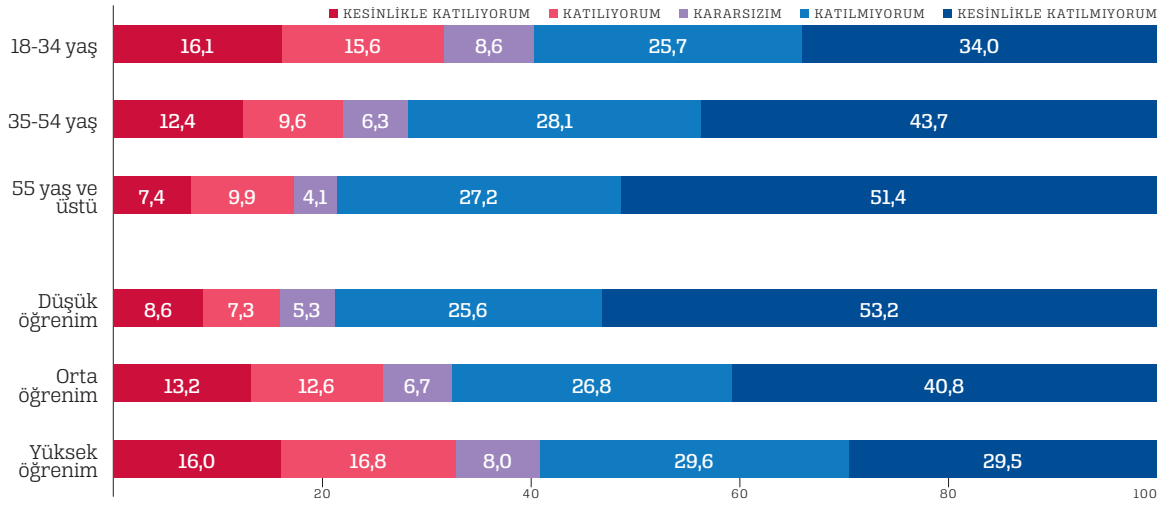

Katılımcıların ideolojik/siyasi aidiyetleri de vatandaşlık ile ilgili tutumlarını doğrudan etkilemektedir.

Kendilerini, Sosyalist, Demokrat ve Sosyal Demokrat olarak tanımlayan katılımcılarda "seçme şansım olsa başka bir ülke vatandaşı olurum" ifadesine katılma oranı yüksek iken, kendilerini Ülkücü, Muhafazakâr, Milliyetçi, Atatürkçü ve İslamcı olarak tanımlayan katılımcılarda bu ifadeye katılmama oranı yüksektir.

Bu bulgu katılımcıların "T.C. vatandaşı olmaktan gurur duyuyorum" ifadesine yönelik tutumları ile örtüşmektedir.

GRAFİK 24: DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERE GÖRE "SEÇME ŞANSIM OLSA BAŞKA BİR ÜLKE VATANDAŞI OLURDUM"

Katılımcıların yaşı ve eğitim düzeyi vatandaşlığa yönelik tutumlarını etkilemektedir.

Yaş ilerledikçe vatandaşlık aidiyeti güçlenmekte, eğitim düzeyi arttıkça vatandaşlık aidiyeti azalmaktadır. Başka bir deyişle, gençlerde ve yüksek eğitimlilerde başka bir ülke vatandaşlığına geçme eğilimi görece daha yüksektir.

Temel Bulgular

Bu bölümde yer alan veriler bir arada düşünüldüğünde, milliyetçilik ideolojisinin niteliği, yoğunluğu, içeriği, dağılımı hakkında şu sonuçlara ulaşılabilir.

Milliyetçilik özellikle düşük eğitimle paralel ilerliyor. Eğitim yükseldikçe radikal milliyetçi duygular zayıflıyor. Bir ölçüde zaman zaman yoksullukla ilişkilense de, daha ziyade orta gelirlielerin daha çok bağlandığı bir ideoloji özelliği taşıyor. Bu haliyle milliyetçilik özellikle zayıf ya da güvensiz “kültürel sermayeye” sahip toplumsal aktörlere bir güç ve aidiyet veriyor.

Milliyetçiliği zayıf milliyetçilikten güçlü milliyetçiliğe doğru uzanan bir eksen üzerinde düşündüğümüzde, zayıf uçta HDP seçmenleri ve kendilerini Demokrat, Liberal ve Sosyalist olarak tanımlayan bireyleri, diğer uçta İYİ Parti ve MHP seçmenlerini ve kendilerini Milliyetçi ve Ülkücü olarak tanımlayan katılımcıları görebiliyoruz. CHP seçmenleri ve kendilerini Atatürkçü olarak tanımlayan katılımcılar ortada, AK Parti seçmenleri ve kendilerini Muhafazakâr ve İslamcı olarak tanımlayan katılımcılar ise ortanın milliyetçiliğe yakın ucunda yer alıyor görünüyor.

Araştırmanın çeşitli aşamalarında görüldüğü gibi, siyasetin merkezinde olmak ya da devlete yakın olmak milliyetçilikle daha güçlü bir bağ oluşmasına neden oluyor. Ancak daha önceki yıllardan farklı olarak, zaten her zaman, kenarda da dursa, merkezin milliyetçi dilini taşıyan ve şimdi fikirlerinin yanı sıra kendi de iktidarda olan MHP seçmenine ek olarak, artık devletin partisi olan ya da devletle iç içe geçmiş AK Parti'nin ve seçmenlerinin de milliyetçi dilin en önemli taşıyıcıları olduğunu görebiliyoruz.

Başka bir açıdan ve örnekten bakarsak, modern ulus-devletin ürünü olan ve merkezi görünen bir kimlik de - T.C. vatandaşlığı- bugün merkeze yakın olan kimlikler tarafından daha çok benimseniyor. “Cumhuriyet kimliği” gibi daha ziyade klasik Atatürkçü-Kemalist kitleler tarafından benimsenen kimlikler şimdiki zamanın iktidarı ile örtüşen AK Partililer tarafından daha benimseniyor. Başka bir deyişle, kendini iktidarda hissetmek aslında, içeriği ne olursa olsun, devletin ideolojisi ile örtüşmeyi sağlıyor.

Ancak araştırmanın farklı sorularına verdikleri cevaplara baktığımızda kendilerini “İslamcı” olarak tanımlayanların durumunun daha karışık olduğunu da görüyoruz. İslamcı hareketin dalgası sonucu iktidara gelmiş AK Parti'nin durduğu milliyetçi-devletçi konunun bütün İslamcıları içine çekemediği anlaşılıyor. Bir yandan iktidarda olan bir partiye kendilerini yakın hissedenler, diğer yanda bir ulus-devletten ziyade evrensel bir mesajla hareket eden bireylerin bulunduğu bir akım parçalanmış görünüyor.

T.C. vatandaşlığıyla gurur duyma konusundaki bulgular, farklı kimlik tercihine sahip katılımcıların vatandaşlıkla ilişkisi hakkında önemli ipuçları sağlıyor. Genel bir açıdan bakarsak, çok farklı siyasi kanattan vatandaşların ulusal kimlik öğretisiyle, başka bir deyişle, klasik modern ulus-devlet tanımlarıyla ortak bir şekilde örtüştükleri görülüyor. Birbirleriyle çeşitli bağlamlarda gerilimler yaşayan Milliyetçi, Ülkücü, Muhafazakâr, Atatürkçü gibi kimliklerin ortak bir "gurur"da buluştukları, bir bakıma ortak bir duygusal öğrenme sürecinden geçtikleri görülüyor. Ancak bunu tersten okumak da mümkün. Ortak bir duyguyu öğrendikleri anlaşılan insanlar arasında aslında bu duygunun çok da ortaklaştırıcı bir işlev göremediği de anlaşılıyor.

Etnik bir çerçeveden bakıldığında, birçok başka soruyla birlikte düşünüldüğünde, Kürtler arasında genel ortalamalardan yüksek oranda bir tutum ve tavır farklılaşması, bir bakıma ayrılmış bir kimlik dikkat çekiyor. Ancak dini meselelerde genel kitleyle benzer tutum ve tavırlar gözlemlense de bu dinsellik şemsiyesi Kürtleri de içine alan bütünsel bir kimlik oluşturamıyor.

Önemli sonuçlardan biri de milliyetçilik dozu yüksek sorular ve milliyetçiliğin sorgulanmasına yol açan sorular arasında karşılaştırma yapıldığı zaman ortaya çıkıyor. Katılımcıların önemli bir kesimi "ülkem için savaşır ve ölürüm" ya da "T.C. vatandaşı olmaktan gurur duyuyorum" ifadelerine katılırken, "seçme şansım olsa başka bir ülke vatandaşı olurum" ifadesine desteğin genel kitlenin dörtte birine tekabül etmesi, milliyetçiliğin ortalama dilinin arkasında alternatif algı ve anlamlar olduğuna işaret ediyor. Buna bağlı olarak, bir radikal soru örneği olarak, milliyetçi dile uyum bekleyen "ülkesini ve devletini sevmeyen Türkiye'yi terk etmelidir" ifadesini olumlu karşılayanların oranı yarıyı geçse de, bu ifadeye katılmayanlar da güçlü bir orana sahiptir. Başka bir ifadeyle, nötr gibi görünen ("ülkesini sevmeyen") bir ifade altında ötekini tanımlayan, ayrıştıran milliyetçi dil, tam anlamıyla rıza üretmek konusunda başarısız kalıyor.

Bu türden radikal söylemler de esas olarak eski kuşakların ezberlerinde daha çok yer alıyor. Örneğin "ülkem için savaşır ve ölürüm" söyleminin daha ziyade yaşlı bir tavrın parçası olduğu, gençlerin "ölmeye o kadar da hazır olmadığı" anlaşılıyor.

MİLLİYETÇİLİK- DEVLET İLİŞKİSİ

"Yanlış da Yapsa Devletimi Savunurum"
"Devletimin Her Yaptığıyla Gurur Duymuyorum"
"Ülke Eleştirisi Vatana İhanet Değildir"
Temel Bulgular

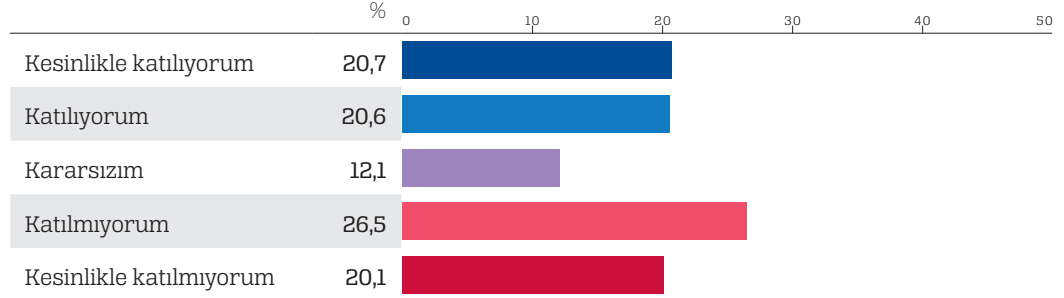
Milliyetçilik, yerel düzeylerde, farklı konjonktürlerde alternatif üretim ve tüketim yolları bulsa da, her halükârda esas olarak ulus-devletle irtibatlı bir ideolojidir. Ortaya çıkışı modern devletin ortaya çıkışı ile doğrudan bağlantılıdır. Belli bir ülkede yaşayan insanların bir arada olmalarını, birlikte anlamlı olmalarını modern bir ideoloji olarak milliyetçilik sağlar.

Ancak bunun yanı sıra, daha önceki toplumsal yapılarda farklı versiyonları olduğu gibi, kendine özgü bir devlet referansı da insanların kendilerini özdeşleştirebilecekleri bir üst referans olarak işlev görür. Devlet milliyetçiliğin öğretilmesinde, sosyalize olmasında, milliyetçiliğe göre insanların tasnif edilmesinde temel bir rol oynar.

Kısaca, milliyetçilik, her ne kadar farklı tüketimlerle o toprak parçasında yaşayan insanlar tarafından farklı (daha dindar, daha seküler, daha ırksal vb.) yorumlansa da, devletle ilişkilidir. Bu nedenle araştırmamızda katılımcıların milliyetçilikle bağlantılarıyla birlikte devletle ilişkisini de sorguladık.

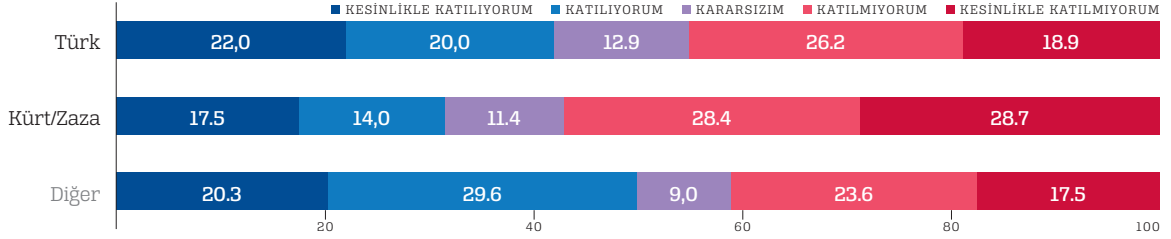
"Yanlış da Yapsa Devletimi Savunurum"

GRAFİK 25: "YANLIŞ İŞLER YAPTIĞINI DÜŞÜNSEM DE DEVLETİMİ SAVUNURUM"

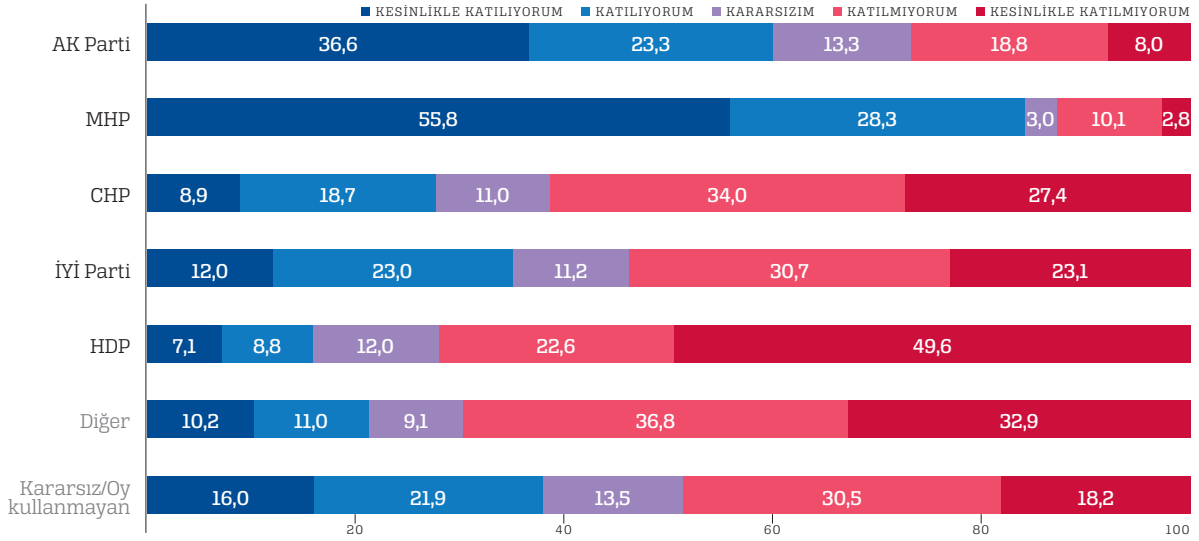
Katılımcıların yüzde 41'i "yanlış işler yaptığını düşünsem de devletimi savunurum" ifadesine katılmaktadır. Yüzde 47 ise bu ifadeye katılmamaktadır.

GRAFİK 26: ETNİK KÖKENE GÖRE "YANLIŞ İŞLER YAPTIĞINI DÜŞÜNSEM DE DEVLETİMİ SAVUNURUM"

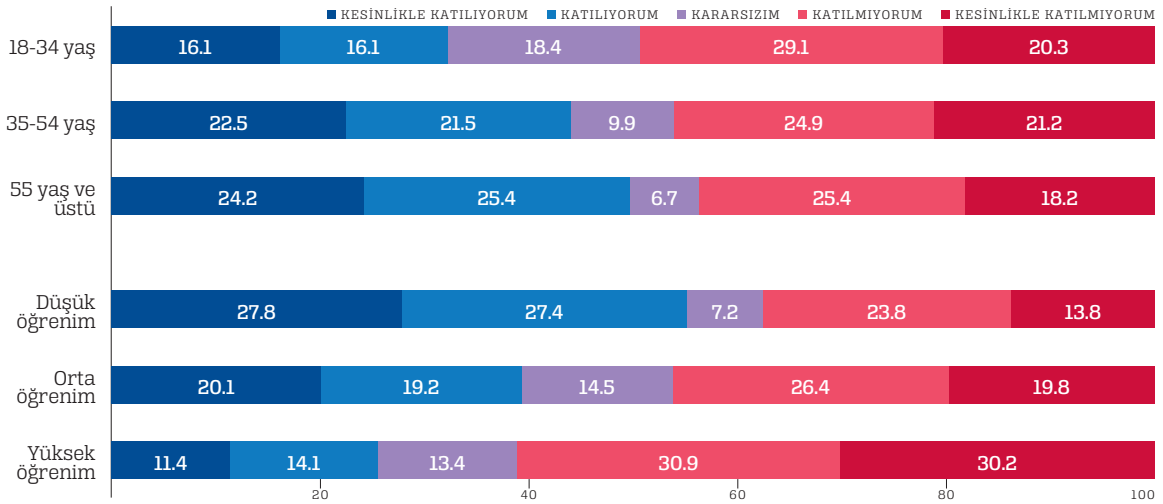
Kürt katılımcılarda "yanlış işler yaptığını düşünsem de devletimi savunurum" ifadesine katılma oranı Türk katılımcılara kıyasla daha düşük, katılmama oranı daha yüksektir.

GRAFİK 27: PARTİ TERCİHİNE GÖRE "YANLIŞ İŞLER YAPTIĞINI DÜŞÜNSEM DE DEVLETİMİ SAVUNURUM"

Parti tercihlerine bakıldığında iktidar ve muhalefet partileri arasında ciddi bir görüş ayrılığı görülmektedir. AK Partili ve MHP'li katılımcıların çoğu "yanlış işler yaptığını düşünsem de devletimi savunurum" ifadesine katıldıklarını belirtirken CHP, İYİ Parti ve HDP'li katılımcıların çoğunluğu bu ifadeye katılmamaktadır. Kesinlikle katılıyorum diyenlerin oranının en yüksek olduğu parti MHP (%56), kesinlikle katılmıyorum diyenlerin en yüksek olduğu parti HDP (%50)'dir.

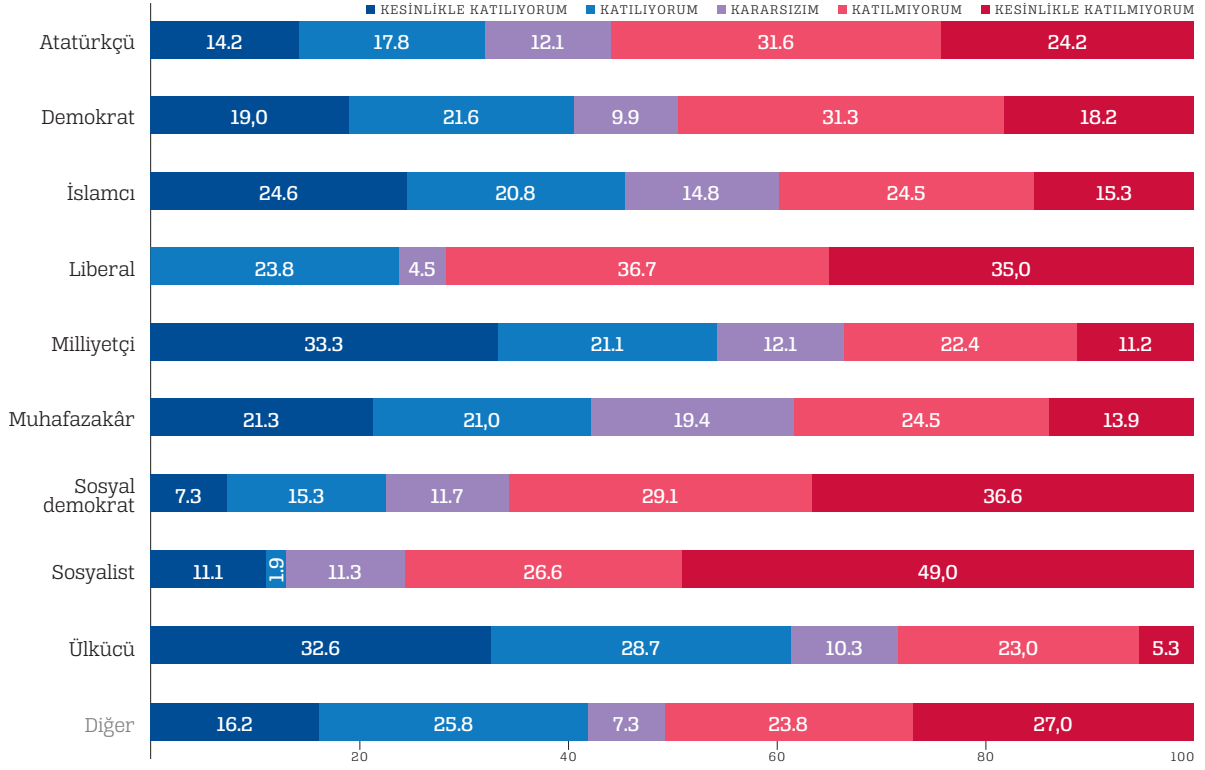
GRAFİK 28: DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERE GÖRE "YANLIŞ İŞLER YAPTIĞINI DÜŞÜNSEM DE DEVLETİMİ SAVUNURUM"

Katılımcıların yaşı ile "yanlış işler yaptığını düşünsem de devletimi savunurum" ifadesine katılma oranı arasında anlamlı bir ilişki görülmektedir. Yaş ilerledikçe bu ifadeye katılma oranı da yükselmektedir.

Katılımcıların eğitim düzeyi ile "yanlış işler yaptığını düşünsem de devletimi savunurum" ifadesine katılma oranı arasında ters bir ilişki görülmektedir. Katılımcıların eğitim düzeyi yükseldikçe bu ifadeye katılma oranları azalmaktadır.

GRAFİK 29: KİMLİK AİDİYETİNE GÖRE "YANLIŞ İŞLER YAPTIĞINI DÜŞÜNSEM DE DEVLETİMİ SAVUNURUM"

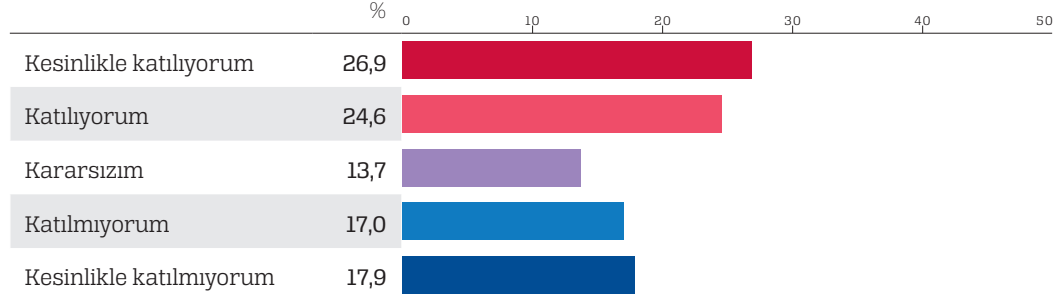

Kendilerini Milliyetçi, Ülkücü, İslamcı ve Muhafazakâr olarak tanımlayan katılımcılarda "yanlış işler yaptığını düşünsem de devletimi savunurum" ifadesine katılma oranı yüksek, kendilerini Sosyalist, Liberal, Demokrat ve Atatürkçü olarak tanımlayan katılımcılarda düşüktür.

Siyasal kimliklerin "yanlış işler yaptığını düşünsem de devletimi savunurum" ifadesine ilişkin tutumuna yönelik bu veriler, kimliklerin iktidar-muhalefet pozisyonundan ciddi anlamda etkilendiğini göstermektedir. Özellikle İslamcı ve Atatürkçü kategorileriyle ilgili veriler, bu kimliklerin ilke ve prensiplerinden öte bugünkü iktidar yapılanması ile ilişkili görünmektedir.

"Devletimin Her Yaptığıyla Gurur Duymuyorum"

GRAFİK 30: "DEVLETİMİN HER YAPTIĞIYLA GURUR DUYMUYORUM"

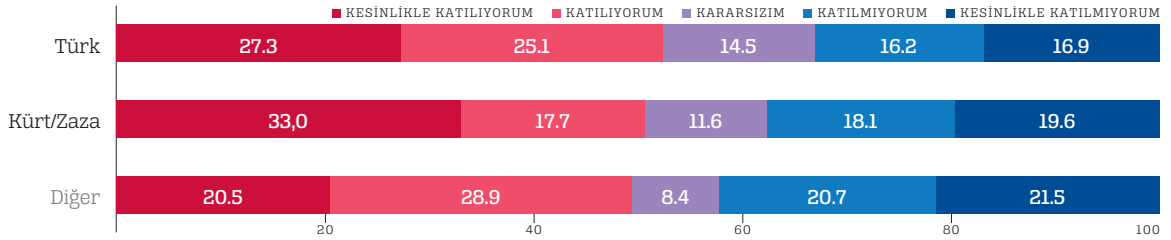

Katılımcıların yüzde 52'si "devletimin her yaptığıyla gurur duymuyorum" ifadesine katılmaktadır. Yüzde 35 ise bu ifadeye katılmamaktadır.

Buradaki bulgular, "yanlış işler yaptığını düşünsem de devletimi savunurum" ifadesine ilişkin bulgularla örtüşmektedir.

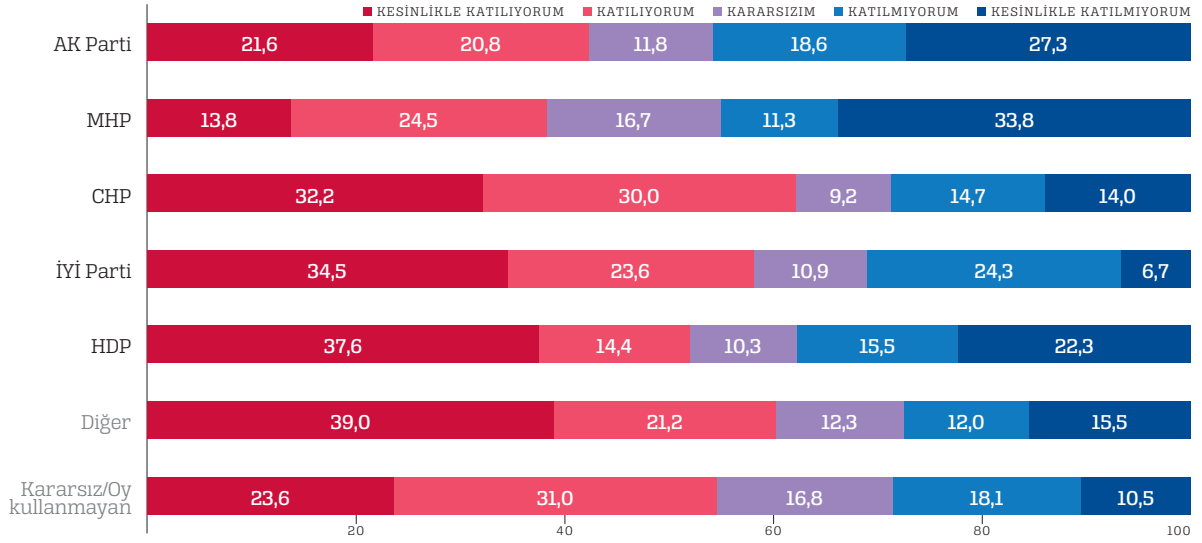
Toplumun yarıya yakını için milliyetçilik veya ülke sevgisi devlete körü körüne bağlılık anlamına gelmemektedir.

GRAFİK 31: ETNİK KÖKENE GÖRE "DEVLETİMİN HER YAPTIĞIYLA GURUR DUYMUYORUM"

Türk ve Kürt katılımcılar arasında "devletimin her yaptığıyla gurur duymuyorum" ifadesine yönelik tutumda anlamlı bir farklılık görülmemektedir.

GRAFİK 32: PARTİ TERCİHİNE GÖRE "DEVLETİMİN HER YAPTIĞIYLA GURUR DUYMUYORUM"

AK Partili katılımcıların yüzde 42'si, MHP'li katılımcıların yüzde 38'i "devletimin her yaptığıyla gurur duymuyorum" ifadesine katıldıklarını belirtmiştir.

Muhalefet partilerine oy veren katılımcıların yarısından fazlası bu ifadeye katılmaktadır.

GRAFİK 33: KİMLİK AİDİYETİNE GÖRE "DEVLETİMİN HER YAPTIĞIYLA GURUR DUYMUYORUM"

Ülkücü ve milliyetçiler arasında bu görüşe katılma oranı çok düşüktür.

GRAFİK 34: DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERE GÖRE "DEVLETİMİN HER YAPTIĞIYLA GURUR DUYMUYORUM"

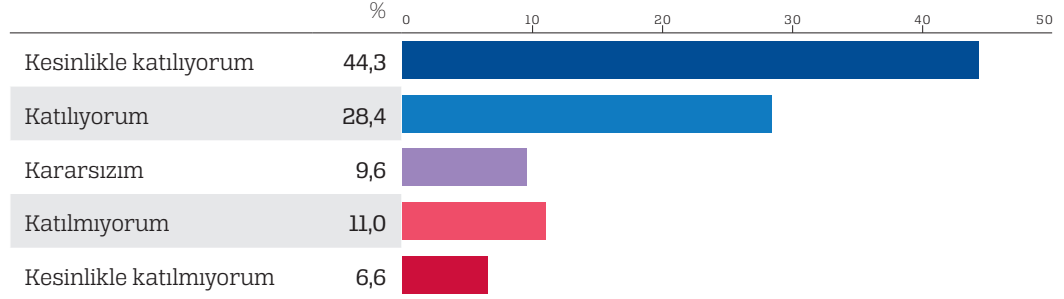

Eğitim seviyesi arttıkça "Devletimin her yaptığıyla gurur duymuyorum." ifadesine katılma oranı artmaktadır. Bu ifadeye kesinlikle katılanların oranı düşük eğitimliler arasında yüzde 23, orta eğitimliler için yüzde 27, yüksek eğitimliler içinse yüzde 33'tür.

Yüksek gelirli katılımcılar arasında "devletimin her yaptığıyla gurur duymuyorum" ifadesine katılanların oranı toplam yüzde 57'dir. Bu oran, düşük gelirli için yüzde 49, orta gelirli için yüzde 53'tür.

"Ülke Eleştirisi Vatana İhanet Değildir"

GRAFİK 35: "ÜLKESİNİ ELEŞTİRMEK, TOPLUMUN DAHA SAĞLIKLI OLMASI İÇİN GEREKLİDİR; BU VATANA İHANET DEĞİLDİR"

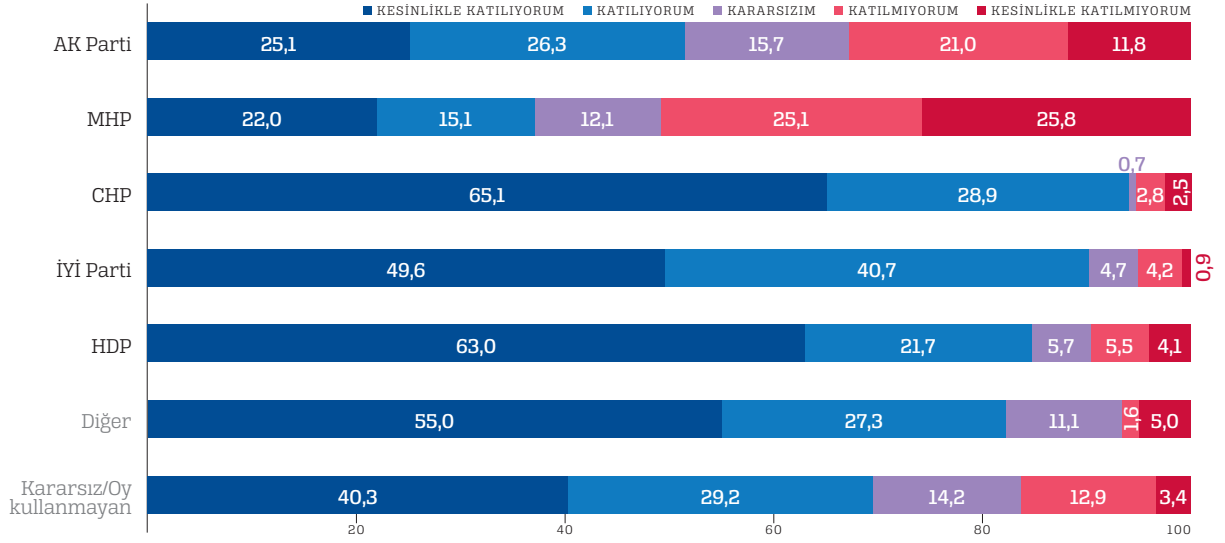
Katılımcıların yüzde 44'ü "Ülkesini eleştirmek, toplumun daha sağlıklı olması için gereklidir; bu vatana ihanet değildir" ifadesine kesinlikle katıldıklarını belirtmektedir. "Kesinlikle katılıyorum" ve "katılıyorum" cevabını verenlerin toplamı yüzde 73'tür.

"Kesinlikle katılmıyorum" ve "katılmıyorum" diyenlerin toplamı ise sadece yüzde 18'dir.

Toplumun hakim ekseriyeti, milliyetçiliğin veya ülke sevgisinin eleştiriyi dışlamadığı, eleştirinin vatan hainliği bir yana toplumun daha sağlıklı olması için gerekli olduğu kanaatindedir.

Bu soru ve genel olarak bu bölümdeki diğer sorular, toplumun milliyetçilik etiketini nasıl içeriklendirdiğini, milliyetçilikle eleştiri, ülkeyi körü körüne savunma ve her ne olursa olsun yapılanlarla gurur duyma tutumları arasındaki ilişkiyi nasıl kurguladığını ortaya koymaktadır. Bulgular, toplumda hakim olan milliyetçi tanımlamaya ve ülke sevgisine karşın eleştiriye de oldukça açık olduğunu, her yapılanla gurur duymadığını ortaya koymaktadır.

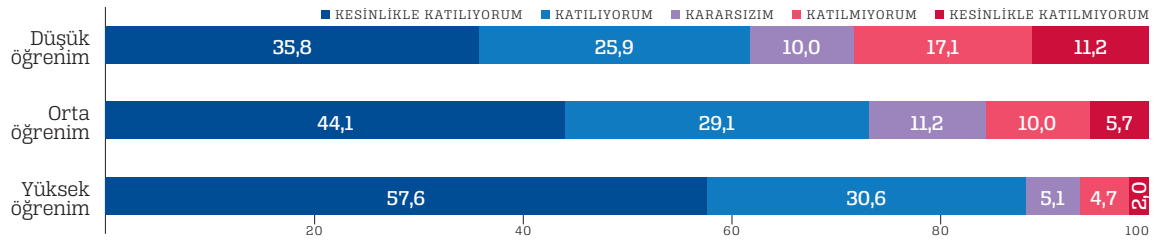
GRAFİK 36: PARTİ TERCİHİNE GÖRE "ÜLKESİNİ ELEŞTİRMEK, TOPLUMUN DAHA SAĞLIKLI OLMASI İÇİN GEREKLİDİR; BU VATANA İHANET DEĞİLDİR"

Muhalefet partilerinde "Ülkesini eleştirmek, toplumun daha sağlıklı olması için gereklidir; bu vatana ihanet değildir" ifadesine kesinlikle katılıyorum diyenler çoğunluktadır.

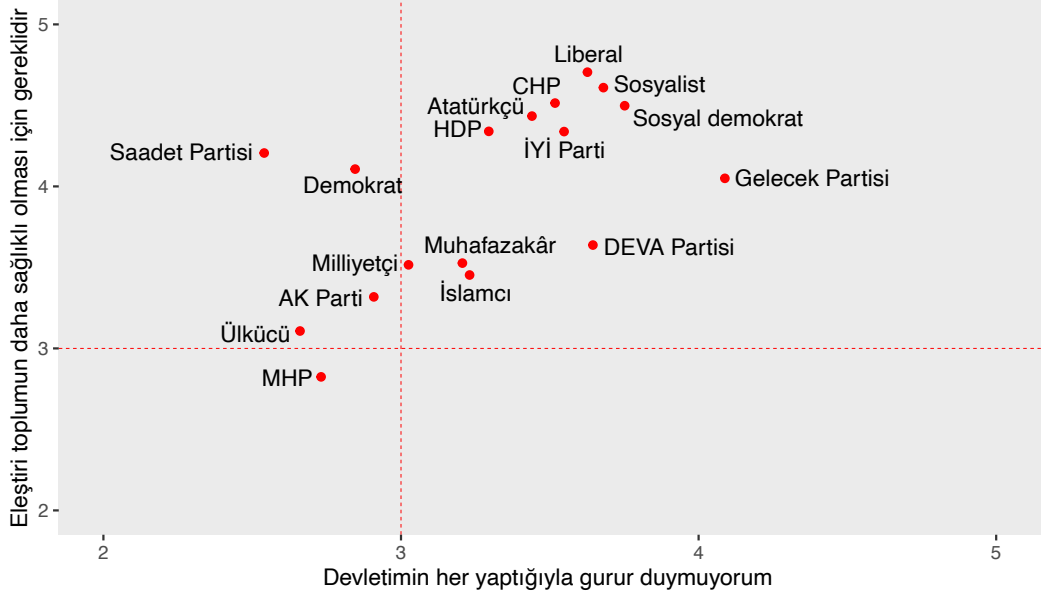
Kesinlikle katılmıyorum diyenlerin oranının en yüksek olduğu parti MHP'dir.

GRAFİK 37: ÖĞRENİM DÜZEYİNE GÖRE "ÜLKESİNİ ELEŞTİRMEK, TOPLUMUN DAHA SAĞLIKLI OLMASI İÇİN GEREKLİDİR; BU VATANA İHANET DEĞİLDİR"

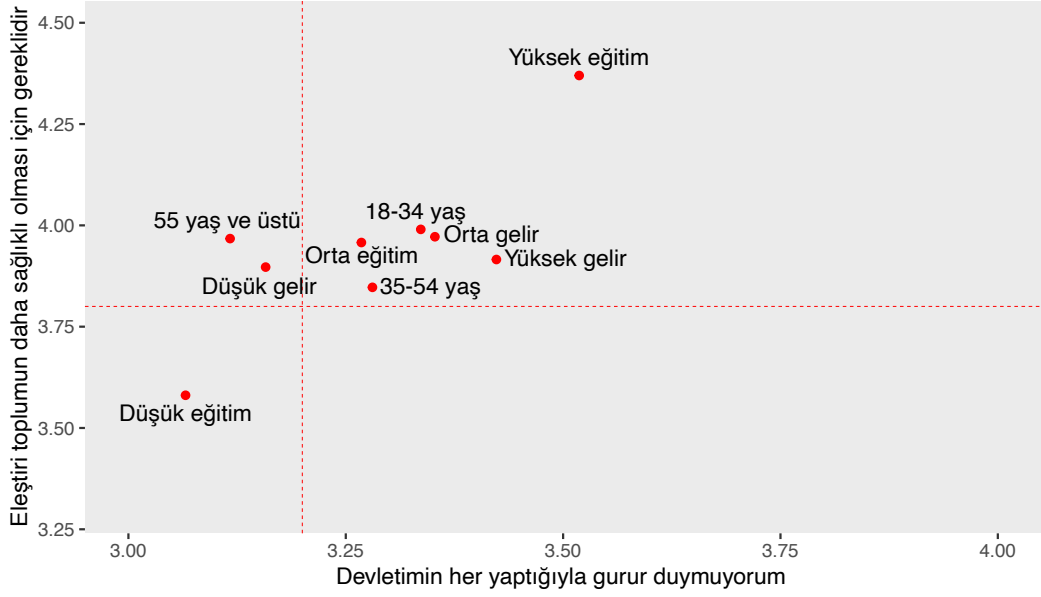

Eğitim düzeyi arttıkça "Ülkesini eleştirmek, toplumun daha sağlıklı olması için gereklidir; bu vatana ihanet değildir" ifadesine katılım oranının yükseldiği görülmektedir. Düşük eğitimliler arasında bu ifadeye kesinlikle katılıyorum cevabı verenlerin oranı yüzde 36, orta eğitimliler arasında yüzde 44, yüksek eğitimlilerde ise yüzde 58'dir.

GRAFİK 38: ÇOKLU MUTEKABİLİYET ANALİZİ

GRAFİK 39: MİLLİYETÇİLİK-DEVLET İLİŞKİSİNİN DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERE GÖRE HARİTASI

“Devletimin her yaptığıyla gurur duymuyorum” ve “Ülkesini eleştirmek, toplumun daha sağlıklı olması için gereklidir; bu vatana ihanet değildir” ifadelerinin Çoklu Mutekabiliyet Analizinde açık bir örüntü görülmektedir.

Siyasi parti ve siyasi kimlik aidiyeti ile ilgili analize bakıldığında; AK Parti ve MHP seçmeni ve kendisini ülkücü ve milliyetçi olarak tanımlayan katılımcılar bir uçta yer alırken karşı uçta CHP ve İYİ Parti seçmeni ile sosyalist, sosyal demokrat ve liberal olarak tanımlayan katılımcılar yer almaktadır. Bu iki uç toplum içerisinde ülkesini eleştirme veya devletin her yaptığıyla gurur duyma tutumlarına yönelik iki karşıt ucu temsil etmektedir.

Özgül bir durum İslamcılarda görülmektedir. Bir yanlarıyla iktidarda olmaktan diğer yanlarıyla milliyetçileşen AK Parti'den bağımsız bir damarı temsil ettikleri için İslamcıların ortalama olarak bir tür kararsızlık içeren ara yerlerde tutum sergiledikleri ya da iki ayrı uca savrulmuş oldukları söylenebilir.

Katılımcıların demografik özelliklerini yansıtan analize bakıldığında; katılımcıların tutum alışlarında en belirleyici dinamiğin eğitim durumu olduğu görülmektedir. Eğitim durumu, yaş ve gelir durumu, daha düşük düzeylerde de olsa, desteklemektedir.

Bu iki ifadeye ilişkin örüntü bu çalışmanın neredeyse tamamı için geçerlidir. Siyasi aidiyet ve demografik özellikler milliyetçilikle ilgili bu çalışmada yer verilen bütün ifadelerle yönelik tutum alışlarda bu çerçevede cereyan etmektedir.

Temel Bulgular

Devletle ilişkili olan sorular bir arada ele alındığında, ilk olarak seçmenlerin çok önemli bir kesiminin devleti eleştirmekten çekinmeyeceklerini söylediklerini görüyoruz. Somut olarak, milliyetçiliğin totaliterleşmesi riskini doğuran en önemli unsurlardan biri olan devletle mutlak özdeşleşme konusunda ciddi bir mesafe aldıklarını söyleyebiliriz. Ya da bir kısım milliyetçi için milliyetçiliğin devlete körü körüne bağlılık anlamına gelmediği anlaşıyor. Kendilerini feda etmeye hazır olanlar arasında bile önemli bir kesimin bu önermeye katılması, devlet eleştirisi konusunda açık olmaları, sorgusuz sualsiz bir kimlik inşasının önündeki en önemli engel olarak nitelenebilir.

Araştırma sorularının katılımcılara yöneltilmesi sırasında ortaya çıkan dinamiklerle birlikte düşünüldüğünde, yaygın ve keskin milliyetçi söylemlere ("gerekirse savaşırım ve ölürüm") uyum gösteren, başka bir ifadeyle bu tür ifadelerin taşıdığı "zorunluluk" ya da "mecburi katılma" dürtüsü, "devleti eleştirmenin" normal olduğuna işaret eden önermeler sırasında başka bir motivasyonla dengeleniyor. Bu tür sorular "mecburi katılma" gerektiren sorularda ortaya çıkan kanaatleri rahatlatan ve yumuşatan bir kapı aralıyor. Başka bir ifadeyle, hâkim bir dil ve kültürün varlığında ve içinde, kanaat sorulduğu zaman, o kanaatler tasvip ediliyor. Buna karşılık hâkim dilin dışına çıkarak yöneltilen sorular ise bu mecburiyet dilinden sıyrılmaya imkân sağlıyor. Bu tür soruların yöneltilmediği araştırmalar ise mevcut hâkim söylemi beslemiş oluyor. Toptan yargılar üremesine neden olan bu araştırmalardan farklı olarak, bu araştırmanın görünen milliyetçiliğin arkasında farklı gerçeklikler ve karmaşık durumlara dair veriler taşıdığını söyleyebiliriz.

Kısaca milliyetçilik devletle özdeşleşme anlamına gelmiyor. Karşılaştırma olması açısından, daha önce verdiğimiz İslamcılar örneğini tekrar verebiliriz. İslamcılar, bir yanlarıyla iktidarda olmaktan ötürü, diğer yanlarıyla milliyetçileşen AK Parti'den bağımsız bir damarı temsil ettikleri için devletle örtüşmek konusunda zorlanıyorlar ve milliyetçilik söz konusu olduğunda da mutlak bir örtüşme olmadığını söyleyebiliyoruz.

NASIL BİR MİLLİYETÇİLİK?

Milliyetçilik mi, Vatanseverlik mi?
Türk Tanımı
"T.C. Vatandaşı Olan Herkes Türktür"
Öncelikler
Güçlü Bir Türkiye İçin
Silahlanma mı, Eğitim ve Sağlık Hizmetleri mi?
Temel Bulgular

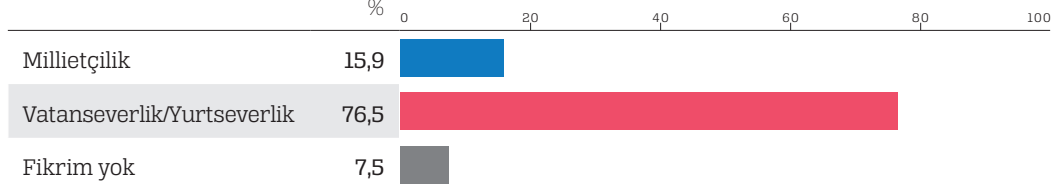
Buraya kadar ele aldığımız bölümlerde, örneğin "mecburi katılma" olarak nitelediğimiz ya da hâkim bir siyasal atmosferde tekrarlanan milliyetçi söylem ve retoriklerin altında aslında milliyetçiliği beslemeyen başka duyguların da olduğunu gördük. Ancak her ne kadar milliyetçilik çok farklı duyguları "hızalayan" bir ideoloji olsa da, bu durum kendisinin de bir duygu üretmediği anlamına gelmez. Dolayısıyla bu aşamada, her duyguyu keşfetmek gibi bir iddiaya girmeden, modern milliyetçilik olarak adlandırılan ideolojinin ya da ruh halinin örttüğü ya da başkalaştırdığı duygusal bağlantı ve aidiyeti anlamaya çalışabiliriz.

Bu amaçla ilk olarak milliyetçilik ve onunla çok yakın bir kavram olarak vatanseverlik arasındaki farklı sahiplenmeleri, sonrasında Türklüğün ya da vatandaşlığın içinin nasıl doldurulduğunu anlamaya çalıştık.

Bu kavramlar kamusal alanda ne kadar dolaşırsa dolaşsın veya okullarda, siyaset ya da medya gibi alanlarda ne kadar çok kullanılırsa kullanılsın, insanların onlara yükledikleri anlamların ve bu kavramların ürettikleri duyguların farklılaşması kaçınılmazdır. Özellikle milliyetçilik ve vatanseverlik kavramlarının sahiplenilme düzeyleri karşılaştırıldığında harekete geçen duygulardaki farklılaşmalar hakkında fikir sahibi olabiliriz.

Milliyetçilik mi Vatanseverlik mi?

GRAFİK 40: MİLLİYETÇİLİK Mİ VATANSEVERLİK Mİ?

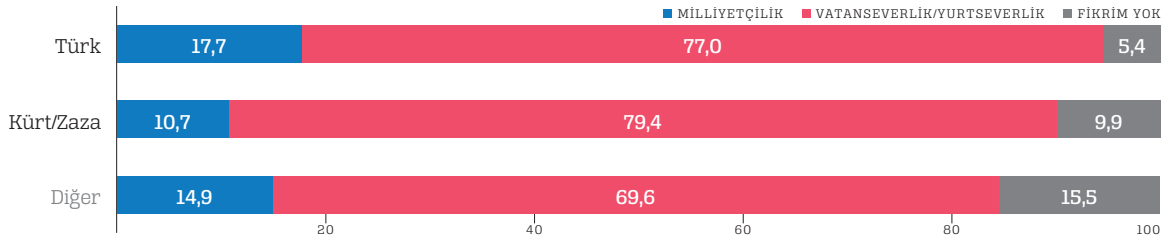
Katılımcılardan milliyetçilik ve vatanseverlik arasından bir tercih yapmalarını istediğimizde, çok önemli bir farkla, yüzde 77 vatanseverlik cevabını vermiştir. Milliyetçilik diyenler yüzde 16'dır.

Bu bulgu, katılımcıların kendilerini tanımlamak üzere kullandıkları milliyetçilik sıfatını aslında vatanseverlik/yurtseverlik ile içeriklendirdiklerini göstermektedir. Ayrıca, kendilerine bir alternatif gösterildiğinde milliyetçiliğin kamusal görünümünde var olan yükten sıyrılmaya daha yatkın olduklarını, yoğun bir tarihsel ve siyasal hafızaya/yüke sahip olan milliyetçilik yerine daha az bir yüke sahip olan vatanseverlik sıfatına yönelmeyi tercih ettiklerini göstermektedir.

Milliyetçilik yerine vatanseverliği tercih etme oranının yüksekliği, katılımcıların çalışma boyunca milliyetçilik kavramıyla ilgili kanaatlerinin vatanseverlik olarak anlaşılması gerektiğini gösterdiği gibi, bir önceki bölümde eleştiri, güven ve körü körüne savunma ifadelerine yansıyan mesafeli tutumu da açıklığa kavuşturmaktadır.

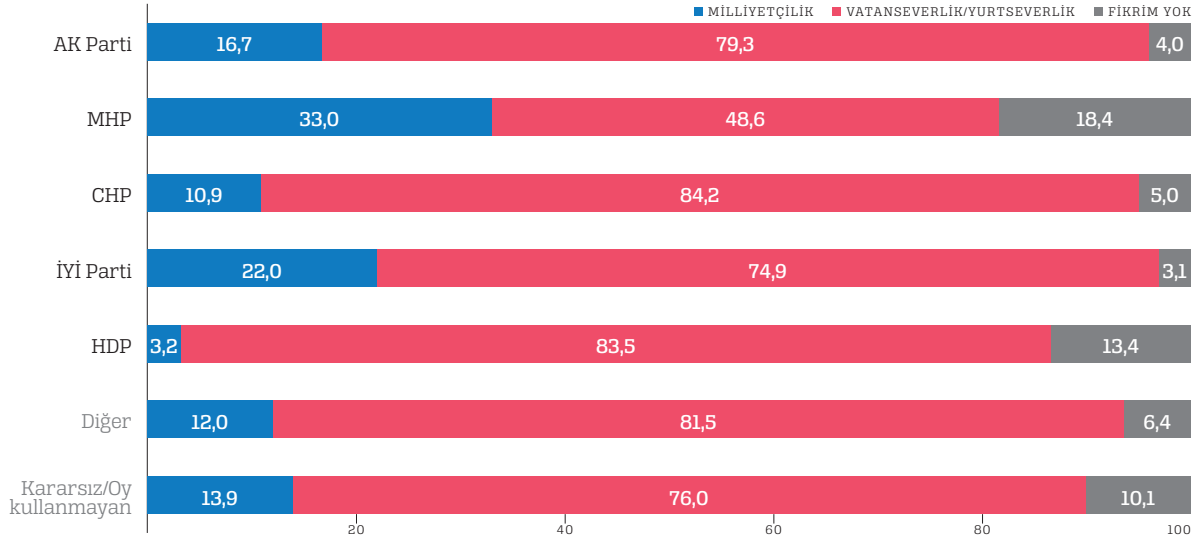
Aslında bütün araştırmada milliyetçilik ile ilgili bulgular vatanseverlik anlamına geliyor. Vatani sevmek daha belirleyici. Vatani sevmek milliyetçilik olarak kodlandığı için milliyetçiliğin yükseldiği düşünülüyor.

GRAFİK 41: ETNİK KÖKENE GÖRE MİLLİYETÇİLİK Mİ VATANSEVERLİK Mİ?

Her ne kadar Türklere kıyasla, Kürtler arasında (Zazalarla birlikte) vatanseverliğe yapılan vurguda az farkla daha yüksek olsa da, Kürtlerde milliyetçiliğe yapılan vurgunun dikkat çekici ölçüde az, fikrim yok diyenlerin ise daha çok olduğu görülmektedir.

GRAFİK 42: PARTİ TERCİHİNE GÖRE MİLLİYETÇİLİK Mİ VATANSEVERLİK Mİ?

Parti tercihlerine bakıldığında vatanseverlik cevabını verenler CHP'li ve HDP'li katılımcılarda yüzde 84, AK Partili katılımcılarda yüzde 79, İYİ Partili katılımcılarda yüzde 75'tir. MHP'li katılımcılarda da çoğunluk vatanseverlik cevabını verse de, milliyetçilik cevabını verenler yüzde 33 ile diğer partilere kıyasla en yüksek orandadır.

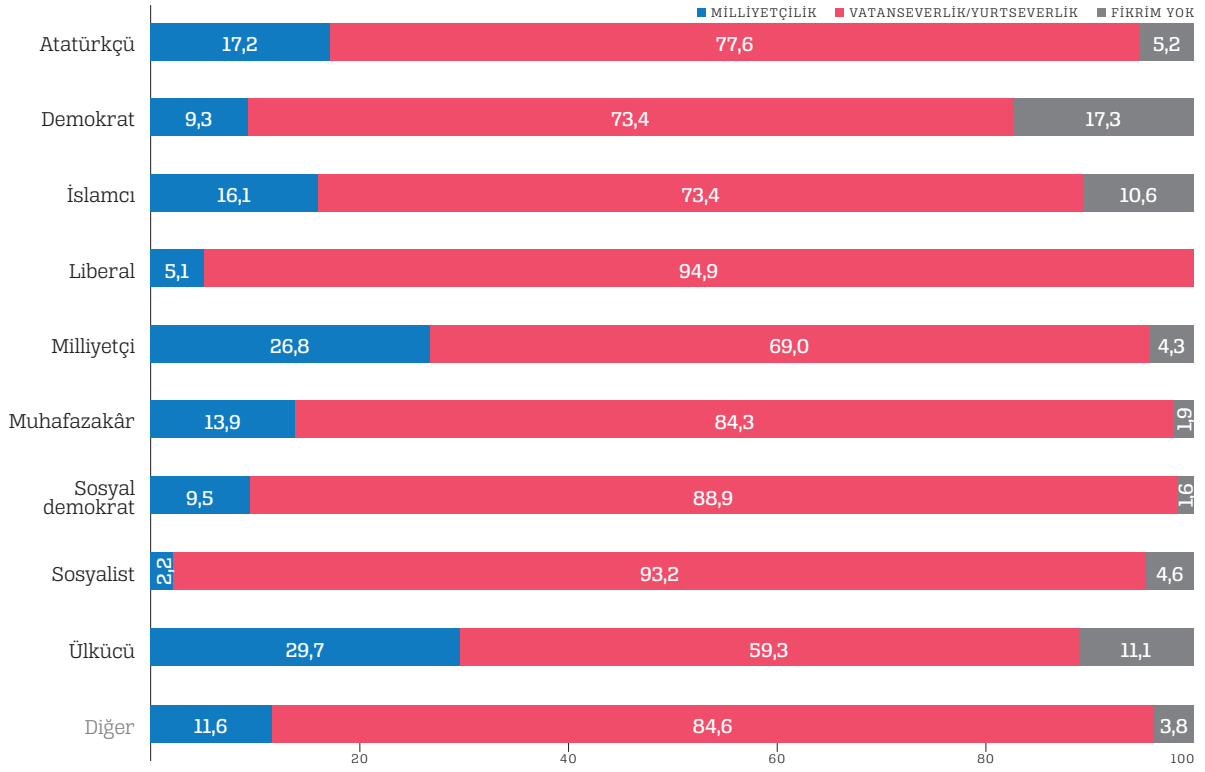
Bütün katılımcılar için vatanseverlik tercihi milliyetçilik tercihine baskındır. Ancak katılımcıların parti tercihleri bu genel eğilim içerisinde belirgin farklılıklar da taşımaktadır.

Milliyetçilik tercihinin en yüksek olduğu grup MHP seçmeni, en düşük olduğu grup HDP seçmenidir.

Vatanseverlik tercihinin en yüksek olduğu grup CHP ve HDP seçmeni, en düşük olduğu grup MHP seçmenidir.

Dikkat çeken başka bir bulgu, MHP seçmeni ile İYİ Parti seçmeni arasında görülen farklılıktır. İYİ Parti seçmeni Türkiye'deki genel eğilimle uyumlu bir şekilde vatanseverlik yönünde açık (%75) bir tercihte bulunurken, MHP seçmeni genel eğilimle ayrılarak vatanseverlik tanımını benimsemekte zorlanmaktadır.

GRAFİK 43: KİMLİK AİDİYETİNE GÖRE MİLLİYETÇİLİK Mİ VATANSEVERLİK Mİ?

Katılımcıların kimlik tercihlerine bakıldığında bütün kimlik tercihlerinde vatanseverliğin çoğunlukta olduğu görülmektedir.

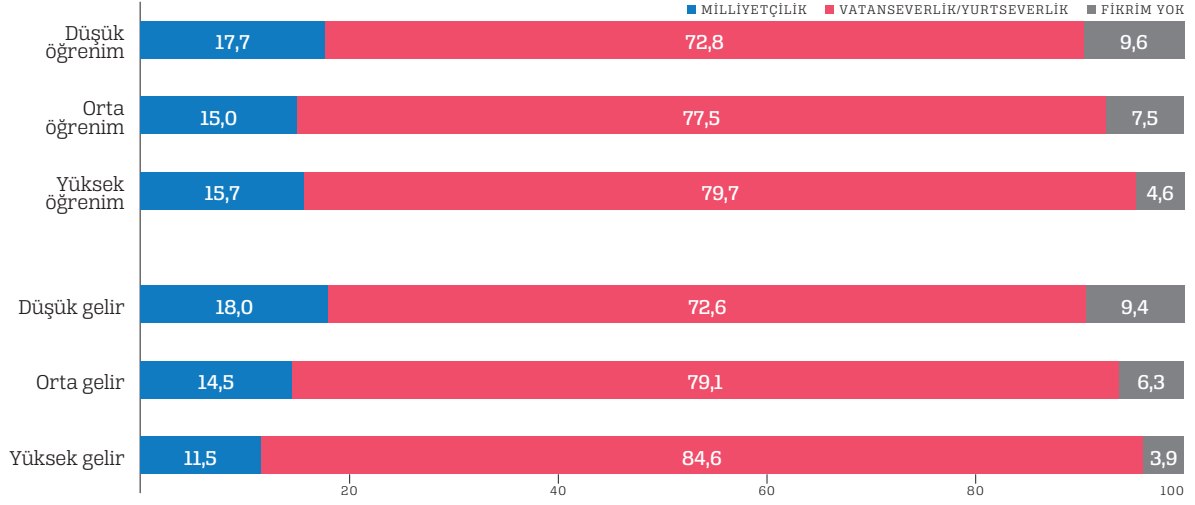
Kendilerini ülkücü ve milliyetçi olarak tanımlayan katılımcılarda milliyetçiliği seçenlerin oranının diğer kimlik tercihlerindeki katılımcılardan daha yüksek olduğu görülmektedir.

Milliyetçilik tercihi kendilerini Ülkücü, Milliyetçi olarak tanımlayan katılımcılarda yüksek, kendilerini Sosyalist, Liberal, Demokrat ve Sosyal Demokrat olarak tanımlayan katılımcılarda düşüktür.

Vatanseverlik tercihi, kendilerini Liberal, Sosyalist ve Sosyal Demokrat olarak tanımlayan katılımcılarda yüksek, kendilerini Ülkücü olarak tanımlayan katılımcılarda görece olarak düşüktür.

MHP ile İYİ Parti seçmeni arasında işaret ettiğimiz farkı teyit eden bir durum kendilerini Ülkücü ve Milliyetçi olarak tanımlayan katılımcılarda da görülmektedir. Ülkücü katılımcılar Milliyetçi katılımcılara kıyasla milliyetçiliği vatanseverliğe tercih etmeye daha eğilimli görülmektedir.

GRAFİK 44: DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERE GÖRE MİLLİYETÇİLİK Mİ VATANSEVERLİK Mİ?

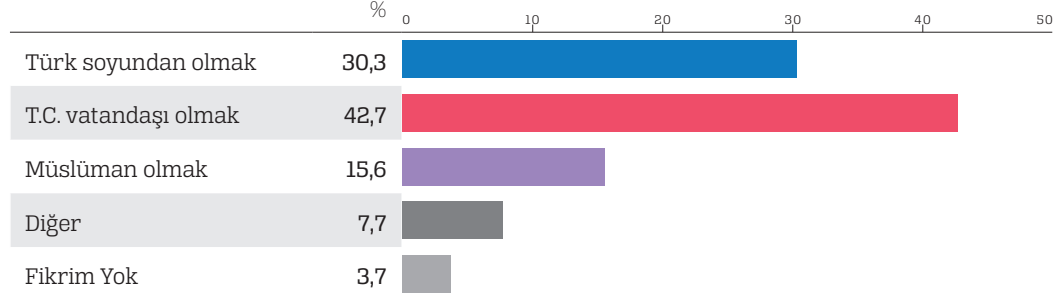

Daha önceki bölümlerde de gördüğümüz gibi, "milliyetçilik" vurgusu yapanların düşük gelir ve düşük eğitim gruplarında daha yüksek olduğu dikkat çekiyor.

Yüksek gelir düzeyinde Vatanseverlik cevabı verenlerin oranı yüzde 85 iken bu oran diğer gelir gruplarında giderek azalmaktadır: orta gelirli katılımcılar arasında yüzde 79, düşük gelirli katılımcılar arasında ise yüzde 73'tür.

Türk Tanımı

GRAFİK 45: SİZCE BİR İNSANIN TÜRK SAYILABİLMESİ İÇİN EN ÖNEMLİSİ HANGİSİDİR?

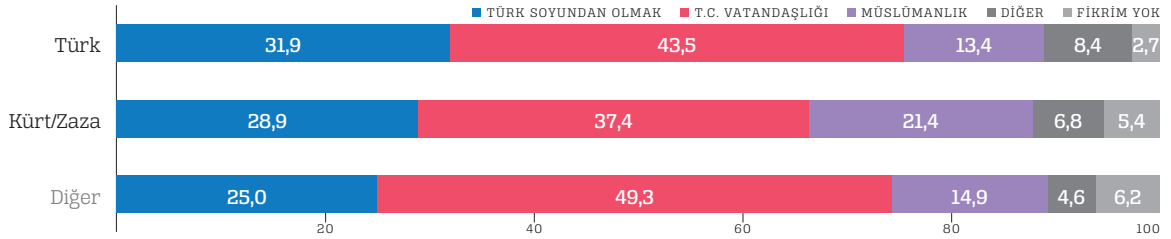

"Sizce bir insanın Türk sayılabilmesi için en önemlisi hangisidir?" sorusuna katılımcıların yüzde 43'ü "T.C. vatandaşı olmak", yüzde 30'u "Türk soyundan olmak", yüzde 16'sı da "Müslüman olmak" cevabını vermektedir.

Bu bulgu, toplum nezdinde Türklüğü tanımlayan en geniş çerçevenin vatandaşlık olduğunu göstermektedir. Ancak Türklüğü soy ile ilişkilendiren toplumsal kesimler de oldukça yüksektir.

Aşağıda, Türklüğü soy ile ilişkilendiren katılımcıların parti aidiyetine ve siyasi kimliklerine bakıldığında, bu oranın bir norm veya talepten öte mevcut durumun tespiti veya eleştirisini de içerdiği görülmektedir.

GRAFİK 46: ETNİK KÖKENE GÖRE BİR İNSANIN TÜRK SAYILABİLMESİ İÇİN EN ÖNEMLİ VASIF

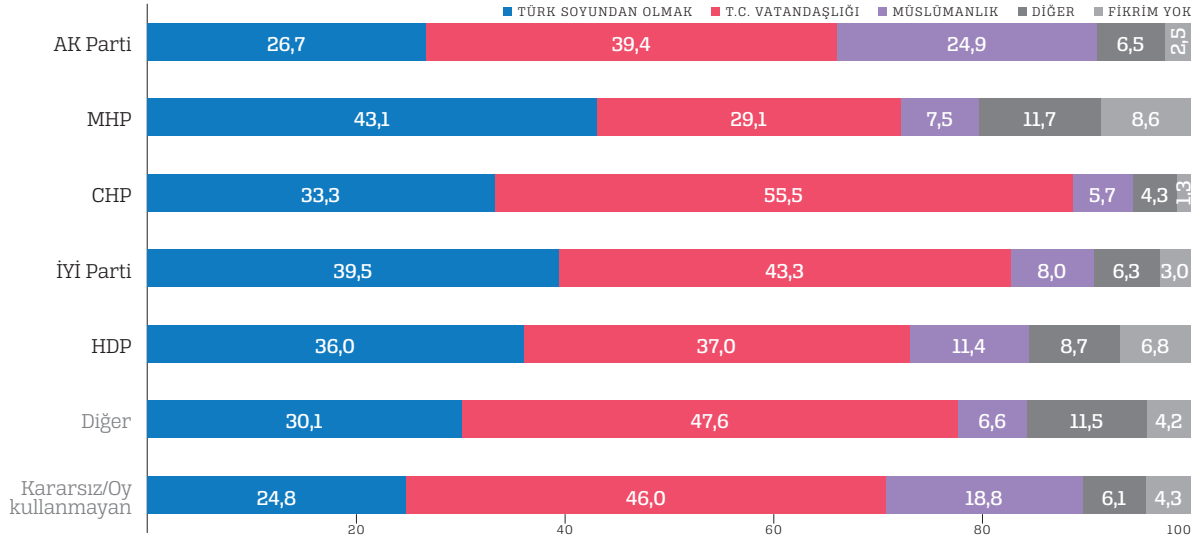

Araştırmanın geneline yansıyan Kürt nüfusunun farklı tutum ve kimlikleşmelerini bu soruda da görmek mümkün.

Türklüğü vatandaşlıkla ilişkilendirme oranının Türklükte Kürtlerden daha fazla olması ve Kürtlerin yüzde 29'unun Türklüğü soy ile ilişkilendirmesi, Kürtlerin azımsanmayacak bir oranının vatandaşlık ile Türklük arasında kurulan özdeşliğe itiraz ettiğini, Türklüğü soy ile ilişkili bir kategori olarak gördüğünü göstermektedir.

Ayrıca, Kürtler arasında kimlik tanımında Müslümanlığın Türklere kıyasla daha önemli bir yer tuttuğunu da not etmek gerekir.

GRAFİK 47: PARTİ TERCİHİNE GÖRE BİR İNSANIN TÜRK SAYILABİLMESİ İÇİN EN ÖNEMLİ VASIF

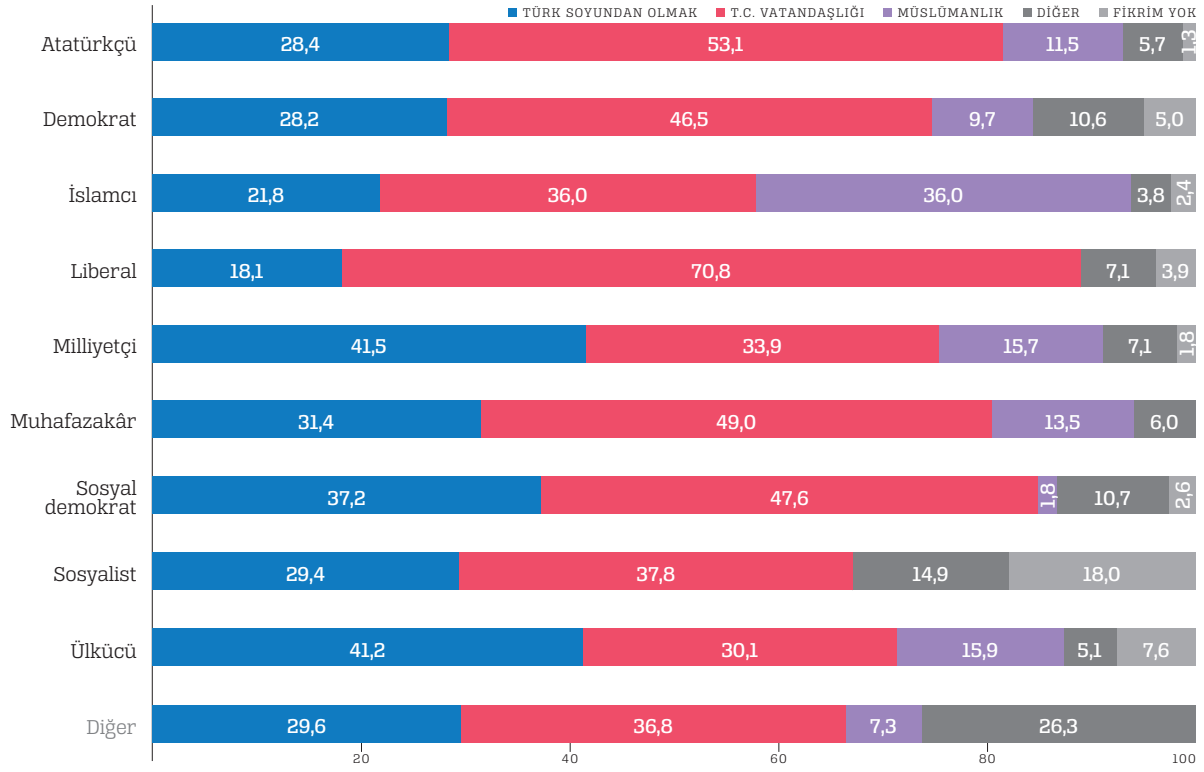

Parti tercihleri üzerinden bakıldığında MHP dışındaki tüm partilerin seçmenlerinin çoğu, bir insanın Türk sayılabilmesi için en önemli unsurun "T.C. vatandaşlığı" olduğunu belirtmiştir. MHP'li katılımcıların yüzde 43'ü Türk soyundan olmanın Türk sayılabilmek için en önemli unsur olduğu görüşündedir.

HDP'li katılımcıların ise yüzde 37'si T.C. vatandaşı olmayı, yüzde 36'sı Türk soyundan olmayı Türk sayılabilmek için en önemli unsur olarak görmektedir. Başka bir deyişle, HDP'li katılımcılar vatandaşlıkla ilişkilendirerek Türklükle barışma ile soyla ilişkilendirerek Türklüğe mesafelenme arasında bölünmüş görünmektedir.

Dikkat çekici bir bulgu ise AK Partili katılımcıların yüzde 25'inin Türk sayılabilmek için en önemli unsurun Müslüman olmak olduğu görüşünde olmasıdır. Burada ayırt edici farklılıklardan biri de AK Parti ve Kararsızlarda Müslümanlığın daha çok ön plana çıkmasıdır.

GRAFİK 48: KİMLİK AİDİYETİNE GÖRE BİR İNSANIN TÜRK SAYILABİLMESİ İÇİN EN ÖNEMLİ VASIF

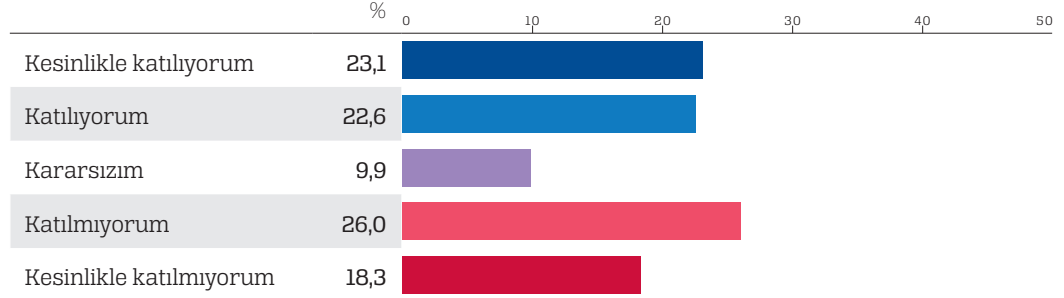

Kendilerini Ülkücü ve Milliyetçi olarak tanımlayan katılımcılarda Türklüğün tanımında "Türk soyundan olmak" daha baskınken, diğer kimlik kategorilerini benimseyen katılımcılarda "TC Vatandaşı olmak" daha baskındır.

Müslümanlığa en çok vurgu yapan İslamcılarının oranının AK Partililere kıyasla daha yüksek olması, ortalama AK Parti seçmeni ile İslamcılar arasındaki sınırlı kesişime dair bir işaret sunmaktadır.

"T.C. Vatandaşı Olan Herkes Türktür"

GRAFİK 49: "TÜRKİYE CUMHURİYETİ VATANDAŞI OLAN HERKES TÜRK OLARAK TANIMLANMALIDIR"

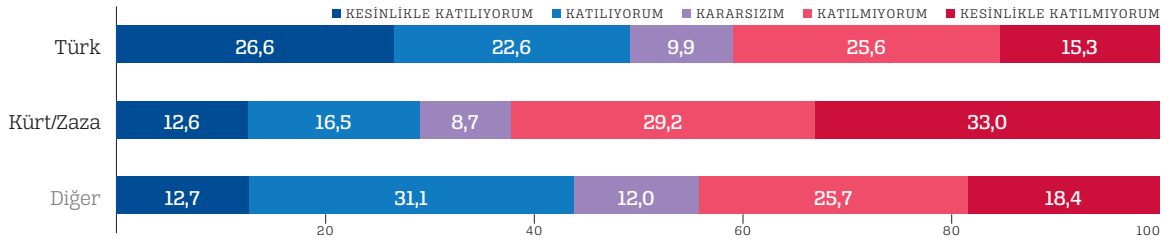

Katılımcılar "Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan herkes Türk olarak tanımlanmalıdır" ifadesine yönelik kanaatlerde ikiye bölünmüş görünmektedir. Katılımcıların yüzde 46'sı bu ifadeye katılırken, yüzde 44'ü katılmamaktadır.

Bu bulgu, Türklüğün tanımına yönelik yukarıdaki sorunun bulgularıyla örtüşmektedir. Katılımcıların yüzde 43'ü Türklüğü vatandaşlıkla ilişkilendirirken yüzde 30'u Türk soyu, yüzde 16'sı ise Müslümanlık ile ilişkilendirmişti.

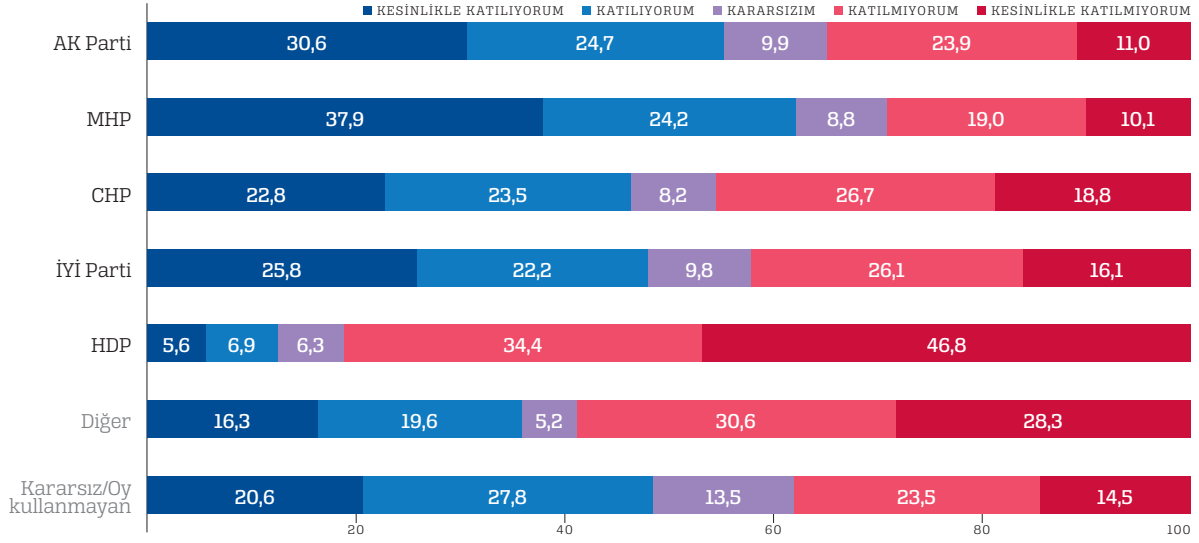
Bu bulgu, Türklüğü vatandaşlıkla ilişkilendirmeye veya vatandaşlığı Türklük için yeterli görmeye yönelik resmi söylemin toplumun yarısı tarafından benimsendiğini, ancak toplumun yarısını da ikna edemediğini göstermektedir.

GRAFİK 50: ETNİK KÖKENE GÖRE "TÜRKİYE CUMHURİYETİ VATANDAŞI OLAN HERKES TÜRK OLARAK TANIMLANMALIDIR"

HDP'liler kadar olmasa da, etnik köken değişkeninde Kürtlerin toplamda yüzde 62 oranında Türklük tanımını kabul etmedikleri görülmektedir.

GRAFİK 51: PARTİ TERCİHİNE GÖRE "TÜRKİYE CUMHURİYETİ VATANDAŞI OLAN HERKES TÜRK OLARAK TANIMLANMALIDIR"

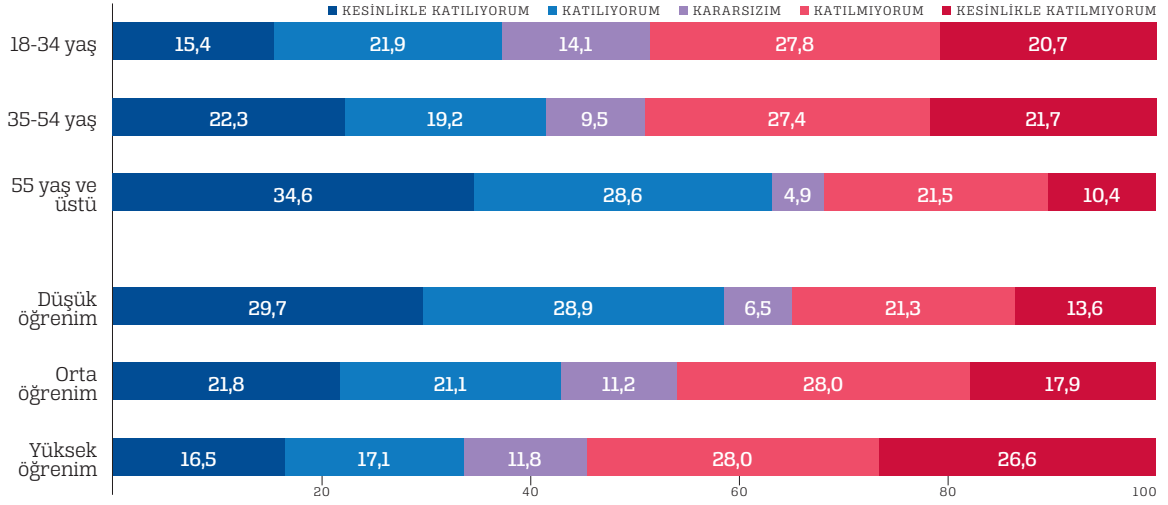
Parti tercihlerine bakıldığında MHP'li katılımcıların yüzde 38'i, AK Partili katılımcıların yüzde 31'i "Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan herkes Türk olarak tanımlanmalıdır" ifadesine kesinlikle katılıyorum cevabını vermiştir.

Türklüğün tanımı ile ilgili soruda MHP'li katılımcılar Türklüğü vatandaşlık ile en az, Türk soyundan olmak ile en çok ilişkilendiren grubu oluştururken, vatandaşlığın Türklükle özdeşleştirilmesine yönelik ifadeye en taraftar olan grup olması dikkat çekicidir.

HDP'li katılımcıların ise yüzde 47'si bu ifadeye kesinlikle katılmadıklarını belirtmiştir. HDP'li-ler arasında katılmayanların toplam oranı yüzde 81'dir. Bu oran, bir önceki soruda, Türklüğü vatandaşlık yerine Türk soyundan olmak ile ilişkilendiren HDP'lilerin oranının yüksekliğini anlama konusunda da açıklayıcı bir çerçeveye sunmaktadır.

HDP'lilerin büyük bir çoğunluğu, vatandaşlık ile Türklük arasındaki özdeşliğe, vatandaşlık bağının Türklüğe tahvil edilmesine itiraz etmektedir.

GRAFİK 52: DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERE GÖRE "TÜRKİYE CUMHURİYETİ VATANDAŞI OLAN HERKES TÜRK OLARAK TANIMLANMALIDIR"

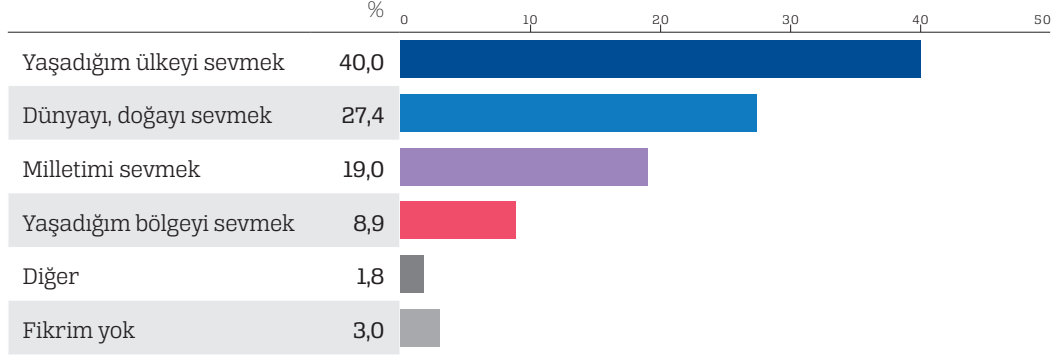

"Bütün T.C. vatandaşlarının Türk olarak tanımlanması gerektiği"ne yaşlı kuşaklar daha çok inanırken, gençler arasında bu önermeye katılmama oranının daha yüksek olduğu görülmektedir.

Eğitim gruplarına göre baktığımızda, "Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan herkes Türk olarak tanımlanmalıdır" önermesine yüksek eğitimlilerin sadece yüzde 34'ü katılırken, düşük eğitimlilerde bu oran yüzde 60'a çıkmakta, dolayısıyla bu gruplarda milliyetçilik söylemlerine bağlılığın daha yüksek olduğu görülmektedir.

Öncelikler

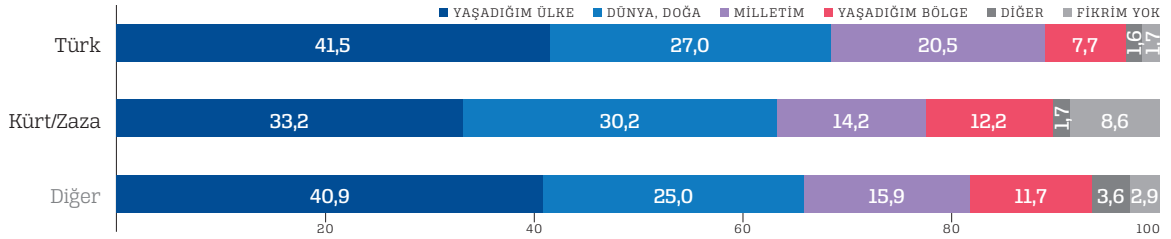
GRAFİK 53: ÖNCELİKLER

"Hangisi sizin için en önce gelir?" sorusuna katılımcıların yüzde 40'ı "yaşadığım ülkeyi sevmek", yüzde 27'si "Dünyayı, doğayı sevmek", yüzde 19'u "milletimi sevmek", yüzde 9'u "yaşadığım yeri, şehri, bölgeyi sevmek" cevabını vermektedir.

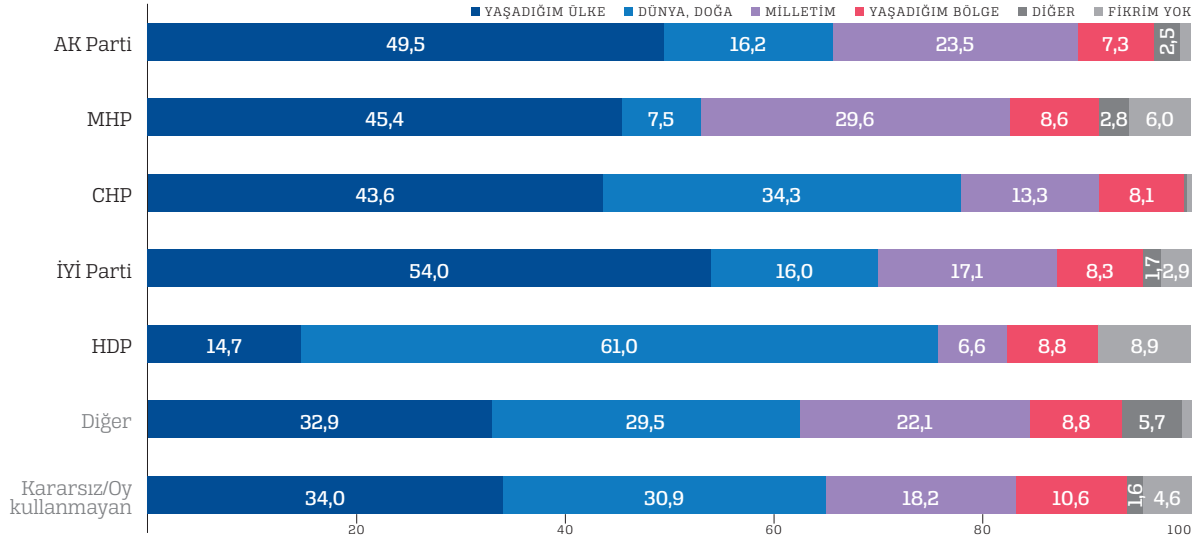
Ülke, şehir/bölge sevgisi gibi teritoryal sınırları veya millet sevgisini en öncelikli görenler toplamda yüzde 68'i bulurken, sınır ötesi bir doğa ve dünya sevgisini en öncelikli görenler yüzde 27'dir.

GRAFİK 54: ETNİK KÖKENE GÖRE ÖNCELİKLER

Kürtlere kıyasla Türkler için "millet" ve "ülke" görelisi olarak daha çok dile getirilmektedir. Kürtler arasında en çok vurgulanan öncelik "ülke" olmasına rağmen, "Dünya, doğa" ve "yerellik" (yaşadığı yer, şehir, bölge) Türklerden daha çok dile getirilmiştir. Bunun yanı sıra, Kürtler arasında kayda değer bir oranda "fikir belirtmeyenler" mevcuttur.

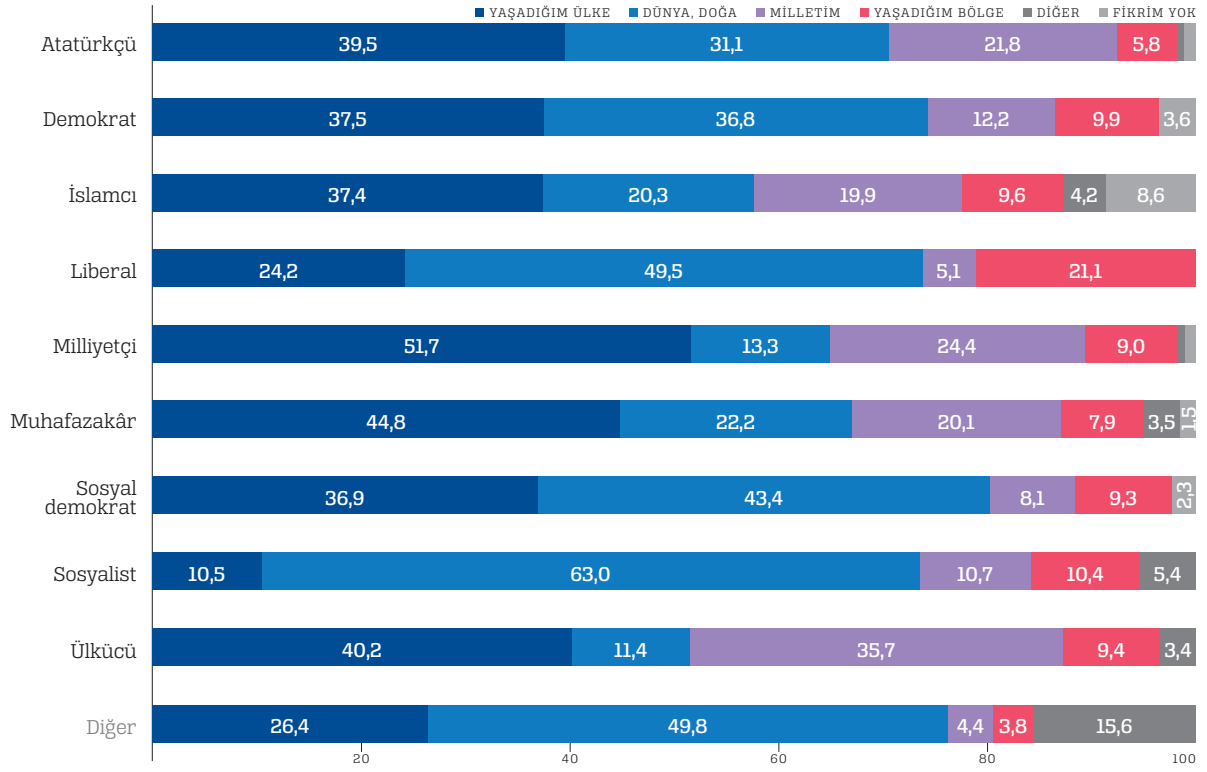
GRAFİK 55: PARTİ TERCİHİNE GÖRE ÖNCELİKLER

Parti tercihlerine bakıldığında HDP dışındaki tüm partilerin seçmenleri yüzde 44 ve üzeri bir oranda yaşadıkları ülkeyi sevmenin kendileri için en önce geldiğini belirtmiştir. HDP'li katılımcıların çoğunluğu (%61) ise aynı soruya "Dünyayı, doğayı sevmek" cevabını vermiştir.

AK Partili ve MHP'li katılımcılarda "milletimi sevmek" cevabı ikinci sırada yer alırken, CHP'li katılımcılarda "Dünyayı, doğayı sevmek" cevabı ikinci sırada yer almaktadır.

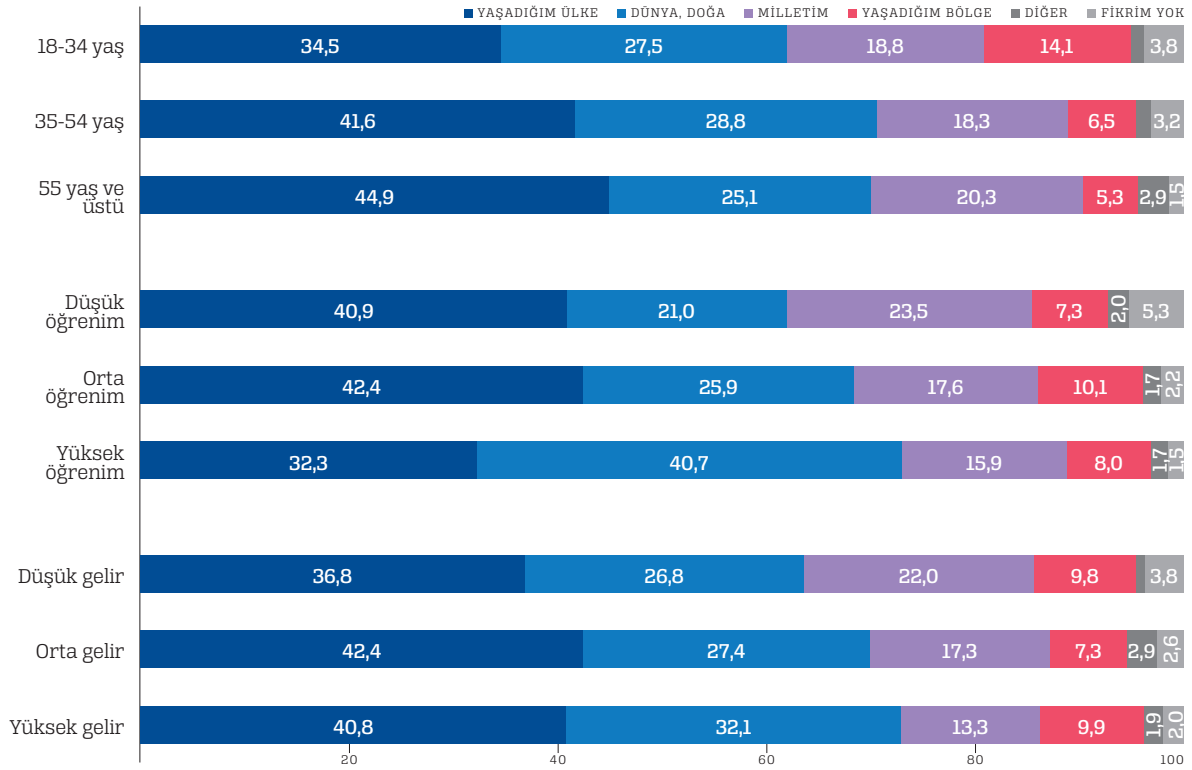
GRAFİK 56: KİMLİK AİDİYETİNE GÖRE ÖNCELİKLER

“Ülkeye” daha çok öncelik verenlerin oranı görece olarak milliyetçiler ve muhafazakârlar arasında; “millete” daha çok öncelik verenler ülkücüler, milliyetçiler ve Atatürkçüler arasında; “Dünya ve doğayı” vurgulayanlar sosyalistler, liberaller, sosyal demokratlar ve demokratlar arasında; “yerelliği” vurgulayanlar liberaller ve sosyalistler arasında daha yüksek oranlara sahiptir.

Bir önceki değerlendirmede fikir belirtmeyen Kürtlerin oranına benzer benzer şekilde, İslamcılar arasında da fikir belirtmeyenlerin oranı görece olarak yüksektir.

GRAFİK 57: DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERE GÖRE ÖNCELİKLER

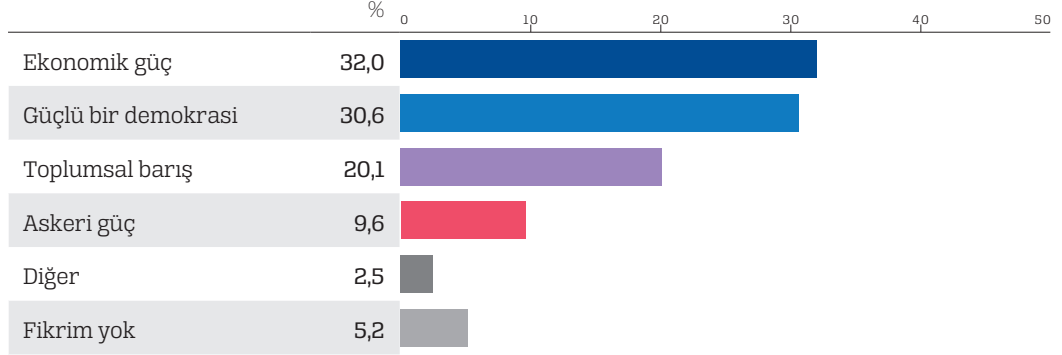
“Dünyayı, doğayı sevmek” seçeneğini tercih edenlerin oranı yaş grupları bakımından önemli bir fark içermezken, yaşlı kuşaklarda “milleti” ve “ülkeyi ve sevmek”, gençlerde “yaşadığı yeri, şehri, bölgeyi sevmek” ortalamaya göre daha yüksektir.

“Milleti sevmek” eğitim ile ters orantılıdır. Bu unsur daha çok düşük eğitimliler arasında dile getirilirken, yüksek eğitimlilerde daha az vurgulanmıştır. “Yaşadığı ülkeyi sevmek” orta eğitimliler, “Dünyayı ve doğayı sevmek” ise yüksek eğitimlilerde bariz bir şekilde öne çıkmaktadır.

Gelir grupları bakımından düşük gelirlielerde “millete”, orta gelirlielerde “ülkeye” daha çok öncelik verilmektedir. Düşük gelirlielerde aynı zamanda, “yerellik” vurgusu az da olsa, görece olarak öne çıkmaktadır.

Güçlü Bir Türkiye İçin

GRAFİK 58: GÜÇLÜ BİR TÜRKİYE İÇİN

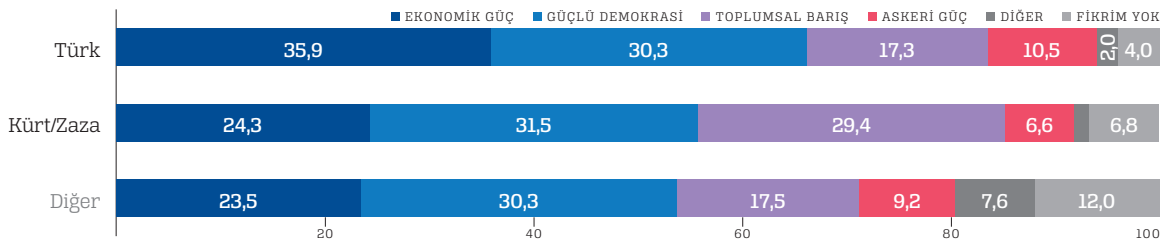
Türkiye hangisi ile daha güçlü olur? sorusuna verilen cevaplarda "ekonomik güç (%32) ve "güçlü bir demokrasi" (%31) öne çıkmaktadır. Katılımcıların yüzde 20'si Türkiye'nin "toplumsal barış" ile daha güçlü olacağına inanırken, yüzde 10'u askeri güç seçeneğini tercih etmiştir.

Toplumun yarısı (%51) Türkiye'nin güçlü bir demokrasi ve toplumsal barış aracılığıyla daha güçlü olacağına inanmaktadır.

Katılımcıların öbeklendikleri ekonomik güç, güçlü bir demokrasi ve toplumsal barış seçenekleri, toplumun ve siyasetin mevcut gündemi ile örtüşmektedir. Toplumsal barış ile demokrasi birleştirildiğinde, Türkiye'nin ekonomik güç ve demokrasi üzerinden daha da güçleneceğini düşünen katılımcılar yüzde 70'i bulmaktadır.

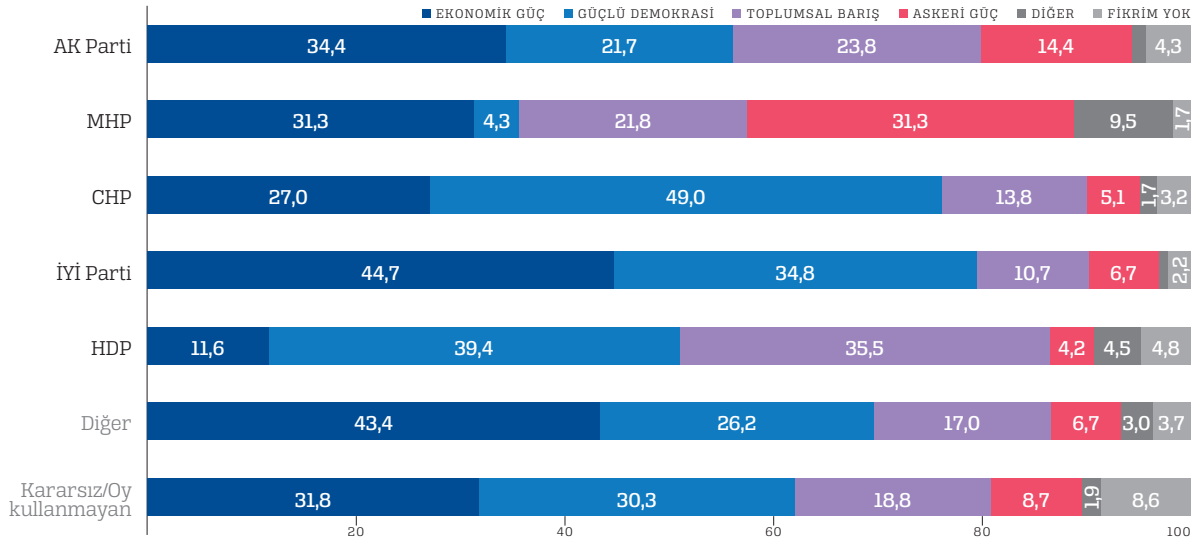
İktidarın son birkaç yıldır söylemsel ve politik olarak öncelediği askeri güç seçeneği toplumda anlamlı bir karşılıklı bulmamış görünmektedir.

GRAFİK 59: ETNİK KÖKENE GÖRE GÜÇLÜ BİR TÜRKİYE İÇİN

Türkiye'yi daha güçlü yapacak unsurun değerlendirilmesi Türkler ve Kürtler arasında belirginleşen hem önemli bir farkı hem de önemli bir ortaklığı ortaya koymaktadır. Türkler ekonomik ve askeri güçlere daha çok vurgu yaparken, Kürtlerin toplumsal barış konusundaki arzuları çok açıktır. Ancak hem Türklerin hem de Kürtlerin (az farkla daha yüksek olmak üzere) "güçlü bir demokrasi" beklentileri ortaktır.

GRAFİK 60: PARTİ TERCİHİNE GÖRE GÜÇLÜ BİR TÜRKİYE İÇİN

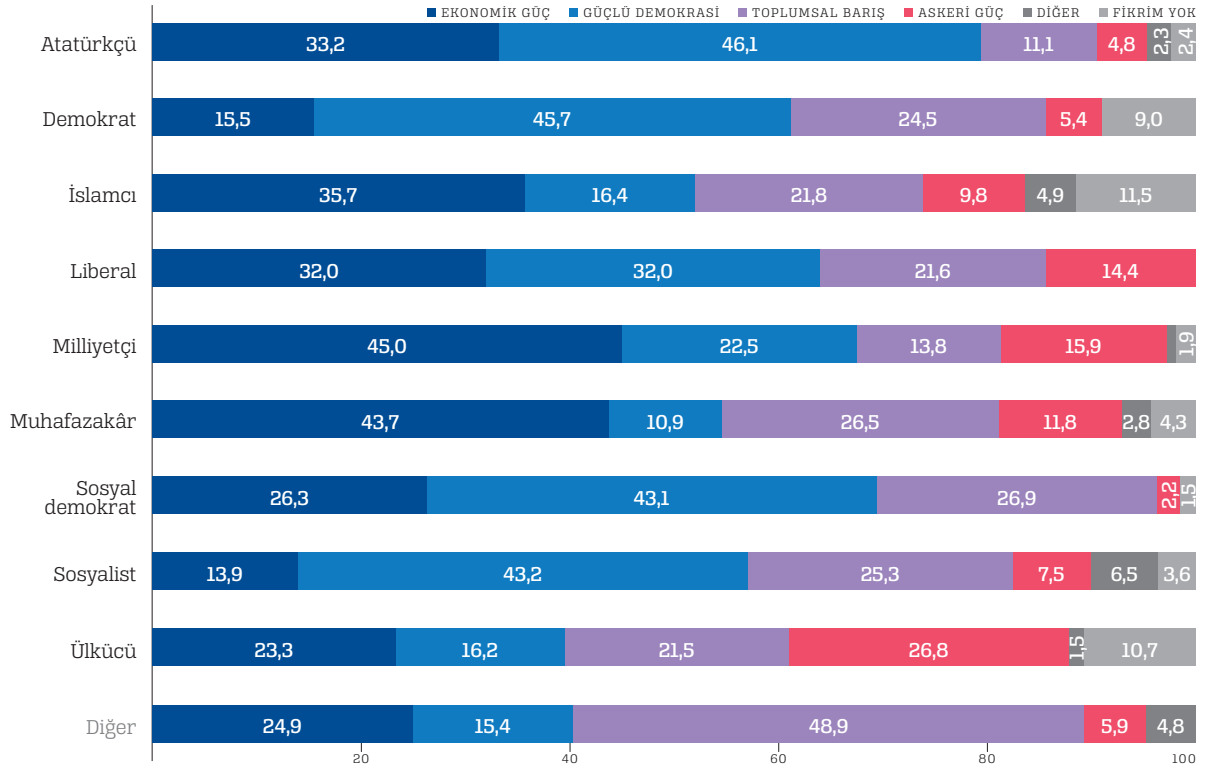
Parti tercihlerine bakıldığında AK Partililerin yüzde 34'ü, MHP'lilerin yüzde 31'i ekonomik gücün Türkiye'yi daha güçlü yapacağına inanmaktadır. MHP ile ilgili ilgi çekici bir nokta askeri gücün Türkiye'yi daha güçlü yapacağına inananların oranının diğer partilere oranla çok daha yüksek olmasıdır.

CHP'lilerin yüzde 49'u Türkiye'nin güçlü bir demokrasi ile daha güçlü olacağı kanaatindedir. İYİ Partililerin ise yüzde 45'i ekonomik gücün Türkiye'yi daha güçlü yapacağını düşünmektedir.

HDP'lilerin yüzde 39'u güçlü bir demokrasinin, yüzde 36'sı toplumsal barışın Türkiye'yi daha güçlü yapacağı inancındadır.

Bu tercihler, siyasi partilerin ve dayandıkları toplumsal kesimlerin siyasi öncelikleri ile uyumludur.

GRAFİK 61: KİMLİK AİDİYETİNE GÖRE GÜÇLÜ BİR TÜRKİYE İÇİN

Bu soru kimliklere göre değerlendirildiğinde, ekonomik güç sırasıyla milliyetçi ve muhafazakârlar tarafından; güçlü bir demokrasi Atatürkçüler, demokratlar, sosyalistler ve sosyal demokratlar; toplumsal barış sosyal demokratlar, muhafazakârlar, sosyalistler ve demokratlar tarafından; askeri güç ise ülkücüler, milliyetçiler, liberaller ve muhafazakârlar tarafından daha çok dile getirilmiştir.

Burada küçük bir not düşmek gerekirse, kendilerini liberal olarak tanımlayan kesim içinde liberalliği, neo-liberal akımların etkisinde, siyasal özgürlüklerden ziyade, esas olarak ekonomik düzeyde ve devletin gücüyle bütünleşik olarak gören bir grup olduğu anlaşılmaktadır.

Bir başka küçük notu ise islamcılar ve ülkücüler arasında bu konuda fikir belirtmeyen kesimlerin görece olarak daha yüksek olduğunu tespit ederek düşünelim.

GRAFİK 62: DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERE GÖRE GÜÇLÜ BİR TÜRKİYE İÇİN

Cinsiyet, milliyetçiliğin farklı yansımaları ve tüketimleri konusunda da dikkat çekici bir değişkendir. Kadınlar erkeklere kıyasla demokrasiye ve toplumsal barışa daha fazla önem vermekte, erkekler ise ekonomik ve askeri gibi bizzat "güç" içeren konulara ağırlık vermektedirler.

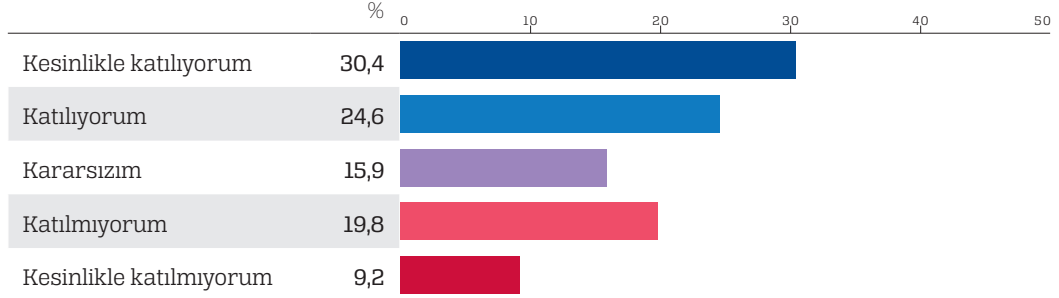
Ülkenin "ekonomi" ve "toplumsal barış" ile güçleneceğini düşünenlerin oranı gençlerde, "demokrasi" ile güçleneceğini düşünenlerin oranı 55 yaş üstü grupta yüksektir. Siyasal hafızası geçmişe hakim nesillerin demokrasiyi hissedilir derecede daha fazla önemsemesi kritik bir bulgudur. Bütün demografi kümelerinde bir başlığa verilen en büyük değer 55 yaş üstünün demokrasi önceliğidir.

Yüksek eğitimliler güçlü bir demokrasi ve toplumsal barışı diğer gruplara göre, orta eğitimliler ekonomik gücü daha çok öne çıkarmaktadırlar. Askeri güç ise görece olarak orta ve düşük eğitim gruplarında (yüksek eğitimlilere kıyasla) daha yüksek oranda dile getirilmiştir.

Gelir gruplarına göre tercihler incelendiğinde, düşük gelir gruplarında görece olarak güçlü bir demokrasi daha fazla dile getirilmiştir. Toplumsal barış gelir grupları yükselirken daha çok vurgulanmıştır. Askeri güç ise orta gelir grupları arasında görece olarak daha çok tercih edilmiştir. Düşük gelir gruplarında fikir belirtmeyenlerin daha yüksek oluşu dikkat çekmektedir.

Silahlanma mı, Eğitim ve Sağlık Hizmetleri mi?

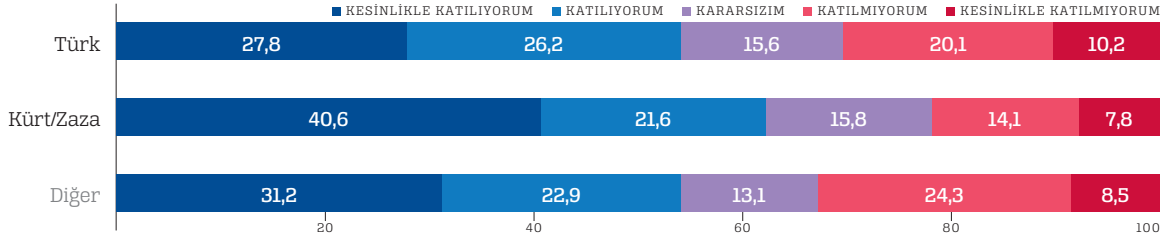
GRAFİK 63: "TÜRKİYE SİLAHLANMAYA HARCADIĞI KAYNAĞI EĞİTİM, SAĞLIK GİBİ ALANLARA HARCAMALIDIR."

Katılımcıların yüzde 55'i Türkiye'nin silahlanmaya harcadığı kaynağı eğitim, sağlık gibi alanlara harcaması gerektiği kanaatinde.

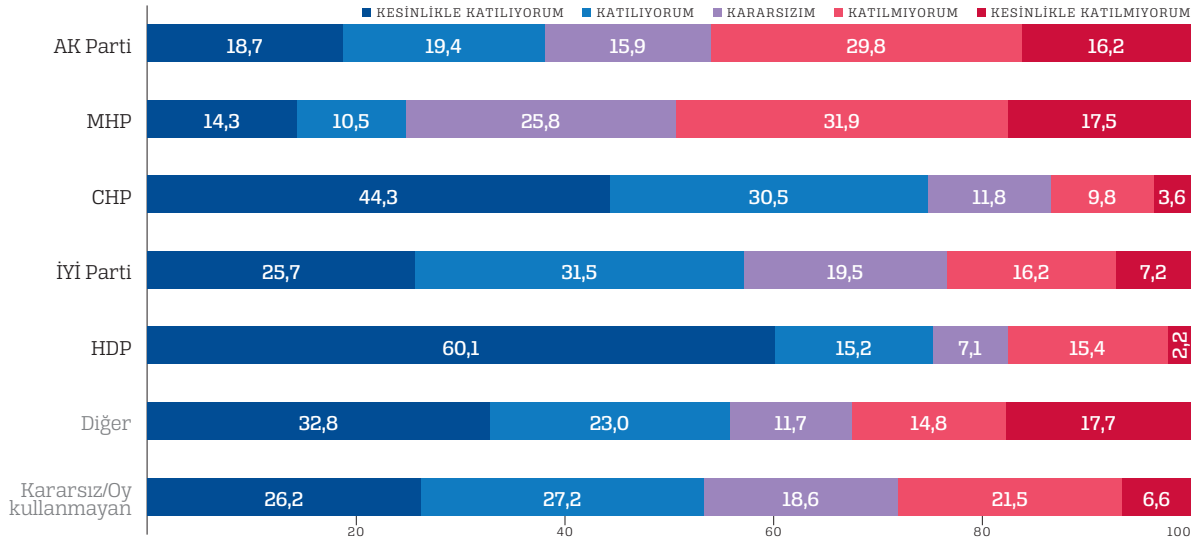
Bu bulgu, yukarıda "Türkiye hangisi ile daha güçlü olur?" sorusuna verilen cevaplarla örtüşmektedir. Türkiye'nin askeri güç ile daha güçlü olacağına inanan katılımcıların yüzde 10 gibi düşük bir oranda kalması, bu sorudaki verilerle uyumludur.

GRAFİK 64: ETNİK KÖKENE GÖRE "TÜRKİYE SİLAHLANMAYA HARCADIĞI KAYNAĞI EĞİTİM, SAĞLIK GİBİ ALANLARA HARCAMALIDIR."

"Silahlanmaya harcanan kaynağın eğitim, sağlık gibi alanlara harcanması gerektiğini" düşünen genel kitledeki yüzde 55 oranı, Kürtlerde yüzde 62'ye çıkmaktadır.

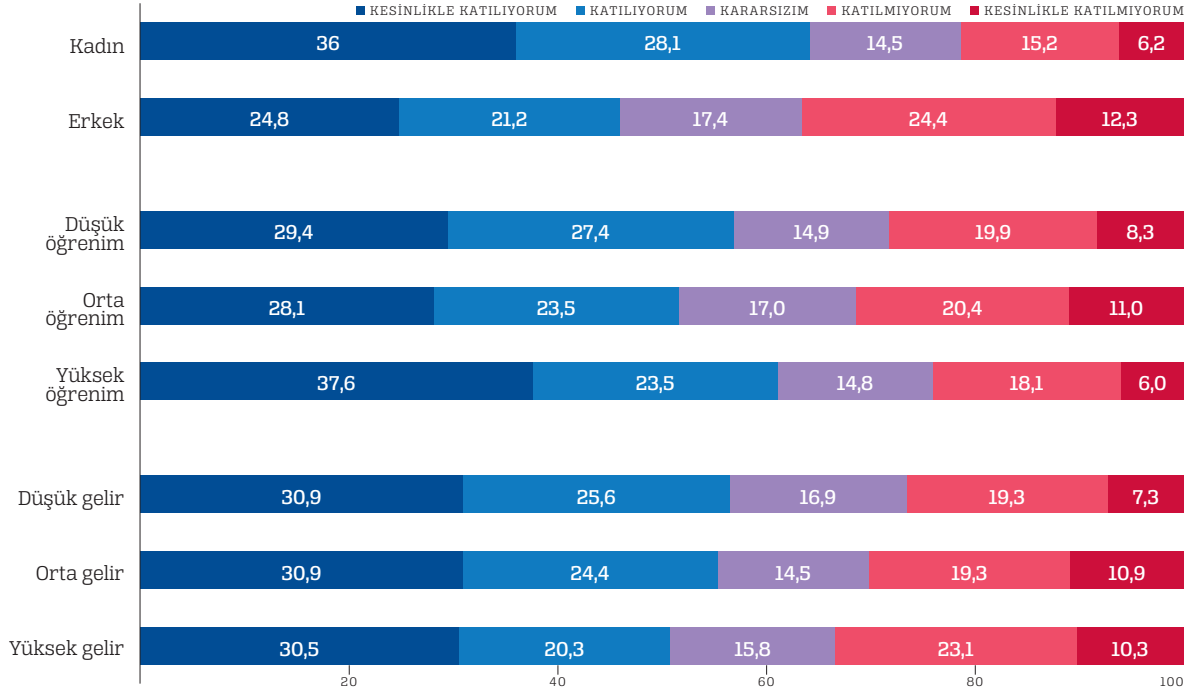
GRAFİK 65: PARTİ TERCİHİNE GÖRE "TÜRKİYE SİLAHLANMAYA HARCADIĞI KAYNAĞI EĞİTİM, SAĞLIK GİBİ ALANLARA HARCAMALIDIR."

Parti tercihlerine bakıldığında HDP'lilerin ve CHP'lilerin yüzde 75'i, İYİ Partililerin yüzde 57'si "Türkiye silahlanmaya harcadığı kaynağı eğitim, sağlık gibi alanlara harcamalıdır" ifadesine katılmaktadır.

MHP'lilerin yüzde 49'u, AK Partililerin yüzde 46'sı bu ifadeye katılmamaktadır.

GRAFİK 66: DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERE GÖRE ÖZELLİKLERE GÖRE "TÜRKİYE SİLAHLANMAYA HARCADIĞI KAYNAĞI EĞİTİM, SAĞLIK GİBİ ALANLARA HARCAMALIDIR."

Araştırmanın genelinde kadınlar ve erkekler arasında genellikle çok büyük farklar gözlemlenmese de, silahlanma ve eğitim-sağlık karşılaştırmasında kadınların farkı daha net bir biçimde ortaya çıkmaktadır. Silah gibi daha eril bir duruma karşı duran kadınların oranı yüzde 64'tür.

Yüksek eğitimli kesimler silahlanma yerine, eğitim ve sağlığa daha çok önem verilmesini istemektedirler. Ancak araştırmadaki bir çok soruda karşımıza çıkan eğitim düzeyi ile ters orantılı olarak düşen milliyetçilik diline bağlılık silahlanma konusunda geçerli değildir. Çünkü düşük eğitimliler de -yüksek eğitimliler kadar olmasa da- eğitim ve sağlığa ortalamadan daha çok değer vermektedir. Buna karşılık orta eğitimliler silahlanmadan vazgeçilmesi konusunda nispeten daha çekimserdir. Araştırmanın tamamına yansımaya da ve buradan çıkararak bir genelleme yapılamasa da, bu soruda karşımıza çıkan bu ayrıntı milliyetçiliğe ilişkin literatürde sözü edilen orta sınıfların milliyetçiliğine dair bir işaret olarak kabul edilebilir.

Gelir gruplarına göre incelendiğinde, istatistiki olarak çok anlamlı olmasa da, yüksek gelirli katılımcıların silahlanma yerine eğitim ve sağlığa önem verilmesini isteyenlerin oranının düşük gelirlilerden da az olduğuna dair not düşülebilir.

Temel Bulgular

Özellikle vatanseverlik ve milliyetçilik arasında bir seçim yapmaları istendiğinde, katılımcıların çok daha yoğun bir şekilde tercih ettikleri “vatanseverlik” aslında insanların yüzyıllardır sahip oldukları en temel duygulardan birine işaret ediyor. Bu duygu kuşkusuz insanların yaşadıkları mekânla ilgili bir duygu. Hangi toplumsal yapı ya da hangi devlet yapısı olursa olsun, insanlar her şeyden önce yaşadıkları toprak ya da yerle dolaysız bir bağ kuruyorlar. Bu toprak ya da yer, bir köyün yerleştiği ova, dağlık alan, orman bölgesi ya da akarsu kıyısı olabilir. Veya bir mahalle ya da şehir olabilir. İnsanlar bu yaşadıkları yerlerdeki fiziksel olarak “anlamli işaretler” sayesinde yerle bir bağlantı kurarlar ve o yerle özdeşleşirler.

Modern milliyetçilik ise fiziksel işaretleri kullansa da esas olarak soyut bir aidiyet üretir. Bu soyut aidiyete, bir din gibi, kolektif ve tekrar eden ritüellerle, geçmiş kurgusu ve ortak dil gibi unsurlarla insanların özdeşleşmesi amaçlanır. Kuşkusuz, modern zamanlarda, bu şekilde üreyen milliyetçiliğin çok “başarılı” bir kimlik ideolojisi olduğu söylenebilir.

Ancak, araştırmamızda yer alan sorulara verilen cevapların gösterdiği gibi soyut bir insan topluluğundan çok, somut bir toprak sevgisi çok daha fazla ön plandadır. Başka bir ifadeyle, her ne kadar insanlar “milliyetçilik” ideolojisine bağlı gibi görünüyor olsalar da, bunun altında esas olan duygu, üzerinde yaşanan toprağa ya da yere duyulan sevgidir.

Bu bölümde ele aldığımız sorular ve değerlendirmelere bakarak toplumda yaşanan aidiyet haritasına dair önemli ipuçları elde edebiliyoruz. Öncelikle Türklük, milliyetçilik ve vatandaşlık gibi kavramlar ve onların arkasında oluşan aidiyetler bakımından toplumun genel tahayyülünde, büyük ölçüde “anayasal tanımın” belirleyici olduğunu söyleyebiliriz. Örneğin, her ne kadar milliyetçilik dili sahip olduğu yaptırım eşliğinde “soy” meselesini öne çıkarma kapasitesine sahip olsa da, “T.C. vatandaşlığı” alternatif olarak sunulduğunda daha rahat ya da daha “korunaklı”; hatta “soy” cevabından kaçma imkânı veren bir cevap olabiliyor. Bir bakıma, “soy” a yapılan vurgunun yüzde 30'larda kalması bunu gösteriyor.

Ayrıca, mevcut hâkim milliyetçi algıdan çıkış kapısı açıldığında ya da ayınlştırıcı bir milliyetçilikten uzaklaşma ile ilgili bir fırsat çıktığında toplumun daha rasyonel bir tutum aldığı da vurgulanabilir. Ancak gene de soy ile sivil aidiyet arasında bir gerilimden söz edebiliriz. Ek bir yorum olarak, her ne kadar “soy” “vatandaşlık” karşısında daha az dile gelmiş olsa da, sahip olduğu oranın çok düşük olmadığı da vurgulanmalıdır.

AK Parti ve MHP sempatzanları, kendilerini milliyetçi, muhafazakâr ve ülkücü kimliklerle tanımlayanlar için milliyetçi olmanın en önemli bileşenlerinden birinin silahlanma / güç sahibi olmak olduğu anlaşılıyor. Bu kesimler için toplumu güçlendirecek sağlık, eğitim gibi alanlara kıyasla devleti güçlendiren alanlar çok daha fazla önem arz ediyor.

Araştırmamızda ortaya çıkan en önemli ayrımlardan biri olan bu husus aynı zamanda milliyetçiliğin en önemli varlık sebeplerinden birini de açığa çıkarıyor: milliyetçilik aslında devletten gelen meşruiyet, anlam ve pratiklerle şekilleniyor. Bu çerçevede, günümüzde iktidar ve muhalefet arasında gözlemlenen radikal ayrışmanın tezahürlerinden biri olarak, iktidar partilerine yakın olan seçmenler askeri-sanayi söyleminden etkilenirken, muhalefete yakın duran seçmenler bu dile karşı mesafe koyuyorlar.

Ancak üretim merkezi devlet olan milliyetçilik ideolojisi, toplum nezdinde ve bir ara katman olarak siyaset düzeyinde de "üretildiği" gibi aynı şekilde "yeniden üreyen" bir ideoloji değil. MHP ve İYİ Parti tabanlarında, adeta "milliyetçilik" ve "ülkücülük" ayrışması olduğu gibi, ortak bir iktidar dili etrafında durmak zorunda olan Cumhuriyet partileri bile ayrışabiliyor.

İktidar ve muhalefet daireleri arasında tam da bu iktidar olmak ve olmamakla ilgili olan (yani gelecekte bir iktidar değişiminde tavırların da değişeceği akılda tutularak) bir ayrışma ve milliyetçi dil altında başka bir ayrışma olsa da, araştırmaya yansıyan en önemli ayrışmanın HDP ile diğer parti seçmenleri arasında olduğu anlaşılıyor. Başka bir deyişle, milliyetçi dil HDP seçmeni (ve büyük ölçüde Kürt seçmenler) dışında büyük ölçüde genel kitlenin sık sık uğrayabildiği ve araçsallaştırdığı bir dil olarak belirginleşiyor.

Bu bölümde dikkat çeken önemli bir veri demetini öne çıkan ekonomi ve demokrasi temaları etrafında görebiliriz. Bunlar bugünkü Türkiye'de en önemli iki sorun ya da siyasi-toplumsal gündemi belirleyen iki önemli tartışmayı temsil ediyor ve ekonomik kriz ve demokrasi açığı sorun alanları olarak dikkat çekiyor. Kuşkusuz, mevcut konjonktürdeki ekonomi ile ilişkili sorunlar nedeniyle, insanlar yaşamlarındaki eksikliklerin farkındalar ve iyi yaşamak istiyorlar. Öte yandan, sadece üst gelir gruplarında değil, alt gelir gruplarında da "güçlü bir demokrasi" alternatifinin vurgulanmış olması demokrasi talebinin toplumsallaşmış olduğuna dair önemli bir ipucu veriyor.

Genel verilere uygun olarak, demokrasi konusunda da iktidar ve muhalefet ayrışması ve parti tercihinin çok önemli olduğu dikkat çekiyor. Muhalefet partilerinin seçmenleri "güçlü demokrasi"ye vurgu yaparken, iktidar partisi seçmenlerinde bu hassasiyetin daha düşük olması (özellikle diğer partilerden tamamen ayrılan MHP seçmenleri) dikkat çekiyor.

Ekonomi ve demokrasi konularının yarattığı bir kesişim sorunu olarak genel bir gerilim ortamına karşılık, insanlar aynı zamanda toplumsal barış özlemi yaşadıklarını da eklememiz gerekir.

Ancak bu soruların içeriğinin türevleri de dikkat çekici bilgiler içeriyor. Demokrasi konusunun dolaylı yollardan dile getirildiğini görebiliyoruz. Özellikle kadınların silahlanma yerine, gündelik hayatlarına çok daha fazla değecek olan sağlık ve eğitim gibi konulara daha çok önem vermeleri, milliyetçiliğin sert tezahürlerine karşılık, her alanda "daha iyi yaşamak" motivasyonlarına, başka bir ifadeyle demokrasi arayışlarına tekabül ettiğine işaret sayılabilir.

Öte yandan, "yerellik" vurgusunun görece düşük olduğu bir toplumda, özellikle gençler arasında "yaşadığı yeri, şehri, bölgeyi" sevenlerin, başka bir ifadeyle yerelliğe vurgu yapanların oranının ortalamaya göre daha yüksek olması da daha ayrıntılı bir demokrasi beklentisine tercüman olarak görülebilir.

Son olarak, toplumun farklı kesimlerindeki eksiklik ya da yoksunluk duygularının araştırmaya yansıdığını anlıyoruz. Örneğin, yıllardır yaşadıkları şiddet kısır döngüsü içinde varlıklarını sürdürmeye çalışan Kürtler, özellikle HDP'liler arasında "Toplumsal barış"ın diğerlerine kıyasla daha yüksek oranda olması burada zikredilebilir.

Ek olarak, milliyetçiliğin oldukça yaygın bir şekilde ve yüksek sesle konuşulduğu bir toplumda her şeye rağmen, Dünyayı ve doğayı sevmeye ilişkin oranların oldukça yüksek olduğunu belirtebiliriz. Özellikle milliyetçi duyguların daha az yer kapladığı sol, liberal kesimlerde, hatta bir ölçüde Kürtler ve İslamcılar arasında ulus üstü (doğa) ve ulus altı (yerellik) duyarlılıkların daha fazla olduğunu da burada not edebiliriz.

MİLLİYETÇİLİK-DİN İLİŞKİSİ

**"Ülkeme Bağlılığım Dinime Bağlığımdan Fazladır"
"Önce Müslüman Sonra Türküm"
Temel Bulgular**

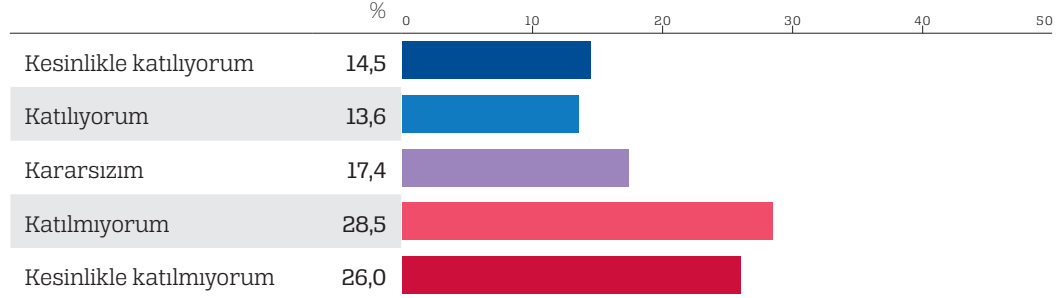
Daha önce de dile getirildiği üzere milliyetçilik bir modern toplum üretimidir ve daha önceki toplumsal yapı ve siyasal rejimlerin yerine yeni bir bağlılık yaratma yoludur. Modern ulus devletler kuruluş aşamalarında, kurucu elitler ve sınıflar "eski rejimlere" karşı "yeni" bir toplum, kimlik, hayal, vatandaşlık üretme gayretine girmişlerdir. Özellikle daha devrimci dönüşümler geçiren Fransa, Sovyetler Birliği, Türkiye gibi ülkelerde daha bariz olmak üzere, bu çaba bir yandan eskinin meşruiyetini ortadan kaldırırken, yeni yapıların meşru biçimde sahiplenilmesi için başta eğitim olmak üzere, yoğun bir sosyalizasyon süreci içermiştir. Bu ülkelerde ulusal kimlik, vatana bağlılık, vatan toprağı, yeni insan, yeni ilerleme ülküsü vb. iddialarla dile gelen milliyetçilik, "yeni vatandaşlardan" adeta yeni bir din gibi "bağlılık" talep eden bir ideoloji olmuştur. Bu "yeni din" de doktrine, pratiklere, ritüellere, kutsallara, sembollere sahiptir ve vatandaşlardan sürekli inancını tazeleyecek bir performans beklemiştir.

Eskiye unutturup, yeni bir dinsel inşaa etme çabası kuşkusuz her toplumda az veya çok bir etki yaratmış; bazı ülkelerde eski din neredeyse kamusal hayattan çekilmiş ve insanların özel hayatlarında da ciddi bir erozyona uğramıştır. Ancak, gene bir çok ülkede, örneğin adeta "ateizmin kalesi" olarak görülen Sovyetler Birliği'nde ya da radikal laikliğiyle tanınan Türkiye gibi ülkelerde din hiçbir zaman silinmemiş, din toplumsal hayatın çok çeşitli alanlarında var olmaya ve insanların hayatına yön vermeye devam etmiştir.

Araştırmamızın bu bölümünde, yukarıdaki çerçeveyi akılda tutarak, Türk milliyetçiliğinin dinle olan ilişkisini anlamaya çalışacağız.

"Ülkeme Bağlılığım Dinime Bağlılığımdan Fazladır"

GRAFİK 67: "ÜLKEME BAĞLILIĞIM DİNİME BAĞLILIĞIMDAN DAHA FAZLADIR"

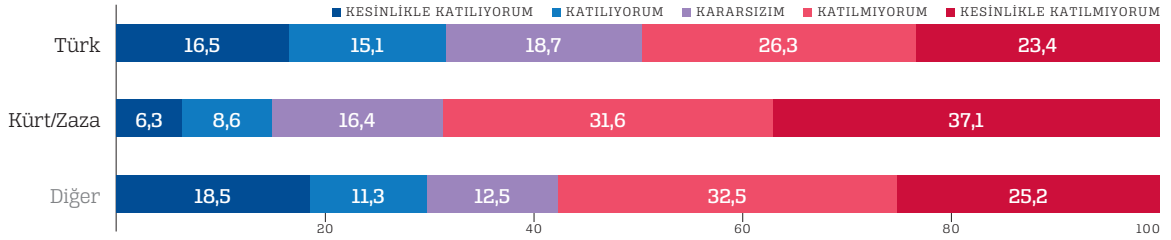

Katılımcıların yüzde 55'i "ülkeme bağlılığım dinime bağlılığımdan daha fazladır" ifadesine katılmadıklarını belirtmiştir. Yüzde 28 bu ifadeye katılmaktadır.

Bu bulgu, toplumun çoğunluğunun dini aidiyeti öncelediğini, dini içeren bir milli aidiyeti benimseydiğini, din ile milliyetçilik arasında bir dikotominin kurulmasına itiraz ettiğini, bu iki duygu arasında tercihte bulunmaya zorlandığında ise dini aidiyeti tercih ettiğini göstermektedir.

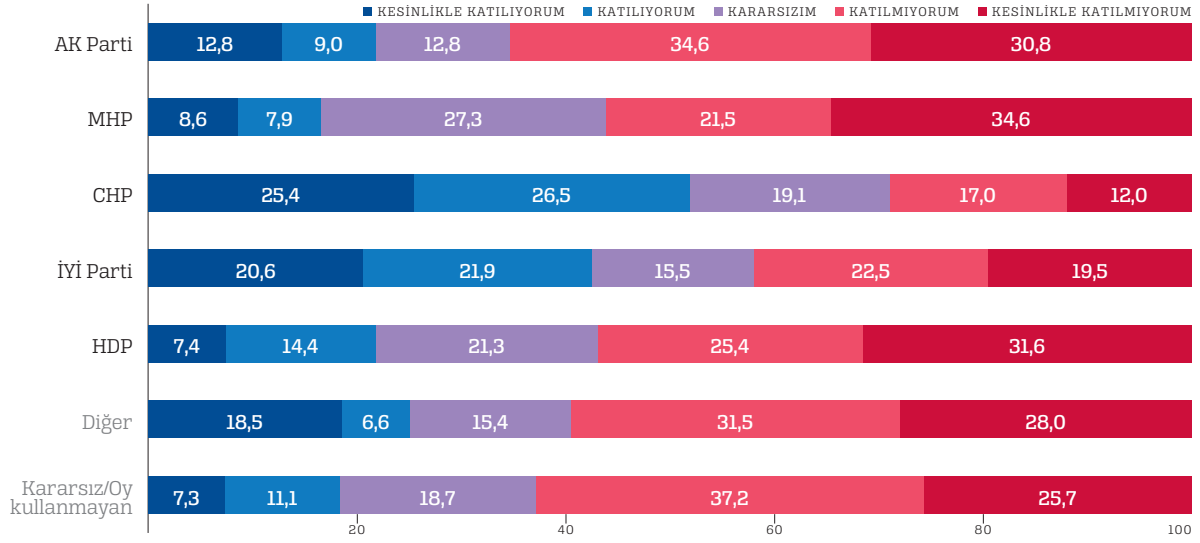
Öte taraftan, "ülkeme bağlılığım dinime bağlılığımdan daha fazladır" ifadesine katılanların yüzde 28 olan oranı, yüzyıllık ulus-inşa projesinin aidiyet önceliklerini benimseyen belli bir toplumsal tabanın da oluştuğunu göstermektedir.

GRAFİK 68: ETNİK KÖKENE GÖRE "ÜLKEME BAĞLILIĞIM DİNİME BAĞLILIĞIMDAN DAHA FAZLADIR"

Katılımcıların etnik kimliği ülkeye bağlılık ile dine bağlılık arasındaki tercihte önemli bir rol üstlenmektedir. Kürtler, "ülkeme bağlılığım dinime bağlılığımdan daha fazladır" ifadesine hem daha az oranda katılmakta hem de daha yüksek oranda karşı çıkmaktadır. Bu, ulus-devlet projesinin nispeten daha başarısız olduğuna işaret ederken, Kürtler arasında dini hassasiyetin daha yüksek olmasıyla da, ülkeye bağlılığın daha düşük olmasıyla da ilişkilendirilebilir.

GRAFİK 69: PARTİ TERCİHİNE GÖRE "ÜLKEME BAĞLILIĞIM DİNİME BAĞLILIĞIMDAN DAHA FAZLADIR"

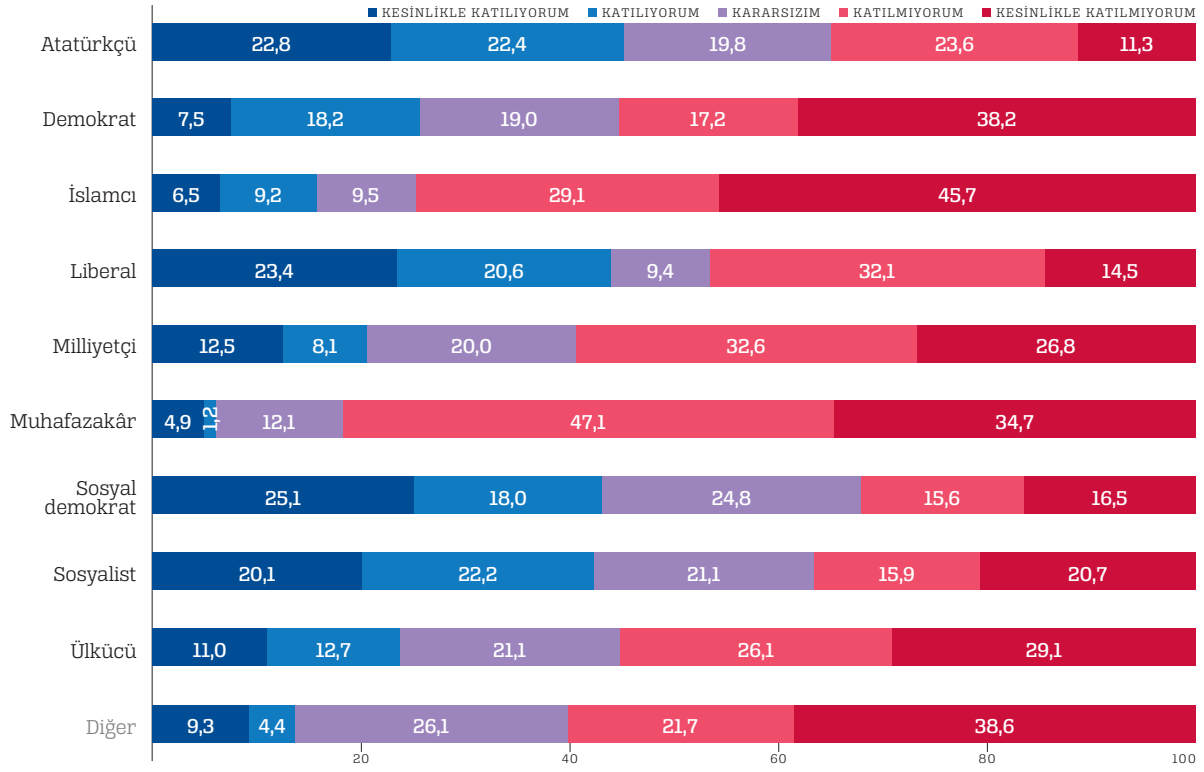

"Ülkeme bağlılığım dinime bağlılığımdan daha fazladır" ifadesine yönelik tutumlarda, iktidar-muhalefet ayrışması yerine, dindarlık-sekülerlik veya din-milliyetçilik arasındaki tercih belirleyici bir rol oynamaktadır.

AK Partili, MHP'li ve HDP'li katılımcılar dine bağlılığı ülkeye bağlılığa öncelerken, CHP'li ve İYİ Partili katılımcılar ülkeye bağlılığı dine bağlılığa öncelemektedir.

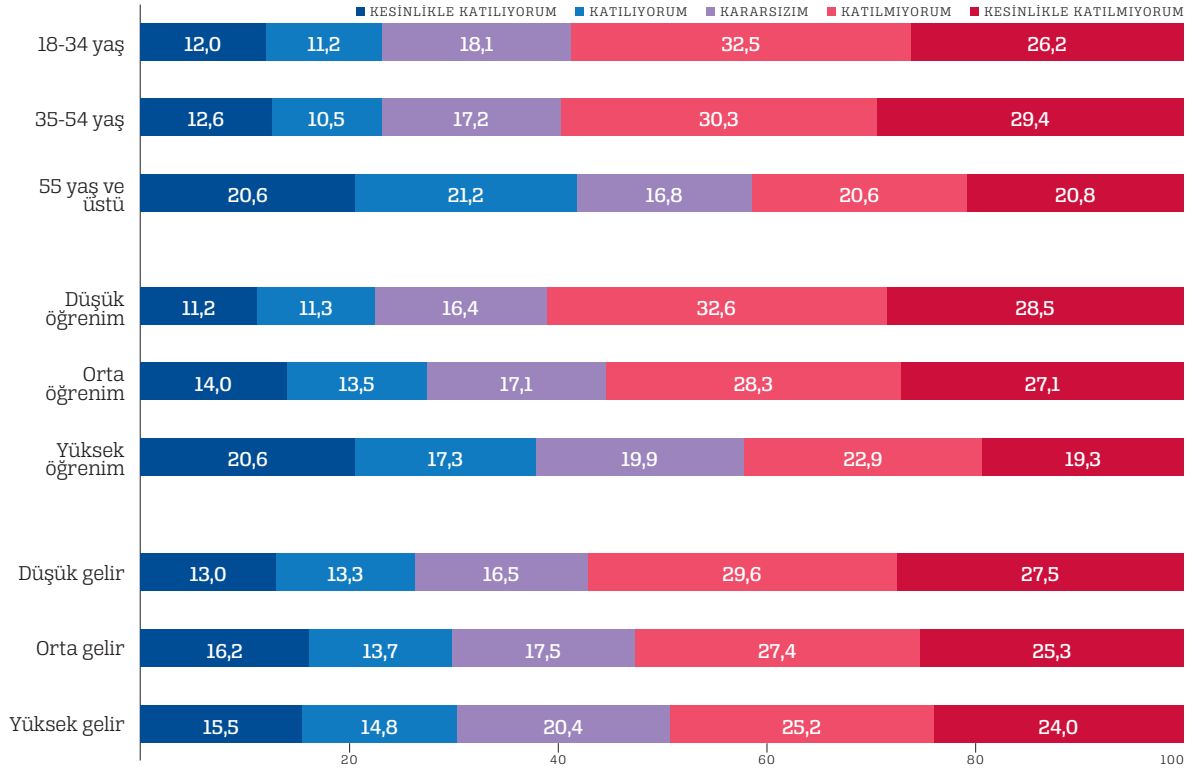
Ülkeye bağlılık ile dine bağlılık arasındaki tercihe yönelik tutumlar, MHP ile İYİ Parti'nin yaslandıkları toplumsal kesimler arasındaki farklılığı da ortaya koymaktadır. MHP'li katılımcılarda dine bağlılık daha öncelikli iken İYİ Partililerde ülkeye bağlılık daha önceliklidir.

GRAFİK 70: KİMLİK AİDİYETİNE GÖRE "ÜLKEME BAĞLILIĞIM DİNİME BAĞLILIĞIMDAN DAHA FAZLADIR"

Kendilerini İslamcı, Muhafazakâr, Demokrat, Milliyetçi ve Ülkücü olarak tanımlayan katılımcılarda dine bağlılık daha baskın iken, kendilerini Atatürkçü, Liberal, Sosyal Demokrat ve Sosyalist olarak tanımlayan katılımcılarda ülkeye bağlılık daha baskındır. Bununla birlikte din ve dindarlık ile daha mesafeli olması beklenen Sosyal Demokrat ve Sosyalist'lerde katılmıyorum oranının üçte bir olması dinin toplumdaki yerine ilişkin fikir vermektedir.

GRAFİK 71: DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERE GÖRE "ÜLKEME BAĞLILIĞIM DİNİME BAĞLILIĞIMDAN DAHA FAZLADIR"

"Ülkeme bağlılığım dinime bağlılığımdan daha fazladır" ifadesine katılanların oranı 55 yaş ve üzeri katılımcılar arasında belirgin bir şekilde daha yüksektir.

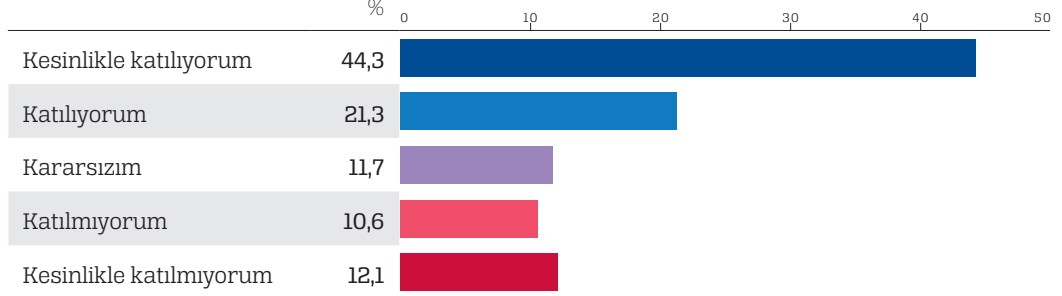
Kamuoyunda gençlerde dine bağlılığın azaldığına ve milliyetçiliğin yükseldiğine yönelik genel kanaat, araştırmamızda teyit edilmemiştir. Yaş ile ilgili bir kategorileştirme yapılacaksa, ayrışan kesimin 55 yaş ve üstü katılımcılar olduğu görülmektedir.

Eğitim düzeyi arttıkça "Ülkeme bağlılığım dinime bağlılığımdan daha fazladır" ifadesine katılım oranı da artmaktadır.

Yüksek gelirli kişiler arasında "Ülkeme bağlılığım dinime bağlılığımdan daha fazladır" ifadesine katılım oranı daha yüksektir.

"Önce Müslüman Sonra Türküm"

GRAFİK 72: "ÖNCE MÜSLÜMAN SONRA TÜRKÜM"

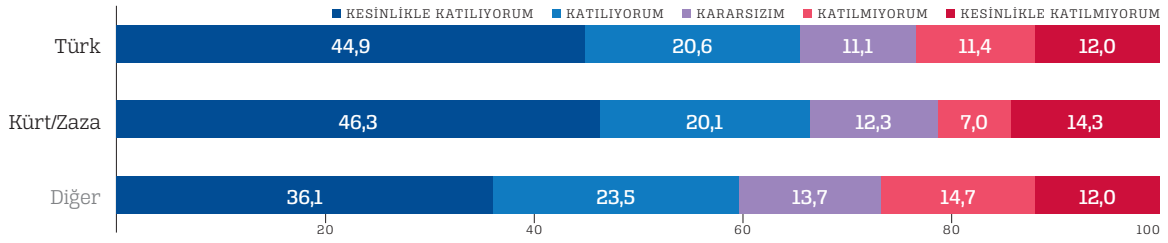
Katılımcıların yüzde 66'sı "Önce Müslüman sonra Türküm" ifadesine katılmaktadır. Bu ifadeye katılmayanların oranı yüzde 23'tür.

Cumhuriyetin ulus-inşa politikası din-milliyetçilik dikotomisine, başka bir deyişle, dini aidiyet ve bağların milli aidiyet ve bağlarla ikame edilmesine dayanıyordu. Reformlar, dini pratik ve görünülerin baskılanmasına karşın, milli hassasiyet ve pratiklerin benimsetilmesine/yaygınlaştırılmasına hasredilmişti.

Bu bulgu, radikal reformlara, resmi söylem ve politikalara karşın, yüz yıl sonra bile, toplumun Türklüğü Müslümanlığın yerine ikame etme, Müslümanlığı Türklük lehine geriletme çabalarına destek vermediğini, toplumun çoğunluğu için önceliğin Müslümanlık, daha doğrusu dini aidiyet olduğunu ortaya koymaktadır. Bu aslında, Müslümanlık ile Türklüğün ayrışmasına, Türklüğün Müslümanlığa alternatif bir kimlik olarak kurgulanmasına itiraz olarak da anlaşılabilir.

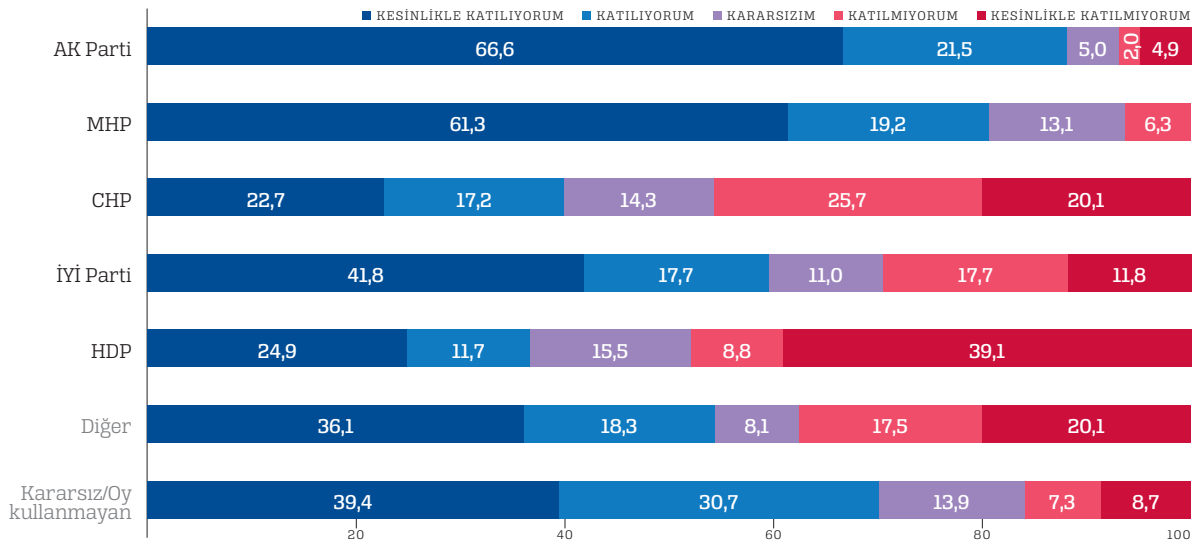
Bu bulgu, toplumun ülkeye bağlılık ile dine bağlılık arasında bir tercihe zorlandığında verdiği cevaplarla da uyumludur.

GRAFİK 73: ETNİK KÖKENE GÖRE "ÖNCE MÜSLÜMAN SONRA TÜRKÜM"

"Önce Müslüman sonra Türküm" ifadesi hakkındaki görüşler etnik kökene göre belirgin bir değişiklik göstermemektedir.

GRAFİK 74: PARTİ TERCİHİNE GÖRE "ÖNCE MÜSLÜMAN SONRA TÜRKÜM"

"Önce Müslüman sonra Türküm" ifadesine en yüksek destek, AK Partili (%88) ve MHP'li (%81) katılımcılardan gelmektedir. En düşük destek CHP'li (%40) ve HDP'li (%37) katılımcılardan gelmektedir. İYİ Partili (%50) katılımcılar her iki kategorinin arasında yer almaktadır.

Bu bulgu, MHP ile İYİ Parti arasındaki ayrışmayı teyit etmektedir. Milliyetçilik ortak paydasına sahip olmakla birlikte milliyetçiliğin veya Türklüğün ne ile içeriklendirildiği, dinin Türklük ve milliyetçilik ile ilişkisi konusunda ayrıştıklarını göstermektedir.

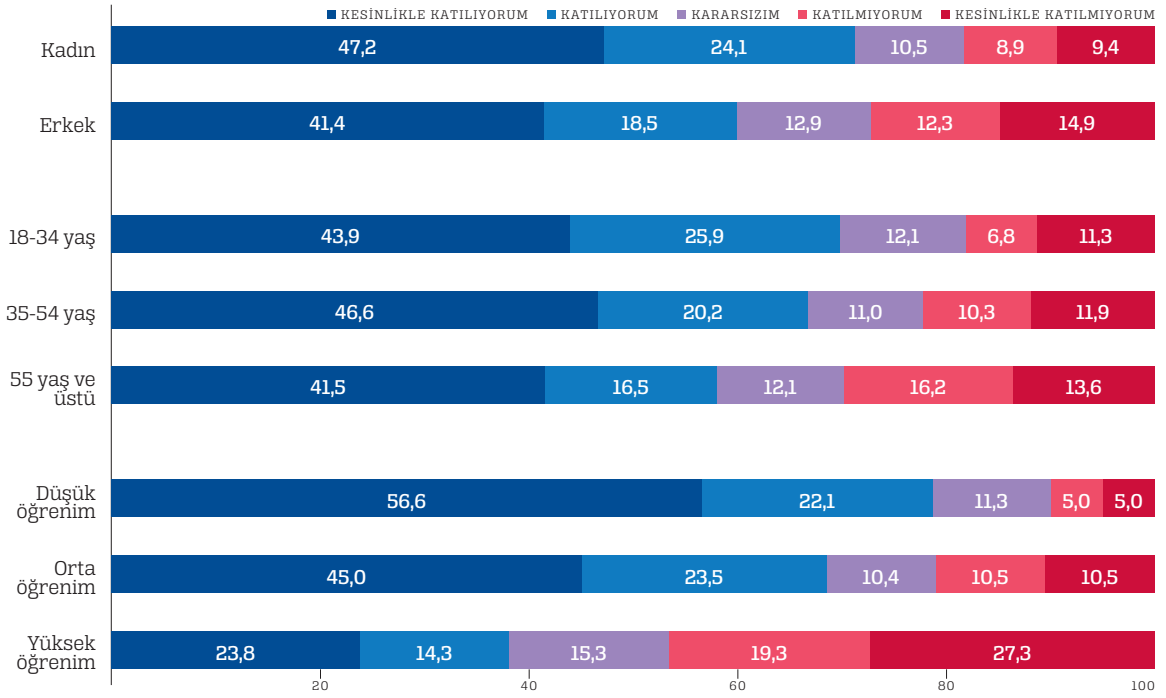
HDP'deki düşük destek Müslüman kimliğine itirazdan öte Türklüğe itiraz olarak yorumlanabilir. Yukarıda ülkeye bağlılık ile dine bağlılık arasında tercihte bulunurken dine bağlılığı tercih eden HDP'liler, bu ifadede bir tercihten öte "Önce Müslüman sonra Türküm" şeklinde bir terkipile muhatap olduklarında mesafeli bir tutum takınmaktadır.

GRAFİK 75: KİMLİK AİDİYETİNE GÖRE "ÖNCE MÜSLÜMAN SONRA TÜRKÜM"

"Önce Müslüman sonra Türküm" ifadesine en yüksek katılım, kendilerini İslamcı, Muhafazakâr, Milliyetçi ve Ülkücü olarak tanımlayan katılımcılardan gelirken, kendilerini Liberal, Sosyalist ve Sosyal Demokrat olarak tanımlayan katılımcılar, göreceli olarak, bu ifadeye mesafeli durmaktadır. Kendilerini Atatürkçü ve Demokrat olarak tanımlayan katılımcılar arasında bu ifadeye katılma durumu daha yüksek olmakla beraber, mesafeli duranlar da yüzde 30'lar civarındadır.

GRAFİK 76: DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERE GÖRE "ÖNCE MÜSLÜMAN SONRA TÜRKÜM"

Kadınlar arasında "Önce Müslüman sonra Türküm" ifadesine katılma oranı erkeklere göre daha yüksektir. Kesinlikle katılıyorum ve katılıyorum cevapları birlikte değerlendirildiğinde oranlar kadınlar için yüzde 71, erkekler için ise yüzde 60'tır.

"Önce Müslüman sonra Türküm" ifadesine katılma oranı 55 yaş ve üzeri katılımcılar arasında göreceli olarak daha düşüktür, katılmama oranı da daha yüksektir.

Yaş grupları arasında çok belirgin bir kanaat farkı bulunmamakla birlikte, gençlerin diğer yaş gruplarına göre 'önce Müslüman sonra Türküm' ifadesine kendilerine daha yakın buldukları görülmektedir. Bu durum, son yıllarda gençlerin dinle ilişkisine dair medyatik söylemi teyit etmemektedir.

Katılımcıların eğitim düzeyi ile "Önce Müslüman sonra Türküm" ifadesine katılma oranları arasında ters bir ilişki görülmektedir. Bu ifadeye katılma oranı düşük eğitilmişlerde (%57), yüksek eğitilmişlerin (%24) iki katından fazladır.

Temel Bulgular

Modern milliyetçilik (ve onun özellikle ulusun inşasında devreye giren versiyonu) ve din arasında söylemsel düzeyde bir karşıtlık gözlemleniyor gibi olsa da, araştırmamızın bulgularından da görüleceği gibi, bu iki kurgu ve aidiyet arasında çok daha karmaşık bir ilişki olduğu anlaşılıyor.

Modern milliyetçiliğin geleneksel din ile karşılaşmasında, milliyetçiliğin dinin yerine geçmesi ya da aralarındaki kutuplaşma yerine, daha da önemli başka bir süreç ortaya çıkmıştır. Bu süreç milliyetçilik ve din arasında süreklilik arz eden karşılıklı bir etkileşimdir.

Bu etkileşime dikkat edildiği zaman aslında şu da görülebilir. Her ne kadar milliyetçilik yeni bir ideoloji olarak, yeni insanların yeni bir inancı olarak kurgulanıyor olsa da, her şeyiyle sıfırdan üretilmiş bir ideoloji değildir; geleneksel toplumun insanların daha önceki algı kalıplarının, yaşam modellerinin içine yerleşebilecek bir ideolojidir. Örnek vermek gerekirse, yukarıda sözünü ettiğimiz unsurları yeniden gözden geçirerek, zaten kutsal bir varlığa inanan insanlara yeni bir kutsallık, yeni bir kitap, yeni bir lider vb. önerilir; bu vesileyle “inanan” insanlar “inanmaya” devam ederler. Daha önce tanrı için kurban veren insanlar, artık vatan için kurban vermeye devam ederler. Vatan yahut liderler artık dinsel varlıklar haline gelir.

Bu haliyle din, yeni milliyetçiliğin içinde yeniden üretilmeye devam eder, fakat öte yandan milliyetçilik de dini şekillendirir. Kutsal olan sekülerin içine girerken, seküler olan da dinin içine girer. Dolayısıyla, her ne kadar “din ve devlet işlerini karıştırmamak” gibi normatif söylemler cazip ve doğru görülse de, günümüzde siyasette (örneğin parlamentoda) dinin yer alması, dinde (örneğin camide) siyasetin yer alması anormal bir durum değildir.

Araştırma bulgularımız milliyetçiliğin zaten var olan kültürel kodların içine yerleşmiş bir ideoloji olduğunu, içinin de dinden bağımsız doldurulmadığını gösteriyor. Başka bir ifadeyle din ve milliyetçilik arasında geçişkenliğin çok güçlü olduğunu, Türkiye siyasal yelpazesindeki en “dindar” parti olarak kabul gören AK Parti'nin seçmenlerinin -iktidar olma durumunda- aynı zamanda ne kadar “milliyetçi” oldukları da anlaşılıyor.

Ancak kurgusal olarak ayrı gibi görünen, aslında siyasal ve gündelik hayat pratiklerinde var olan bu iç içelik hali, katılımcılara aidiyet dikotomisi olarak sunulduğunda, milliyetçiliğin de bir bakıma alt yapısını oluşturan din çok daha fazla sahipleniliyor, Türklük ile ilgili vurgular daha tali kalıyor.

Araştırmamızdaki bulgular, toplumun genelinin din-ülke, Müslümanlık-Türklük karşılaşmalarında büyük ölçüde ‘din ve Müslümanlık’ ekseninde kaldıkları görülmektedir. Her iki soruda kısmen toplum vasatından uzaklaşmış görünen seçmen kitlesi İYİ Parti'de görünmektedir. Bu sorular karşısında, İYİ Parti'nin seçmen ortalamasında bulunan CHP'nin de uzağında seküler bir eksene konumlandığı söylenebilir.

Benzer şekilde, din-milliyetçilik arasındaki tercihte, gençlerin toplumun ortalamasından ve genelinden radikal bir şekilde koptuğuna dair bir bulgu görülmemektedir. Din ile milliyetçilik arasında tercihte bulunmaya yönelik her iki ifadeye de gençler, bütün yaş gruplarının ortalamasının üstünde olacak şekilde din ve müslümanlık yönünde bir tercihte bulunmuşlardır. Burada ayrışan grup, -iddia edildiği gibi- gençler değil 55 yaş ve üstü katılımcılar olmuştur.

MİLLİYETÇİLİK VE DÜNYA TASAVVURU

**Türkiye Nerelidir?
Türkiye'nin Dış Politika Yönelimi
Tam Bağımsız Türkiye
"Öncelik Türkiye'nin Çıkarlarıdır"
Temel Bulgular**

Türkiye'nin dünya ile ilişkilerine ve bu münasebetlerdeki konumuna dair kanaatleri ölçtüğümüz sorular bir yönüyle salt çıkarlarını gözeten dar bir ulus devlet kimliği arzusuna işaret ederken diğer yönüyle bu kimliği ve etrafında oluşan algıyı aşan bir resmin ortaya çıktığını göstermektedir.

"Türkiye'nin nereli" olduğu sorusuna 19. Yüzyıldan beri hem elitler hem de toplum farklı tarzlarda ve düzeylerde cevap vermeye çalışmaktadır. Türkiye'nin konumlanmasında farklı parti mensuplarının cevaplarına bakıldığında, iki asırdır devam eden tartışmaların bir neticesi olmadığı görülmektedir.

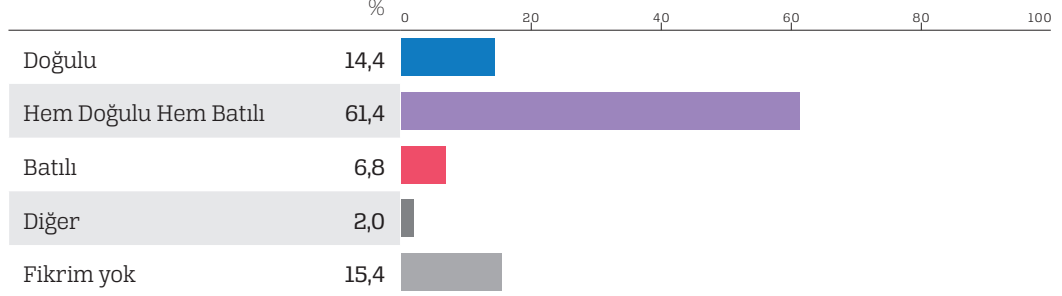
Benzer şekilde tahrik edici bir soru olarak görülebilecek 'tam bağımsızlık' sorusuna verilen cevaplarda da ezici bir çoğunluğun bugün oluşan algıyı tam anlamıyla desteklemediği, toplumun ciddi bir kısmının da 'bağımsızlığı' dünyalı olmak ya da dünya ile organik ve karmaşık ilişkiler içerisinde olmaya tercih etmediği görülmektedir. Bu rasyonel zemin, Türkiye'nin çıkarlarını gözeten ve değer eksensel bir dış politika yaklaşımını reddeden sorunun cevabında da görülebilir. Ancak aynı rasyonel tavrın, bugün oluşan güçlü kimlik atmosferinde 'dış politika yönelimi' sorusunda ortaya çıkmadığı görülmektedir.

Sonuç olarak, başta parti kimliği olmak üzere demografik unsurları aşan 'ne batılı ne doğulu' olmadığını ifade eden çoğunluk kendisine bir dış politika veya dünyada bir kimlik konumlanması yapmamaktadır. Buna karşın son yıllarda iktidar diline giren ve bir yönüyle bir ilk olan Rusya-Çin eksensel yaklaşımlarla dindar-milliyetçi söylemin ortaya çıkardığı Türk ve İslam dünyası başta olmak üzere Rusya ve Çin'e yönelim konusunda fark edilir bir yükseliş olduğu da dikkat çekmektedir.

İşte böyle bir değişim dünyasında, çok fazla değişime konu olan Türkiye'nin konumunun araştırmamızın katılımcıları tarafından nasıl algılandığını incelemeye çalıştık. Görüleceği gibi, daha önceki bölümlerde karşımıza çıkan çatışmalı iç içe geçişlerin, Türkiye'nin dünyadaki yeri söz konusu olduğunda, çok daha karmaşık olduğunu söyleyebiliriz.

Türkiye Nerelidir?

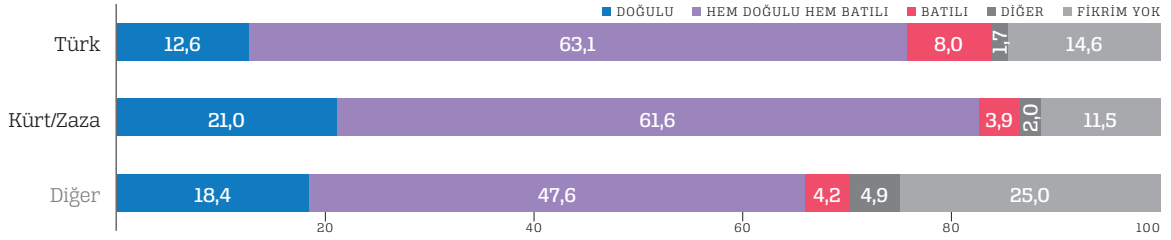
GRAFİK 77: TÜRKİYE NERELİDİR?

Katılımcıların yüzde 61'i Türkiye'yi hem doğulu hem batılı olarak görmektedir. Doğulu olarak görenler yüzde 14, batılı olarak görenler sadece yüzde 7'dir.

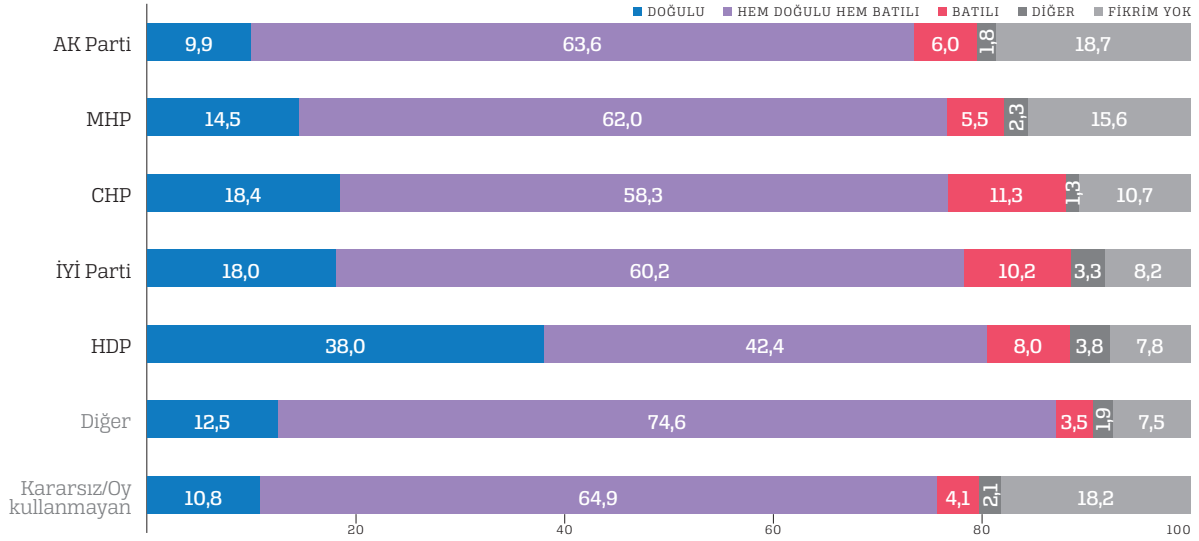
Bu oranlar, yüzünü batıya dönmüş Müslüman bir toplum/ülke olma gerçeğiyle uyumludur. Bununla birlikte Osmanlı'nın kuruluşu ile birlikte Batı'ya yönelmiş Tanzimat ve Cumhuriyet'in ilanı ile bu yönelişi bir aidiyet tercihinin dönüşürmüş bir ülkede Doğulu olduğunu düşünenlerin Batılı diyenlerden daha fazla olması önemlidir.

GRAFİK 78: ETNİK KÖKENE GÖRE TÜRKİYE NERELİDİR?

Kürt ve Zaza katılımcılar arasında Türkiye'nin "Doğulu" olduğunu düşünenlerin oranı (%21) görece daha yüksektir. Diğer taraftan, her iki grup içinde en yaygın görüş Türkiye'nin "hem doğulu hem batılı" olduğuna yöneliktir.

GRAFİK 79: PARTİ TERCİHİNE GÖRE TÜRKİYE NERELİDİR?

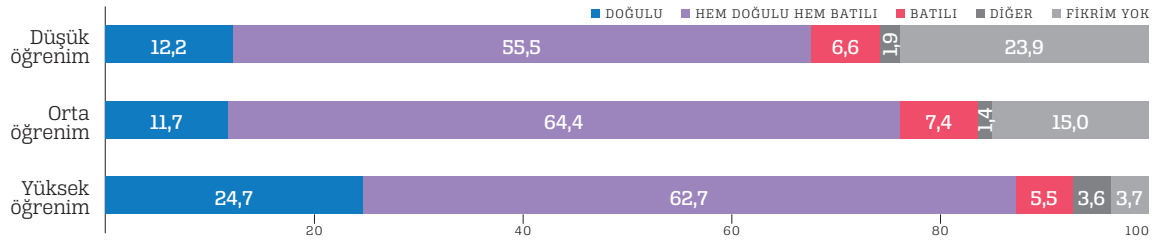

Parti tercihlerine bakıldığında tüm partilerin seçmenlerinin büyük çoğunluğunun Türkiye'yi hem doğulu hem batılı olarak gördüğü anlaşılmaktadır.

CHP'li ve İYİ Partili katılımcılarda Türkiye'nin "Doğulu" bir ülke olduğuna yönelik kanaat AK Partili ve MHP'li katılımcılara kıyasla daha yüksektir. Bu kanaatin iktidara veya toplumsal çoğunluğa yönelik bir eleştiri veya mesafeye açıklanabilir.

Dikkat çekici bir nokta, HDP'li katılımcıların yüzde 38'inin Türkiye'yi doğulu olarak tanımlamasıdır. Bu farklılık, HDP'li katılımcıların geleneksel-dini eğilimleriyle açıklanabileceği gibi, Türkiye'nin batılı standartlarda bir demokrasi pratiğine sahip olmayışına yönelik kanaatleriyle de ilişkilendirilebilir.

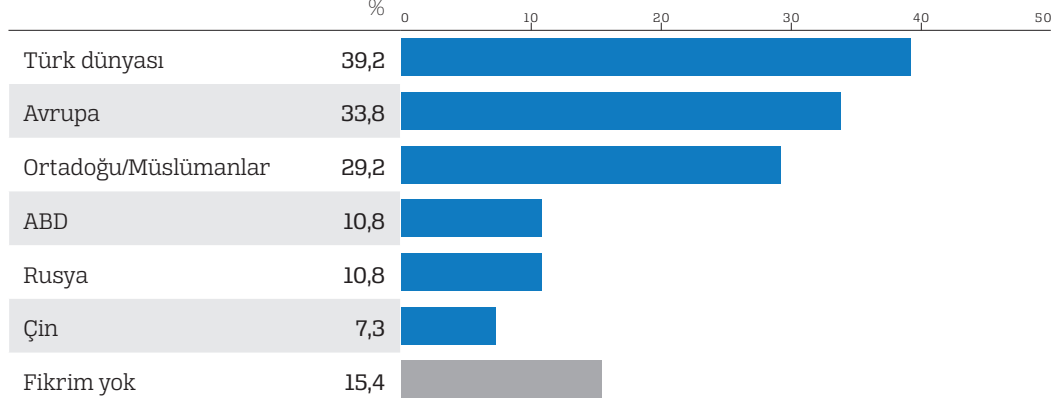
GRAFİK 80: ÖĞRENİM DÜZEYİNE GÖRE TÜRKİYE NERELİDİR?

Yüksek eğitimli katılımcılar arasında "Türkiye nerelidir?" sorusuna "Doğulu" cevabını verenlerin oranı diğer eğitim gruplarına göre belirgin bir şekilde yüksektir.

Türkiye'nin Dış Politika Yönelimi

GRAFİK 81: "TÜRKİYE, DIŞ POLİTİKADA NEREYE YÖNELMELİ?"

Katılımcıların yüzde 39'u Türkiye'nin Türk dünyasına yönelmesini, yüzde 34'ü Avrupa'ya yönelmesini, yüzde 29'u ise Ortadoğu ve İslam dünyasına yönelmesini istemektedir. "ABD'ye yönelmeli" tutumunu "Avrupa'ya yönelmeli" tutumuyla birleştirdiğimizde, katılımcılardaki en yüksek eğilim batıya yönelme olarak düşünülebilir.

Her halükarda, bu sıralama, Osmanlı-Türkiye modernleşme tecrübesindeki arayışlarla da toplumun bugünkü oryantasyonuyla da uyumlu görünmektedir. Yusuf Akçura ve Ziya Gökalp'in 20. yüzyıl başında formüleştirdiği üç tarz-ı siyaset, toplumun bugünkü arayışını da yansıtıyor görünmektedir.

Rusya ve Çin, son dönemlerdeki yoğun siyasi ilişkilere rağmen, toplumda yaygın bir kanaate dönüşmemiş görünmektedir.

TABLO 1: ETNİK KÖKENE GÖRE "TÜRKİYE, DIŞ POLİTİKADA NEREYE YÖNELMELİ?"

	Türk	Kürt/Zaza	Diğer
Türk dünyası	44,8	22,8	29,6
Avrupa	33,9	36,0	34,8
Ortadoğu/Müslümanlar	28,2	34,0	28,7
ABD	11,0	12,4	8,4
Rusya	10,8	12,0	11,7
Çin	8,1	3,3	9,0
Fikrim yok	14,3	13,4	21,3

Türklerde öne çıkan iki adres, Türk dünyası (%45) ve Avrupa (%34) iken Kürt/Zaza katılımcılar arasında öne çıkan iki adres Avrupa (%36) ve İslam dünyası (%34)'dir.

Kürt/Zaza katılımcılar arasında Türkiye'nin dış politikada Türk dünyasına yönelmesi gerektiğini düşünenlerin oranı (%23), Türkler arasında bu düşüncede olanların oranına (%45) göre epey düşüktür.

TABLO 2: PARTİ TERCİHİNE GÖRE "TÜRKİYE, DIŞ POLİTİKADA NEREYE YÖNELMELİ?"

	AK Parti	MHP	CHP	İYİ Parti	HDP	Kararsız/Oy kullanmayan	Diğer
Türk dünyası	46,3	60,9	29,6	57,4	11,0	39,0	28,0
Avrupa	15,6	10,9	63,0	44,1	57,0	24,7	46,6
Ortadoğu/Müslümanlar	50,9	44,8	11,7	16,3	14,6	27,7	25,8
ABD	11,1	4,4	13,7	11,9	13,3	10,0	11,0
Rusya	13,0	11,2	12,0	10,7	10,8	7,7	16,3
Çin	9,8	3,8	9,6	7,3	2,2	4,2	12,7
Fikrim yok	15,1	12,9	11,1	9,0	7,1	23,7	5,9

AK Partili katılımcıların yoğunlaştığı kanaat (%51) "Ortadoğu ve İslam dünyası", MHP'li (%61) ve İYİ Partili (%57) katılımcıların yoğunlaştığı kanaat "Türk dünyası", CHP'li (%63) ve HDP'li (%57) katılımcılardaki hakim kanaat "Avrupa"dır.

Katılımcıların Türkiye için önerdikleri ikinci adres tercihleri de anlamlı farklılıklar taşımaktadır. Türkiye'nin dış politikada yönelebileceği ikinci adres, AK Partili katılımcılar (%46) için "Türk dünyası", MHP'liler için "Ortadoğu ve İslam dünyası", CHP'liler (%30) için "Türk dünyası", İYİ Partililer (%44) için "Avrupa"dır. HDP'li katılımcılarda ikinci adres olarak öne çıkan bir yer bulunmamaktadır.

Özetle, AK Parti ve MHP'liler için Türkiye'nin rotası Türk ve İslam dünyası, CHP ve İYİ Partililer için Avrupa ve Türk dünyası, HDP'liler için yegane adres Avrupa'dır.

TABLO 3: KİMLİK AİDİYETİNE GÖRE "TÜRKİYE, DIŞ POLİTİKADA NEREYE YÖNELMELİ?"

	Atatürkçü	Demokrat	İslamcı	Liberal	Milliyetçi	Muhafazakâr	Sosyal demokrat	Sosyalist	Ülkücü	Diğer
Türk dünyası	38,5	26,9	40,0	32,2	56,1	44,9	22,5	19,4	66,1	25,5
Avrupa	42,5	50,2	13,2	64,7	20,4	31,1	71,5	62,6	8,5	35,5
Ortadoğu/Müslümanlar	15,2	19,7	50,5	17,3	36,2	51,0	15,2	8,9	25,4	59,3
ABD	14,9	11,5	9,9	28,0	4,7	13,3	16,7	10,1	9,2	4,4
Rusya	10,6	8,6	7,8	17,6	12,8	12,8	13,4	15,1	8,4	4,4
Çin	8,8	5,9	2,1	17,3	7,4	7,7	6,2	16,7	5,0	4,4
Fikrim yok	15,0	11,7	10,6	17,0	9,5	16,0	8,5	3,6	8,0	10,0

Kendilerini İslamcı (%51) ve Muhafazakâr (%51) olarak tanımlayan katılımcılar "Ortadoğu ve İslam dünyası"nı; kendilerini Ülkücü (%66) ve Milliyetçi (%56) olarak tanımlayan katılımcılar "Türk dünyası"nı; kendilerini Sosyal Demokrat (%72), Liberal (%65), Sosyalist (%63), Demokrat (%50) ve Atatürkçü (%43) olarak tanımlayan katılımcılar "Avrupa"yı Türkiye için öncelikli rota olarak önermektedir.

TABLO 4: DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERE GÖRE TÜRKİYE'NİN DIŞ POLİTİKA YÖNELİMİ

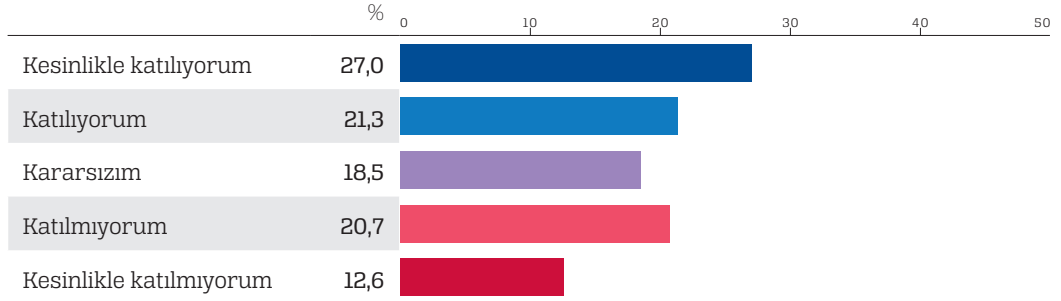
	18-34 yaş	35-54 yaş	55 yaş ve üstü	Düşük öğrenim	Orta öğrenim	Yüksek öğrenim	Düşük gelir	Orta gelir	Yüksek gelir
Türk dünyası	35,7	42,4	39,4	35,3	40,0	43,3	38,4	39,9	43,5
Avrupa	32,2	29,4	42,3	23,6	30,8	57,4	30,7	36,7	39,3
Ortadoğu/Müslümanlar	31,2	31,4	23,6	35,9	29,4	18,5	27,9	31,8	26,0
ABD	15,1	8,7	8,2	7,2	11,6	14,3	11,6	10,7	9,7
Rusya	10,8	11,3	10,1	7,8	11,5	13,5	9,7	12,1	11,1
Çin	7,8	7,5	6,3	5,4	6,7	11,7	6,8	7,7	7,3
Fikrim yok	19,5	13,5	12,5	21,1	15,5	6,4	17,0	12,9	11,5

Eğitim düzeyi, katılımcıların tercihlerinde etkili olmaktadır. En görünür farklılık yüksek eğitimli katılımcılarda Avrupa seçeneğinin (%57) açık ara öne çıkmasıdır.

Katılımcıların yaşı ve gelir durumu Türkiye'nin muhtemel dış politika yönelimi ile ilgili tercihlerde önemli farklılıklar oluşturmamaktadır. Bununla birlikte, 55 yaş ve üstü katılımcılarda Avrupa'ya yönelme tercihi yüksek, İslam dünyasına yönelme tercihi düşüktür. Katılımcıların gelir düzeyi arttıkça Avrupa'ya yönelme tercihi artmaktadır.

Tam Bağımsız Türkiye

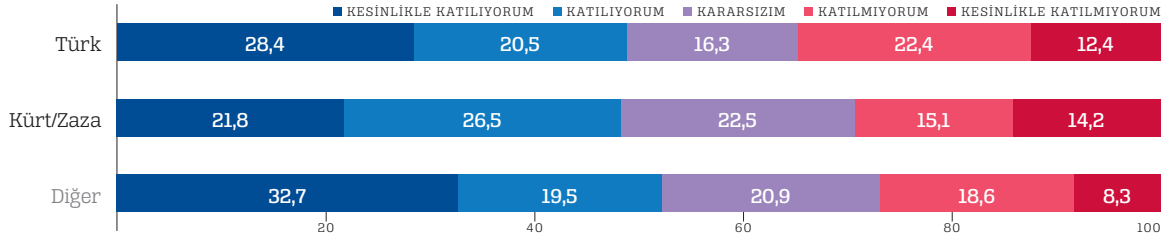
GRAFİK 82: "TÜRKİYE TAM BAĞIMSIZ OLMALI, NATO, AB GİBİ ULUSLARARASI KURULUŞLARA/BİRLİKLERE DAHİL OLMAMALI"

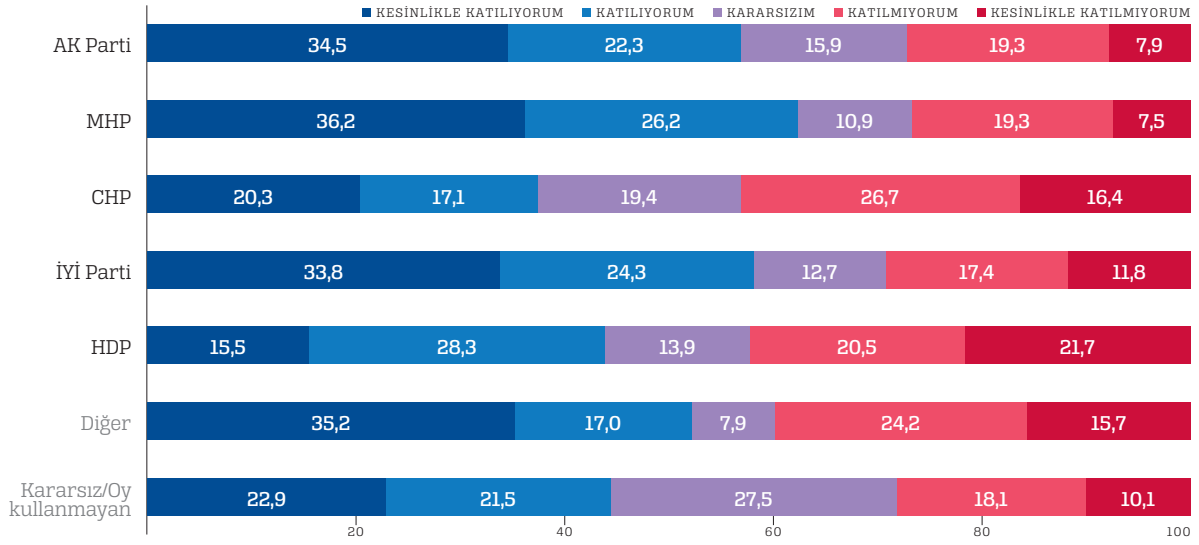
Katılımcıların yüzde 48'i "Türkiye tam bağımsız olmalı, NATO, AB gibi uluslararası kuruluşlara/birliklere dahil olmamalıdır" ifadesine katılırken, yüzde 33'ü katılmamaktadır.

Bu oldukça yüksek bir oran olarak görülebilir. Toplumun neredeyse yarısının bağımsızlığı hiçbir uluslararası kuruluşa dahil olmamakla özdeşleşmesi manidardır. Bu yüksek oran, Türkiye'nin AB ve NATO üyeliği ile ilgili son dönemlerde yaşadığı olumsuz gelişmelerle ilişkili görülebilir.

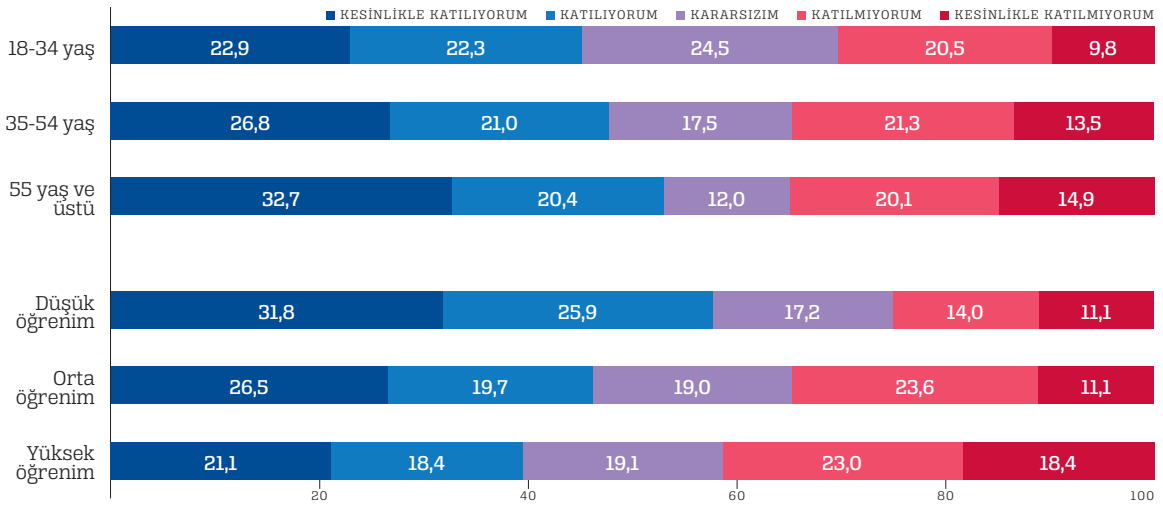
GRAFİK 83: ETNİK KÖKENE GÖRE "TÜRKİYE TAM BAĞIMSIZ OLMALI, NATO, AB GİBİ ULUSLARARASI KURULUŞLARA/BİRLİKLERE DAHİL OLMAMALI"

Türk katılımcıların "Türkiye tam bağımsız olmalı, NATO, AB gibi uluslararası kuruluşlara/birliklere dahil olmamalıdır" ifadesine katılma oranı Kürt/Zaza katılımcılara kıyasla daha yüksektir.

GRAFİK 84: PARTİ TERCİHİNE GÖRE "TÜRKİYE TAM BAĞIMSIZ OLMALI, NATO, AB GİBİ ULUSLARARASI KURULUŞLARA/BİRLİKLERE DAHİL OLMAMALI"

"Türkiye tam bağımsız olmalı, NATO, AB gibi uluslararası kuruluşlara/birliklere dahil olmamalıdır" ifadesine yönelik tutumda AK Partili, MHP'li ve İYİ Partili katılımcılar ile CHP'li ve HDP'li katılımcılar arasında bir farklılık gözükmemektedir. AK Partili, MHP'li ve İYİ Partili katılımcıların çoğunluğu bu ifadeye katılırken, HDP'li ve CHP'li katılımcılarda bu ifadeye katılma oranı görece daha düşüktür.

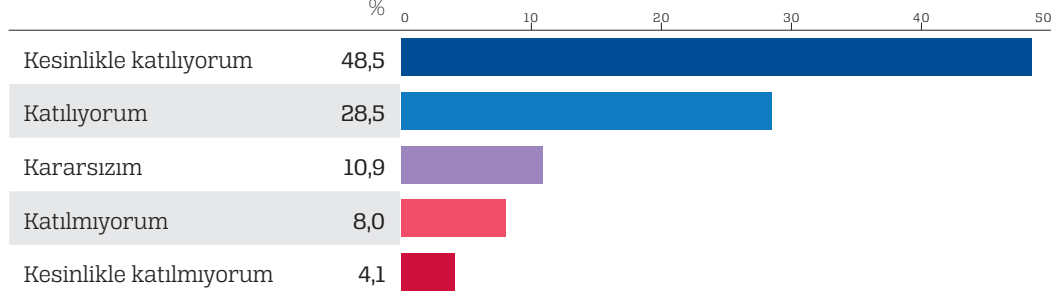
GRAFİK 85: DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERE GÖRE "TÜRKİYE TAM BAĞIMSIZ OLMALI, NATO, AB GİBİ ULUSLARARASI KURULUŞLARA/BİRLİKLERE DAHİL OLMAMALI"

Katılımcıların yaşı arttıkça "Türkiye tam bağımsız olmalı, NATO, AB gibi uluslararası kuruluşlara/birliklere dahil olmamalıdır" ifadesine katılma oranları da artmaktadır. Bu ifadeye en yüksek destek oranı 55 yaş ve üstü katılımcılardan gelmektedir.

Katılımcıların eğitim düzeyi ile "Türkiye tam bağımsız olmalı, NATO, AB gibi uluslararası kuruluşlara/birliklere dahil olmamalıdır" ifadesine katılma oranı arasında ters bir ilişki bulunmaktadır. Katılımcıların eğitim düzeyi arttıkça bu ifadeye katılma oranı azalmaktadır.

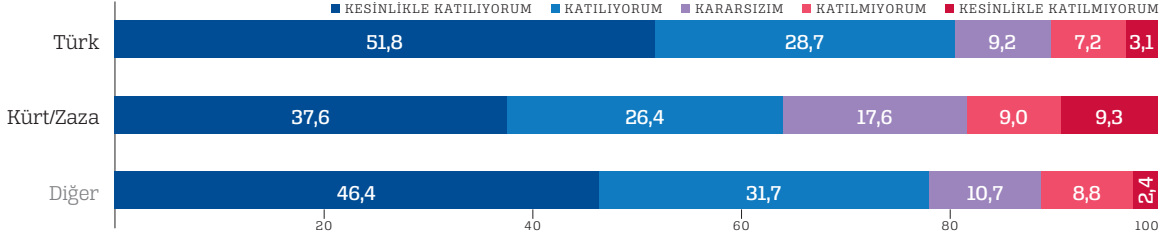
Öncelik Türkiye'nin Çıkarlarıdır

GRAFİK 86: "BAŞKA ÜLKELER İHTİYAÇ İÇİNDE DE OLSALAR ÖNCE ÜLKEMİN ÇIKARLARI GELİR"

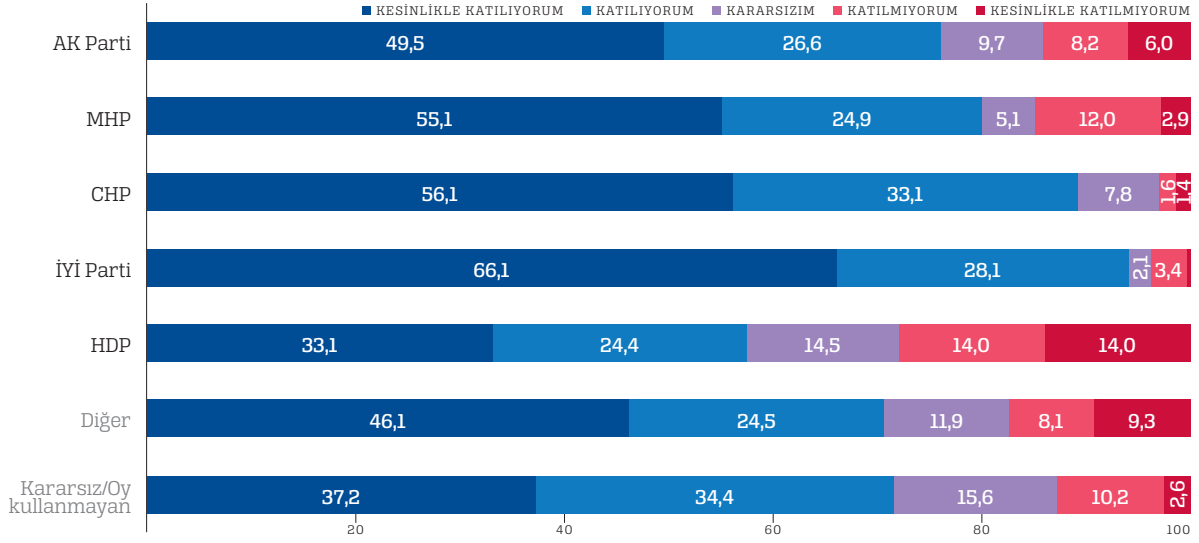

Katılımcıların yüzde 49'u "Başka ülkeler ihtiyaç içinde olsalar bile benim için önce ülkemizin çıkarları gelir" ifadesine kesinlikle katıldıklarını belirtmiştir. Katılıyorum tercihiyle birleştirildiğinde bu ifadeye katılma oranı yüzde 77'yi bulmaktadır. Bu ifadeye katılmayanların oranı sadece yüzde 12'dir.

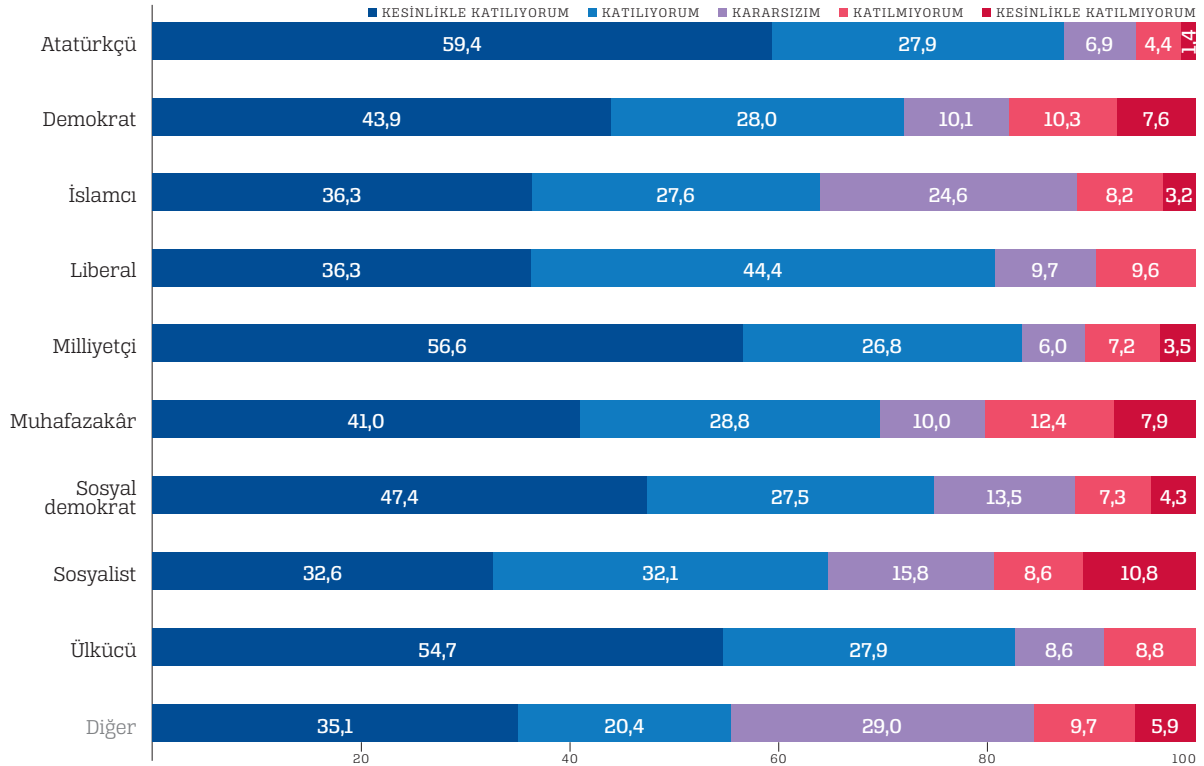
GRAFİK 87: ETNİK KÖKENE GÖRE "BAŞKA ÜLKELER İHTİYAÇ İÇİNDE DE OLSALAR ÖNCE ÜLKEMİN ÇIKARLARI GELİR"

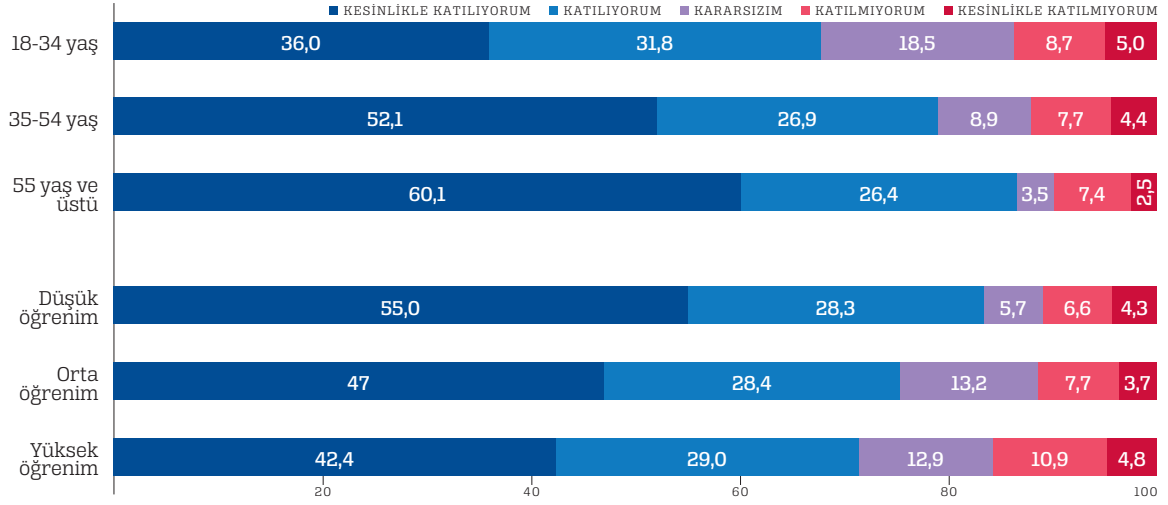
Türk katılımcıların "Başka ülkeler ihtiyaç içinde olsalar bile benim için önce ülkemizin çıkarları gelir" ifadesine katılma oranı Kürt/Zaza katılımcılara kıyasla daha yüksektir.

GRAFİK 88: PARTİ TERCİHİNE GÖRE "BAŞKA ÜLKELER İHTİYAÇ İÇİNDE DE OLSALAR ÖNCE ÜLKEMİN ÇIKARLARI GELİR"

Bütün partilerin seçmenlerinde hakim eğilim bu ifadeye katılma yönünde olmakla beraber, görünür bazı farklar da mevcuttur. AK Partililer genel ortalamaya uyumlu görünüyorlar; hem milliyetçiliğin etkilerini hem de devletin başta Suriye olmak üzere uluslararası platformda attığı adımların kesişimini taşıyorlar. CHP ve İYİ Partililer ise çok daha "ulusal" öncelikli düşünme eğilimindedir. HDP'liler ise en dışa dönük görünüyorlar.

GRAFİK 89: KİMLİK AİDİYETİNE GÖRE "BAŞKA ÜLKELER İHTİYAÇ İÇİNDE DE OLSALAR ÖNCE ÜLKEMİN ÇIKARLARI GELİR"

GRAFİK 90: DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERE GÖRE "BAŞKA ÜLKELER İHTİYAÇ İÇİNDE DE OLSALAR ÖNCE ÜLKEMİN ÇIKARLARI GELİR"

Yaş ile bu ifadeye katılma oranı arasında anlamlı bir ilişki görülmektedir. Katılımcıların yaşı arttıkça bu ifadeye katılma, ülkesini önceleme oranı da artmaktadır. Gençler bu ifadeye görece daha az katılmakla beraber karşı da durmamaktadır.

Katılımcıların eğitim düzeyi yükseldikçe bu ifadeye katılma oranları düşmektedir.

Temel Bulgular

Hiçbir toplum tek bir yörüngede ilerlemez; hiçbir toplumun şimdiki ya da gelecek zaman tasavvuru homojen bir görüntü sunmaz. Türkiye'nin etrafındaki yakın komşulardaki parçalanmaların yanı sıra, AB'nin en önemli bileşenlerinden biri olan İngiltere'nin Birlik'ten ayrılması, 2. Dünya Savaşı sonuna kadar halkları arasında derin bir husumet yaşayan Fransa ve Almanya'nın bugün AB'nin çekirdiğini oluşturmaları, örneğin AB oluşurken Fransa'da yapılan referandumda "evet" sonucunun ancak yüzde 50,5 ("hayır" oyunun yüzde 49,5) çıkması, bugün Avrupa ülkelerinde Birlik'ten ayrılmak isteyen siyasal partilerin varlığı toplumlar içindeki farklılaşmalara örnektir.

Dolayısıyla Türkiye toplumunun içindeki farklılaşmaların ve vatandaşların kendilerini ve toplumu algılama, geleceği hayal etme biçimlerinin de farklı olmasının "normal" olduğunu söyleyebiliriz. Ancak Türkiye'de ilginç bir eğilim olarak yaklaşık en az 100 yıldır çok benzer bir bölünme sürüyor. Her biri farklı bir siyaset modeline tekabül eden Türkçülük, İslamcılık ve Batıcılık eğilimleri Türkiye'nin içinde "dışarıya göre" bir tahayyül inşasının sürekli olduğunu gösteriyor. Bu üçlü bölünmenin bu kadar güçlü bir şekilde sürmesini her birinin toplum içinde çok güçlü ve yerleşik bir cemaatleşmeye dönüşmesine bağlayabiliriz. Bu cemaatleşmeler toplum içindeki bir tür bölünmeye işaret ederken, aynı zamanda her bir bölümün dışarıdan referansla içerideki "savaşı" beslediği de ileri sürülebilir.

Kuşkusuz, süreklilik arz eden bu bölünme farklı şekillere bürünebilmektedir. Gerek içerideki dinamiklerden, gerekse dış dinamikler eşliğinde cemaatlerin birinin veya diğerlerinin sesi zayıflayabilmekte ya da güçlenmektedir. Örneğin 90'lı yıllarda AB'ne üye olma isteği çok güçlü bir eğilim iken, bugün bunu konuşan bir aktör kalmamıştır. Ancak her ne kadar artık AB'den bahsetmiyor olsak da, araştırmamızın gösterdiği gibi, Avrupa ya da Batı hâlâ çok güçlü bir alternatiftir. Üstelik söz konusu Batı, sadece "Batıcı" siyaset tarzını sürdürenlerin değil, "Batı" konusunda çok sert eleştiri yapanların bile ekonomik, hatta demokrasi, eğitim gibi gerekçelerle vazgeçemediği bir referans dünyasıdır.

Genel olarak "yörüngeye" dair bu tespitlerin yanı sıra, Türkiye'nin uluslararası ilişkiler konusunda ne türden bir tavır alması gerektiği konusunda "iki buçuk" farklı tavır bulunuyor. Birincisi daha ziyade Muhafazakârların tavrı: uluslararası alanda etkili olmayı arzulayan bir tavır. Diğer uçta daha liberal ve sosyalist kesimlerin (muhtemelen daha çok AB'yi düşünerek) uluslararası alanda bulunma arzusu söz konusu. Ancak ortada bulunan Atatürkçülerin de NATO ve AB gibi kuruluşlara ait olmak konusunda Muhafazakârlar gibi düşünseler de, başka ülkelerin ihtiyaçları olsa bile ulusal çıkarların önce geldiği konusunda Muhafazakârlara kıyasla daha "ulusçu" bir tavır sergilediklerini not edebiliriz.

Benzer şekilde tahrik edici bir soru olarak görülebilecek 'tam bağımsızlık' sorusuna verilen cevaplarda da ezici bir çoğunluğun bugün oluşan algıyı tam anlamıyla desteklemediği,

toplumun ciddi bir kısmının da 'bağımsızlığı' dünyalı olmak ya da dünya ile organik ve karmaşık ilişkiler içerisinde olmaya tercih etmediği görülüyor. Bu rasyonel zemin öncelikle Türkiye'nin çıkarlarını gözeten ve değer eksenli bir dış politika yaklaşımını reddeden sorunun cevabında da görülebilir.

Ancak aynı rasyonel tavrın, bugün oluşan güçlü kimlik atmosferinde 'dış politika yönelimi' sorusunda ortaya çıkmadığı görülmektedir. Sonuç olarak, başta parti kimliği olmak üzere demografik unsurları aşan 'ne batılı ne doğulu' olmadığını ifade eden çoğunluk kendisine bir dış politika veya dünyada bir kimlik konumlanması yapmamaktadır. Buna karşın son yıllarda iktidar diline giren ve bir yönüyle bir ilk olan Rusya-Çin eksenli yaklaşımlarla dindar-milliyetçi söylemin ortaya çıkardığı Türk ve İslam dünyası başta olmak üzere Rusya ve Çin'e yönelim konusunda fark edilir bir yükseliş olduğu da dikkat çekmektedir.

Son olarak, bu bölüm Türkiye'de milliyetçilik ve dünya tasavvuru hakkında bir analizi kapsasa da, "milliyetçiliğin" dinle ilişkisi hakkında da bir bilgi sunuyor. Din ve milliyetçilik (Türklük, ülke vb.) konusundaki daha önceki tespitlerimiz eşliğinde bakarsak, "ülkemin çıkarları daha önce gelir" sorusu, milliyetçiliğin büyük ölçüde dini yorumla algılandığı göz önüne alındığında, ilginç bir veri sunmaktadır. Milliyetçilik ve din iç içeliğinde daha ziyade dine meyleden katılımcıların aslında -evrensel olması beklenen- dini de oldukça "ulusal" bir düzeyde algıladığı anlaşılmaktadır. Başka bir ifadeyle din milliyetçiliği etkilemiş, ancak milliyetçilik de dini etkilemiştir.

Türkiye'nin dünya ile ilişkilerine ve bu münasebetlerdeki konumuna dair kanaatleri ölçtüğümüz sorular bir yönüyle salt çıkarlarını gözeten dar bir ulus devlet kimliği arzusuna işaret ederken diğer yönüyle bu kimliği ve etrafında oluşan algıyı aşan bir resmin ortaya çıktığını göstermektedir.

'Türkiye'nin nereli' olduğu sorusuna 19. Yüzyıldan beri hem elitler hem de toplum farklı tarzlarda ve düzeylerde cevap vermeye çalışmaktadır. Türkiye'nin konumlanmasında farklı parti mensuplarının cevaplarına bakıldığında, iki asırdır devam eden tartışmaların bir neticesi olmadığı görülmektedir.

Benzer şekilde tahrik edici bir soru olarak görülebilecek 'tam bağımsızlık' sorusuna verilen cevaplarda da ezici bir çoğunluğun bugün oluşan algıyı tam anlamıyla desteklemediği, toplumun ciddi bir kısmının da 'bağımsızlığı' dünyalı olmak ya da dünya ile organik ve karmaşık ilişkiler içerisinde olmaya tercih etmediği görülmektedir. Bu rasyonel zemin, Türkiye'nin çıkarlarını gözeten ve değer eksenli bir dış politika yaklaşımını reddeden sorunun cevabında da görülebilir. Ancak aynı rasyonel tavrın, bugün oluşan güçlü kimlik atmosferinde 'dış politika yönelimi' sorusunda ortaya çıkmadığı görülmektedir.

Sonuç olarak, başta parti kimliği olmak üzere demografik unsurları aşan 'ne batılı ne doğulu' olmadığını ifade eden çoğunluk kendisine bir dış politika veya dünyada bir kimlik konumlanması yapmamaktadır. Buna karşın son yıllarda iktidar diline giren ve bir yönüyle bir ilk olan Rusya-Çin eksenli yaklaşımlarla dindar-milliyetçi söylemin ortaya çıkardığı Türk ve İslam dünyası başta olmak üzere Rusya ve Çin'e yönelim konusunda fark edilir bir yükseliş olduğu da dikkat çekmektedir.

Sonuç

Sahadan toplanan verilerden hareketle yaptığımız yorumların yanısıra, bitirirken genel bir değerlendirme yapmakta yarar var.

Raporda da değindiğimiz üzere, içinde yaşadığımız küresel konjonktür ve dönem risk toplumu ya da risk kültürü gibi kavramlarla anlatılan, belirsizliğin hâkim olduğu bir dönem ve bu dönem dünya çapında insanlar üzerinde bir güvensizlik ve içe kapanma hali yaratıyor. Bu hal ise modern zamanlarla tezahür etmiş ulus-devlet ve onun milliyetçilik anlayışını da oldukça dönüştürmüş durumda. Geçtiğimiz son iki yüzyılda, bir yanıyla "Alman" ya da "kültür" versiyonuyla, diğer yanıyla "Fransız" ya da "toprağa" dayanan versiyonuyla geleceğe dönük, toplumu ve insanlarını "ileri" götürme iddiasında "ilerici" bir ideoloji iken, milliyetçilik bugün çok daha savunmacı ve içine kapanan, cemaatleşen toplumların ideolojisi haline gelmiştir.

Milliyetçilik bu toplumlarda daha da bariz olarak, güvensizlik düzeyi daha yüksek, bir bakıma cemaat ihtiyacı daha yüksek olan kesimlerde bir tür kültürel sermaye olarak işlev görüyor. Özellikle kültürel sermayesi zayıf, düşük eğitim ve gelir sahibi kesimlere milliyetçilik ek bir güç sağlıyor ve güvensizlik üreten bir dünyada "güven" veriyor.

Ancak bu güven, içinde yaşadığımız toplumlarda başka bir meseleyi görünmez kılıyor. Modernlik ve onun bileşeni kapitalist ilişkiler hayatın her alanına sirayet ettikçe, alt sosyal sınıflar için güven veren milliyetçilik, sosyal adalet sorununu çözmiyor. Güvensizliği maddi olarak çözemeyen milliyetçilik, daha ziyade başka toplumlara karşı ya da toplum içindeki farklı kesimlere karşı bir "savaş" ideolojisi haline dönüşüyor ve bu haliyle kapitalizmin yeniden üretimine doğrudan bir katkı sunuyor.

Modernliğin, tüketimin sürekli olarak promosyonunu yapmak zorunda olan kapitalist piyasa ilişkileri eşliğinde, bir bakıma "özendirme" ve "arzu" gibi motivasyon kaynaklarıyla yarattığı sosyalleşme, toplumlardaki dinseliliklerin de bu sürece adapte olmasını sağlıyor. Başka bir ifadeyle, din insanların sosyal adalet için mücadele aracı olmaktan çıkıp, modernliğin milliyetçiliğiyle birlikte kapitalist ekonomik yapının meşruiyet zeminini oluşturuyor. Bu ilişkide din milliyetçiliğe, milliyetçilik de dine güçlü destekler vererek, modern kapitalist toplum içindeki zayıf toplumsal kesimler için çok yönlü ve güçlü bir kutsallık dili üretiyor.

Dolayısıyla, piyasa ilişkilerinin, tüketim arzusunun çok güçlü olduğu, bu ilişkileri sorgulama kapasitesinin çok güçsüz olduğu bu yeni sosyal oluşumu milliyetçilik yenilenen bir "duygu", "inanç" ve "bağlılık" yaratarak fiilen korumaya almış alıyor.

Ancak, buraya kadar yapılan değerlendirme milliyetçiliği anlamak için sadece bir eksen oluşturuyor. "İnançlı" bir cemaat yaratarak, var olan ekonomik düzenin fiilen yeniden üreten bir ideoloji olmanın yanı sıra, milliyetçilik kendi içinde farklı katmanlaşmalar da içeriyor.

Öncelikle milliyetçilik, devlet eliyle ve devletin kontrolündeki eğitim ve medya kurumları vasıtasıyla üretilen çok güçlü bir dil olarak, toplumda yaşayan vatandaşların alternatif ideolojik seçenekleri ve dilleri karşısında neredeyse rakipsiz bir konuma yerleşiyor. Milliyetçiliğin "içerik" olarak ikna edemediği alternatif toplumsal arayışlar bile "milliyetçi" dilin çerçevesini tüketiyorlar. Dolayısıyla, milliyetçilik aynı anda birden çok anlamı içinde barındırabiliyor. En azından araştırmamızın ortaya çıkardığı iki temel anlamdan birincisinde milliyetçilik özel olarak daha zayıf toplumsal kesimlerde mutlak bir kimlik üretiyor. Bu mutlaklığın en bariz özelliğini ise devletle ortaya çıkan özdeşleşmede görüyoruz. Totaliter rejimlerde rastlanan türden bir bağlanmayla, zayıf kültürel sermayeli gruplar ya da toplumsal alternatif üretemeyen, sivil toplum dinamizmi ile bağı olmayan kesimler devletten gelen her siyasal ve dilsel öğeyi sahipleniyorlar. Başka bir deyişle, milliyetçilik devlet, parti ve birey arasındaki dolaysız örtüşmeyi ve bütünleşmeyi sağlamış oluyor. Ancak bu örtüşmenin de mutlak ve kalıcı bir örtüşme olmadığını, muhalefette ya da iktidarda olmakla doğrudan ilişkili olarak değiştiğini belirtmeliyiz. İktidarda olmanın ya da ait olunan kültürel grupların elitlerinin iktidarda olmasının getirdiği sembolik ve psikolojik güç, devlet diliyle söz konusu örtüşmeyi kıskançlıkla savunmaya itiyor. Başka bir zamanda, başka grupların sonuna kadar savunduğu devletçilik, değişen kültürel gruplarla birlikte, devleti de cemaat gibi savunanlar değişiyor.

Araştırmadan çıkan önemli bir başka anlam olarak ise, milliyetçilik dilinin altında devletin diliyle örtüşmeyen, toplumdaki farklı arayışlarla da ilişkilenebilen, soyut bir bağlanma yerine, yaşanılan topraklarla somut bir sevgi ilişkisi içeren ve araştırmada "yurtseverlik / vatanseverlik" olarak niteleyebileceğimiz bir duyguya işaret edebiliriz. Milliyetçilik dilinin altındaki farklı tüketimlerle oluşan farklı anlamlar arasında önemli bir yer tutan bu türden bir milliyetçilik aslında, "ne olursa olsun devleti savunanlara" karşılık, toplum içinde arayışları olan kesimlerin "mecburiyet" dili olarak belirginleşiyor.

Son olarak şunu söyleyebiliriz: toplumda yaşayan insanlar her şeyden önce mutlu olmak istiyorlar. Ekonomik olarak refah içinde ve sosyal adalet temelinde ve demokratik olarak da saygı duyulan insanlar olarak yaşamak istiyorlar. Ancak toplum eşit özgeçmişlere, sınıfsal özelliklere ve sosyal, kültürel ve duygusal sermayelere sahip insanlardan oluşmuyor. Toplumu oluşturan insanların görece olarak sayıca daha az ama devletle örtüştüğü için özgül ağırlığı daha çok olan ve sesi de daha çok çıkan bir kesimi, korkuları eşliğinde daha kapanmacı bir milliyetçiliği taşıyor ve mutluluğunu en güçlü kerte ile -devletle- bütünleşmekte görüyor. Öte yandan, hacim olarak daha geniş ama çok daha dağınık bir kesim ise formüle edilemeyen ideolojik arayışları ve çıkarları milliyetçilik altında ifade etmeye çalışıyor. Dolayısıyla bir yanıyla açık uçlu, diğer yanıyla kapanmacı ve cemaatçi özelliğiyle milliyetçilik, iddiasının tersine bir arada yaşama kapasitesini erozyona uğratan ve toplumsal ilişkileri örten ve zayıflatan bir ideoloji olarak işlev görüyor.

Son söz olarak, bu araştırma, görünen milliyetçiliğin altında yatan çok farklı gerçeklikleri düşünmek için bir fırsat sunuyor ve milliyetçilik tezahürleri karşısında mesafeli bir okuma yapmak gerektiğini gösteriyor.

Araştırma Hakkında

METODOLOJİ

Bu araştırma, 30 Mart-3 Nisan 2022 tarihleri arasında PANORAMATR tarafından yapılmıştır.

Araştırmanın örneklem büyüklüğü 1.255'tir. Örneklem hata payı (margin of error), %95 güven düzeyinde -tasarım etkisi (design effect) de dikkate alınarak- %3,5 olarak hesaplanmıştır.

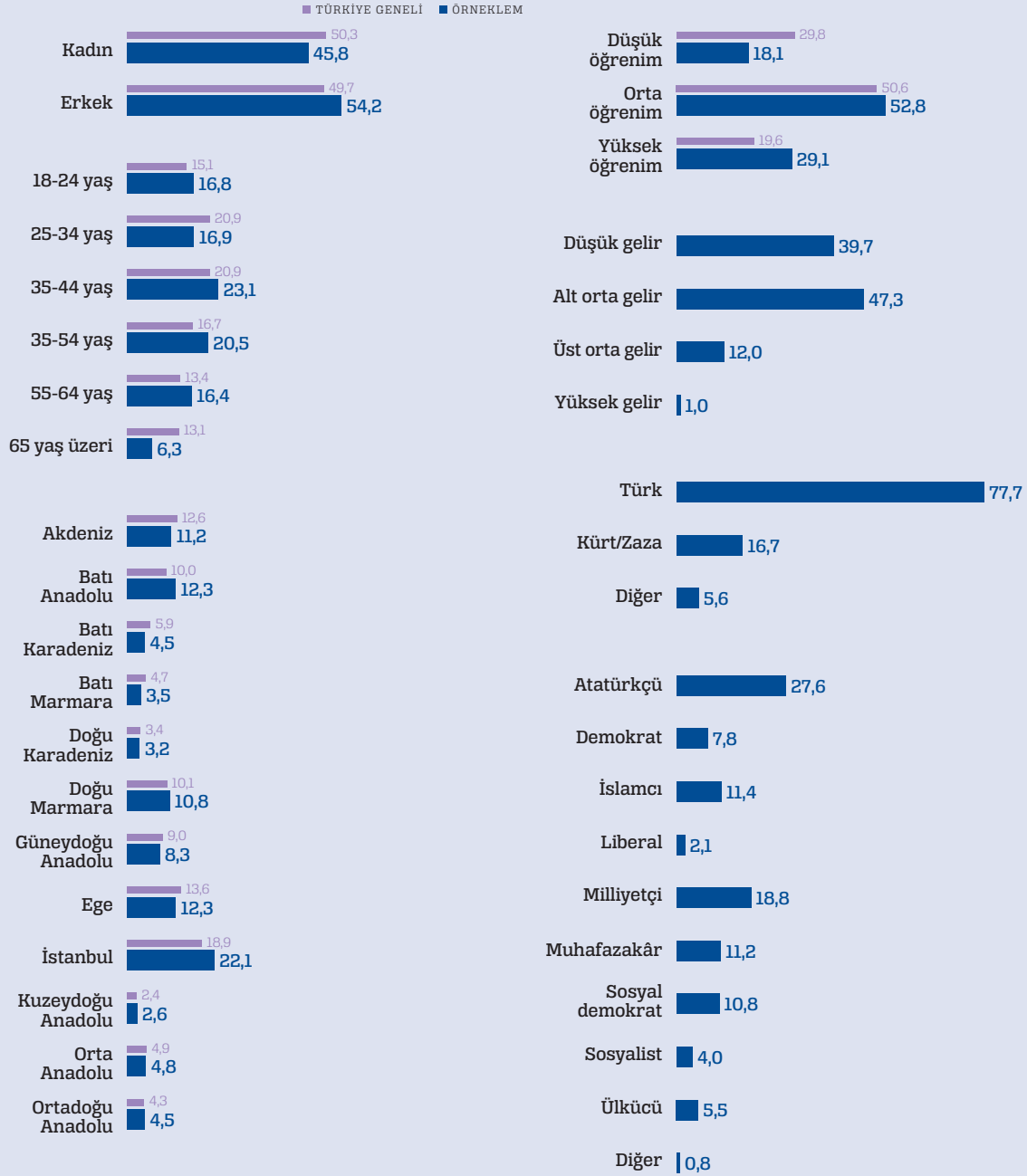
Katılımcılar rassal olarak seçilmiş ve cep telefonlarından ulaşılmıştır.

Araştırma sonuçlarının Türkiye evrenine genellenebilirliğini sağlamak için 18 yaş ve üstü nüfusa ilişkin TÜİK verileri (NUTS II. Düzey bölge nüfusu, yaş, cinsiyet ve eğitim) ile Yüksek Seçim Kurulu (YSK) tarafından yayınlanan 24 Haziran 2018 Genel Seçim resmî sonuçları kullanılarak ağırlıklandırma yapılmıştır.

■ Akdeniz	■ Batı Marmara	■ Ege	■ Kuzeydoğu Anadolu
■ B. Anadolu	■ Doğu Karadeniz	■ Güneydoğu Anadolu	■ Orta Anadolu
■ B. Karadeniz	■ Doğu Marmara	■ İstanbul	■ Ortadoğu Anadolu

KATILIMCI DAĞILIMI

İnsanlık küreselleşme, yeni teknolojiler, iklim değişikliği gibi herkesi yatay kesen dinamiklerin yanı sıra her bir ülkeyi farklı şekillerde etkileyen göç, terör, radikalleşme, eşitsizlik, yoksulluk gibi gelişmeler üzerinden yeni bir tecrübe yaşıyor. Bu tecrübe, birbirinden farklı düzeylerde de olsa, her ülke ve toplumun bilgi, olgu ve değer ile ilişkilerini yapısal olarak dönüştürüyor.

Bu dönüşüm sürecini anlamaya ve ulusal, bölgesel ve küresel gelişmelerle etkileşimini değerlendirmeye ihtiyaç var.

Ankara Enstitüsü ve İstanbul Politikalar Merkezi olarak Türkiye'nin de yakından hissettiği bu dönüşüm sürecinin toplumsal, siyasal ve ekonomik dinamiklerini anlamaya yönelik olarak Eşikteki Türkiye başlığı altında ortak bir araştırma ve etkinlik serisi düzenliyoruz.

Her ay gündemdeki gelişmeleri ve bu gelişmelerin toplumsal, siyasal ve jeopolitik yansımalarını değerlendirmeyi amaçlayan ortak toplantıların yanısıra toplumun siyasal eğilimlerinde yaşanan değişim ve dönüşümü anlamaya yönelik kamuoyu araştırmaları gerçekleştirilmeyi hedefliyoruz.

Mart 2022'de Evren Balta ve Hatem Ete imzasıyla yayınladığımız Türkiye'de Demokrasi, Güvenlik ve Devlet Algısı başlıklı araştırma/rapor bu çabanın ilk ürünüydü.

Elinizdeki araştırma/rapor üzerinden de Türkiye'de Milliyetçilik Algısı'nı anlamaya çalışıyoruz. Ferhat Kentel ve Hatem Ete imzalı bu raporda, gündelik yaşamımızda ve siyasi tartışmalarda ağırlığı artan milliyetçiliğin toplumsal dinamiklerine ilişkin önemli, dikkat çekici veriler bulacağınıza inanıyoruz.

Araştırmadaki bulguların toplumdaki milliyetçi eğilimlerin doğru anlaşılmasına katkıda bulunacağını umuyoruz.

TOPLUMSAL EĞİLİMLER-2